

VENG Û VATE

Date

A decorative flourish consisting of two horizontal lines with a central, symmetrical, upward-curving element between them, resembling a stylized underline or a decorative bracket.

TEDEYÎ

ÎSMÂÎL BEŞÎKÇÎ REYDE SUHBETÊK NASYONALÎSTÎYA TIRKAN SER O.....	7
MALMÎSANIJÎ VA.....	25
WEZÎRÊ KULTURÎ FELEKEDDÎN KAKAYÎ: “KURDÎ NIKA DINYA DE NETEWEYA EN GIRD A KE BÊ DEWLET A Û WELATÎ AYE AMEYO PARÇEKERDIŞ”.....	37
“WEŞANXANEYÊ VATEYÎ YEW ÎHTÎYAC BÎ”	45
DENİZ GUNDUZ: “EKE ÎMKANÎ BIBÎYÊNE, MI KLASÎKÊ EDEBÎYATÊ DINYA DAYÊNE AÇARNAYENE Û BI KIR- MANCKÎ NEŞR Kerdêne.”	61
MAHMUT CELAYÎR: “EZ WAZENA Ê CENETÊ VÎNBÎYAYÎ HÊNA VÎNÎ”.....	69
WAYÎRÊ WEŞANXANEYÊ DOZÎ ALÎRIZA VURAL: “MA VANÎME... MA ÎNA RÊ MÎRAS VERDÎME, RAYE BIMUS- NÎME DÎNA.”.....	81
WEŞANXANEYÊ BÎRÎ RA.....	101
NÎLUFER AKBAL: “LAWIKÎ RUHÊ MI ÎFADE KENÎ”	115
RÊZAN: “DÊNGBÊJÊ WEŞ A, LA MIYÛNÎ ŞARÎ XWI DI” ...	127

DENGBÊJ MEMED ÇAPAN: "PERÊ TIRKÛ NE WERÎNO
NE SIMÎNO, AXU YO".....139

SOZDAR: "EZ WAZENA KIRMANCKÎ KÎ ZÊ LEHÇEYANÊ
BÎNAN RAVR ŞORO".....149

"DERDÊ MA ZÎ O YO KE GANÎMENDIŞÊ NA LEHÇE DE
WA TENÊ FAYDEYÊ MA BIBO".....155

ÇEWLÎG RA SENETKARO NAMEDAR: SEÎD ALTUN....165

MIKAÎL ASLAN: "MI KITABÎ TOP Kerdî û ez fekê palî,
ÇEWLÎGÎ, SÊ WREGI û PÎRANÎ MUSO".....179

ÎSMAÎL BEŞÎKÇÎ REYDE SUHBETÊK NASYONALÎSTÎYA TIRKAN SER O

Roportajkerdax: Roşan LEZGÎN

Roşan Lezgîn: Birêz Îsmâil Beşikçi, gelek wexto ke ez nuştayanê cenabê to bi baldarî teqîb kena, açarnena kurdkî. Rey rey, ez wina hîs kena ke tayê çî estê, seke tam îzeh nêbenê, nêne îzehkerdiş. Mesela, ti zaf rey tekîd kenê ke nasyonalîstîya tirkan gelek huşk a, qet nerm nêbena, nêvurîna. Sey nimûne, nuştayê bi sernameyê “Komeleya Piştgirîya Cuyê Hemdemî Çi Dana Kurdan?” de zî û tayê meqaleyanê ke to verê cû vila kerdê de zî, ti tayê fenomenan muqayese kenê û wina vanê: “Temsîlkarê ê fehmê ke Nelson Mandela 27 serrî heps de verdabi, yanî De Klerk, bi yawerê Nelson Mandelayî. Na musnena ke, Afrîkaya Başûrî ya ke sey dewleta tewr nîjadpereste yena namedayîş de zî nasyonalîstî hende huşk nîya. De Klerkê ke Nelson Mandela 27 serrî kerd heps, badê weçînayîşan yawerîya Nelson Mandelayî qeubul kerde. La Tirkîya de, fikro resmî zaf huşk o, qet nêvurîno. Yew îdeolojîya resmîya zaf huşke ya ke qet nêvurîna, kena ke yew cematê ke leze vurîno, îdare biko.”

Bêguman çîyo ke ti vanê “îdeolojîya resmî”, “nasyonalîstîya tirkan” a. Ez wina fehm kena. No fikrê to, bingeyê fenomenanê muşexxesan ser o peyda bîyo. La çîyo ke ez meraq kena, no yo: Gelo peyplanê tarîxî, semedê sosyolojîk û psîkolojîkî yê ke na “nasyonalîstîya tirkan a huşke ya ke nêvurîna” viraşta, çî yê?

Îsmâil Beşikçi: Roşnvîranê osmanîyan, nêmeyê seserra 19. ra nat ciwînayîşê împaratorîye ser o, yanî heta bi heta

berdewamîya împaratorîye ser o dest bi fikirîyayîşî kerd. Osmanîbîyene, hereketê fikrî yo tewr verên bi. Vatêne, “Bê ke ma biewnîyê cîyayîya ziwanî û dînî ra, ma her kesî ra vajin osmanî.” Labelê Balkanan de hereketê neteweyî ke mîyanê yunan, bulgar, romen, sirb, makedon û xirvatan de aver şîyêne, vernî ro fikrê osmanîbîyene girewtêne. Badê ke ame fehmkerdîş ke apeyagêrayîşê nê hereketanê neteweyîyan ê ke mîyanê şaranê Balkanan de xurt benê çin o, ro rayîranê yewîya şaranê musulmanan ê împaratorîye gêrayî. Cereyanê îslamîzmî wina xurt bi. Dewrê Evdilhemîdê Dîyine (1876 1908) de, seba hîna xurtkerdişê nê cereyanî zaf xebate bî. Xebatanê neteweperwerîyan ê ke mîyanê ereban û arnawudan de geş bîyêne, vet meydan ke îstîqbalê nê cereyanî zî çino.

Osmaniyanê Neweyan reyde, dima ra zî Jon Tirkan reyde cereyanê tirkîzmî zî aver şî. Serranê 1910ine de, Balkanan de mexlûbîyetî ra pey no cereyan hîna hêzdar bi. Îttîhad we Tereqqî, seba ke ciwînayîşê împaratorîye, yanî heta bi heta berdewamîya împaratorîye garantî biko, behsê yew hereketê neweyî yê ke bingeyê xo tena tirkî bîyê kerdêne. Xebitîyayêne ke Împaratorîya Osmanî dorûverê tirkan de newe ra organîze biko û dewletêka newîye ya ke tirkî tede serdest bîn virazo. Armenî, rûmî, kurdî û elewî, vernîya nê konseptê neweyî de sey manî û zehmetîyê muhîmî hesibîyayne. Dest bi fikirîyayîşê surgûnkerdişê rûman û mîyanrawedaritişê armenîyan bi, seba naye dest bi amadekerdişê planan bi. Qandê neteweyîkerdişê ekonomî zî no çî ame kerdiş. Asîmîlekerdişê kurdan bi tirkîti û asîmîlekerdişê elewîyan bi musulmantî ser o hewna na çarçewa de ame vindertiş.

Sesera 19. de yunanî (rûmî), bulgarî, romenî, sirbî, xirvatî

û makedonî prosesê împaratorîye ra cîyabîyayîş û viraştişê dewleta xo ya xosere de bîy.

Cengê Cîhanî yê Yewine reyde, arawud û erebî zî dewletê prosesê împaratorîye ra cîyabîyayîş û viraştişê dewleta xo ya xosere. Wextê Şorişê Sovyetî yê 1917î de, armenîyan zî Armenîstanê Rojhelatî de Armenîstano xoser viraşt.

Mîyanê sînoranê Dewleta Osmanî de tirk û kurdî mendî. Suryanî zî mîyanê nê sînoran de mendî. Prosesê Cengê Cîhanî yê Yewine de, gulana 1916 de, mîyanê Îngilîstan, Fransa û Rûsya de Peymana Sykes–Picotî mor bîye. Bi na peymanê erdê ke kurdî ser o ciwîyenê ameyne cêrakerdiş, parçekerdiş û parekerdiş. Nîsana 1917 de, bi Peymana Saint Jean de Maurienne, Îtalya zî daxilê na peyman nimitikî bîye. Bi Peymana Lozanî ya 1923yî, Kurdîstano ke mîyanê sînorê dewleta Osmanî de bi, bi hîrê parçeyî.

Peynîya Cengê Cîhanî yê Yewine de, kolonîyê împaratorîyanê ke ceng de mexlûb bîyê, herê Îngilîstan, Fransa û Îtalyaya ke ceng de serkewte bîy, amey parekerdiş. Nê kolonîyanê neweyan ra, ke binê îdareyê Koma Neteweyan (Milletler Cemiyeti) de bîy, “dewletê mandayî” vajîyayne. Na çarçewa de, serê erdê ereban de, ke mîyanê sînorê dewleta Osmanî de bi û yê kurdan de dewletê mandayî virazîyay. Nê mandayan ra, mandayê tîpê A ameyne vatiş. Mandayê Îraq, Urdun û Filîstînî ke girêdayeyê Îngilîstanî bîy û mandayê Sûriye û Lubnanî ke girêdayeyê Fransa bîy virazîyay. Mandayê tîpê B, bi parekerdişê kolonîyanê Almanya yê ke Afrîka de bîy, virazîyay. Ê bi parekerdişê kolonîyanê Almanya yê ke Pasîfik de yê zî, mandayê tîpê C virazîyay.

Seke aseno, kurdî, sey welat û sey milletî amey cêrakerdiş,

parçekerdiş û parekerdiş. Esas, Mîsaqê Mîllî seba erdê ke tirk û kurdî pîya ser o ciwîyayne vajîyayo. Labelê badê vi-razîyayîşê Komara Tirkîya, kurdî yenê înkarkerdiş û polî-tîkayê asîmîlasyonî bi hawayêko biredar yenê tetbîqkerdiş. Tetbîqatê asîmîlasyonî yê ke dewrê Îttîhad we Tereqqî de dest pêbibe, dewrê Komara Tirkîya de bi hawayêko siste-matîk dewam kenê. Tirkkerdişê kurdan, beno amancêkê muhîm ê nasyonalistîya tirkan.

Dewrê osmanîyan de, vatêne “temamiyet-i vatan”. La-belê mandaya (kolonîya) Îraqî ke bi Îngilîstanî ra û man-daya (kolonîya) Sûriye ke Fransa ra girêdîyêna û qismêkê erdê kurdan û şarê ê erdî pîya ke dîyênê binê kontrolê man-dayanê (kolonîyanê) Îraq û Sûriye, fehmê “temamiyet-i vatan”î de qulêka pile bena a. Seba ke kurdanê bînan ser o, yanî qismê Vakuî yê erdê kurdan de, yanî qisimo ke binê kontrolê Tirkîya de verdîyayo de baş serdest bibê, nasyo-nalistîya tirkan yena xurtkerdiş. Goreyê qenaetê mi, tîya de, bi qasê dewlemendîya tebîî ya erdê kurdan, rolê fakto-ranê psîkolojîkan zî esto. Qay (herhal) îdarekerdişê merdi-manê bînan waştîşêko muhîm o, hîsêko muhîm o. Fehmêko winasî esto: “Kurdî, şarêko tepîyamende, prîmîtîf û cahil o. Qey ma do nêşênê înan zî îdare bikin, ma do nêşênê înan zî bikin merdim, ma do nêşênê înan zî terbîye bikin...” Ez nê qenaetî de ya ke, îfadeyê pîlîtîya tirkan verê seba kurdan yeno averberdiş. Hêvî kenê ke no îfade merdimê kurdî de hîsêko winasî peyda biko: Ez zî biba tirk. Ez pîlî ra, zengî-nîya maddî û manewî ra îstîfade bika. Ez nê cuyê prîmîtîf û mehrûmî ra bixelisîya...

Vatişo resmî de, erdê kurdan bêkêr û bêxêr o. Vanê, “Her ca koyî, gil(gir) û zinar ...ê. Şeş aşmanê serre de ra-yîrî girewte yê ûsn”. Nê îfadeyanê resmîyan dekenê hişê

kurdan zî. Bi kurdan dayo bawerkerdiş ke rewşe wina ya. Esasê xo de erdê kurdan, hetê çimeyanê tebîyan ra, hetê zîret û weykerdişê heywanan ra, hetê turîzmî ra, hetê çimeyanê awe ra zaf dewlemend o.

Tirkîya de gelek zor o ke dewlete û hukmat derheqê kurdan de polîtîkayêka demokratîke bîyarê meydan. Çünke na babete de, mabênê eskeran; unîversîte û dadgehe de hemkarîyêka pête esta. Ê yeno zanayîş ke, çapemenî zî mîlîtankî piştgîrîya na hemkarîya dijê kurdan (antî kurd) kena.

Roşan Lezgîn: Nêameyo dîyayîş ke bi qasê tirkan yewna millet hende bi rik û înad bixebitîyo ke milletanê bînan ra kes yan zî grûban daxilê xo biko. Mesela, eke kurdêk werzo vajo, “ez ereb a”, bin ra xemê erebannîyo. Dewrê Partîya Beesî de, tayê grûbê kurdî yê sey êzîdî, şebek û feylîyan, belgeyanê resmîyan de se ereb amey qeydkerdiş, hewna zî no bin ra çinhesibnayîşê kurdan nêbi. Mîyanê farisan de zî abiasan. Mîyanê kurdan de zî, eke teberê kurdan ra yew werzo vajo, “ez kurd a”, do kurdî xo rê pê bihuyê. Labelê tirkî tim wazenê ke her kes werzo vajo “ez tirk a”, hertim naye dorûverê xo ser o ferz kenê. Hemeyê enerjîyê xo nê cîhetî de xerc kenê.

Qaso ke yeno fehmkardiş, ez vana qey bi hawayêko pînanî, bin de, çeteleyê nîjadê milletanê ke asîmîle kenê zî xo het qeyd kenê. Sey nimûne, serekê Dezgeyê Tarîxê Tirkan Profesor Yusuf Hallaçoglu yî behsê çiyêdê winasî kerd. Dima ra zî, na babete de, enternet de tayê belge û listeyî amey weşanayîş. Çiyêna zî, tayê xebatî serranê 1930î de vîrazîyayê. O wext, dewlete bi xo mîyanê xebatêka xurte de bîya. Analîzê antropometrîkî kerdê, peymeyê qafê sereyan girewto, çiyê winasî. Nîjadê her kesî de eleqedar bîyê...

Dima ra, nê demanê peyênan de, tayê hereketê ke bi nameyê Quwwetê Wetenperwerî ûsn. organîze benê, metnê sondê înan de cumleyêka winasî esta: "Ez dadî û babîyêkê tirkî ra ya, mîyanê bav û kalanê mi de çi keso ke eslê xo vurînayo çin o, ez tirk lajê tirkî ya." Rojnameger Şamîl Teyyarî zî tekîd kerd ke kesê ke mîyanê organîzasyonê Ergenekonî de ca gênê, eslê zafane yê înan Qafqasya ra yo.

Hewna, antropolog Timuçin Binder ke Unîversîteya Teknîkî ya Îstanbulî (İTÜ) de derse dano, goreyê cigêrayîşo ke wareyê genetîkî de kerdo vano, beno ke tena % 10 15ê nufusê Tirkîya Asyaya Mîyanêne ra ameyo, nufuso bîn tewr tay çewres hezar serrî ra nat nê erdan ser o ciwîyeno.

Yanî, esas, tirkî hertim xebitîyêne ke her kesî asîmîle bikîn, her kesî bikîn tirk la bin de, bi rojevêka pinanî, hesabanê nîjadî kenê. Coka, rewşe wina musnena ke, tirkê esilî estê û îdarekerdişê Tirkîya de esas, êyê ke wayîrê vateyî yê, nê yê.

Goreyê fikrê cenabê to, gelo no emelo (muameleyo) xerîb senî îzeh beno? Tirkî çirê hewcedarîya nasyonalistîyêka wina ecêbe vînenê?

Îsmail Beşikçi: Beno ke nîyetê înan ê asîmîlekerdişê şar û miletanê bînan zî estbo. Labelê asîmîlekerdişê kurdan polîtîkaya dewlete ya bingeyî ya. Wina fikirîyênê ke, hêzê dewlete yê ke bingeyê înan zordarî ya û hêzo ekonomîk qîmê resayîşê bi nê amancî kenê.

Heto bîn ra, wexto ke polîtîkayêka zordare bîyero tetbîqkerdiş, cîhan de dewletan ra û dezgehanê mîyanneteweyîyan ra, çi hêzo ke reaksiyon bimusno, yan zî vernîya na polîtîka û tetbîqatanê Tirkîya bigîro çin o. Labelê, mavajin peynîya serranê 1980î de, vera bulgarkerdişê tirkanê ke

Bulgarîstan de yê, Tirkîya reyde hemeyê cîhanî reaksîyon musna. Mavajin, eke derheqê tirkkerdişê rûman de politîkayêka asîmîlekerdişî tetbîq bibo, do Yunanîstanî reyde hemeyê cîhanî reaksîyon bimusno. Seba kurdan wina nêbeno. Cêrakerdiş, parçekerdiş û parekerdişê Kurdistanî, kurdî bêdost û bêwayîr verdayê.

Rîyê nê heme çîyan ra, heqêneteweyîwaştişê kurdan, sey heqaret ro tirkîti yeno fehmkerdiş. Bi binêtedadeverdayîşê kurdan, întensîfkerdişê tetbîqatanê asîmîlasyonî, cîhan de bi nufus û bi hîrayîya erdî, hesreta girdbîyayîşî ya înan (kolonyalîstan) biney tetmîn bena. Vera nê heme çîyan, bi kesanê ke bi eslê xo tirk nîyê “ez tirk a” dayîşvatiş çîyêk o, zaf bawerî bi înan nêardiş û meqamanê krîtîkan de wezîfenêdayîş çîyêko bîn o.

Fikrê antropolog Tîmuçîn Bînderî erjêno ke merdim bala xo bido ser. Seserra desine ra nat hêrişê tirkanê oguzan Asyaya Mîyanêne ra ver bi Rojawan bîy. Ver bi Xoresan, Îran, Mezopotamya, Îraq û Anadolî hêrişî bîy. Nê hêrişan çar seserrî dewam kerd. Yanî, seserra yewendesine, diwê-sine û hîrêsine de zî hêrişî bîy. Temamê nê wextî de hûmara oguzan ê ke amey, pêsero dorûverê 400 500 hezarî de ya. Yê ke ameyne bi keyeyê (aîleya) xo nêameyne. Zafane, camêrdê espar û çekdarî ameyne. Vanê, ê wextan nufuso ke Anadolî û rojhelatê Anadolîyî de bîyo, dorûverê 13 mîlyonan de bîyo. Nê şarî, gurgî, armenî û rûmî bîy. Dorûverê gola Wanî û Wirmê (Urmîye) de kurdî estbîy. Ê hetê başûrî de zî asûrî û erebî ronîştinîy. Yanî, oguzî cinîyanê cayîyan reyde zewecîyayê û nufus bîyo zaf. Merdim şêno vajo ke 400 500 hezar hêrişkar yan zî fetihkarî, vera nufusê 13 mîlyonî cayîyan zaf tay ê. Vera 13 mîlyon nufusê cayîyan, tebîî yo ke genê 400 500 hezar hêrişkarî nêşênê serdest bibîn.

Seba ke genanê hêrişkaran yan zî fetihkaran nêşênayo serdest bibîn, tirkê ke Anadolî de ciwîyênê û tirkê Asyaya Mîyanêne, mavajîn qirxizî, qazaxî, tirkê Hakasî û tatarî hetê fizîkî ra nêmanenê yewbînan. Yeno zanayîş ke çimê nê qewman, zafane şeklê vame de yê.

Fikro resmî vano, “Çi kesê ke nê erdan ser o ciwîyênê û xo tirk hîs kenê, tirk ê”. Eşkera yo ke no hukm nêşêno merdiman, sey nimûne kurdan biko tirk. Kurdî êdî xo tirk hîs nêkenê. Naye, eşkera beyan kenê. Bi mueyyîdeyanê îdarî û cezaîyan zî êdî mumkin nîyo ke vernî ro nê prosesî bîyero girewtîş. Kurdî êdî wazenê ke se kurd tirkan reyde mîyanê şertanê seyyewbînan de biciwîyê. Kurdî, êdî heqanê xo yê ke komelbîyena kurdîtiye ra hasil benê wazenê û pawenê. Çîyo tebî, çîyo rast no yo.

Roşan Lezgîn: Mîyanê tirkan de, çekuya “welat”î dereceyêka berze de yena şuxulnayîş. No îmajêko wina yo ke, bi hawayêko pêroyî şekil dano cuyê sîyasî, cematkî, hunerî û kulturî yê tirkan. Sey nimûne, sêneyê koyan û giran ra, her ca de sloganê “Verê Welat” ameyo nuştîş. Bêguman, nê çiyî dekerdê mîyanê mezgan û xorînîya hîsan zî. Garnîzonanê leşkerîyan de, talîmgehanê polîsan û leşkeran de, wendegehan û zaf cayanê bînan ê sey nînan de, sloganê sey “Her çî seba welatî”, “Welato, canê mi to rê fida”, hertim debenê mîyanê mezgê merdiman. Êdî wina beno ke, çî kesê ke wina perwerde benê, “welat” înan de beno refleksêko fehş, beno yew nêweşîye. Destpêkê na lebate agêreno heta Kongreya Selanîkî ya Îttîhat we Tereqqî. Sey nimûne, kadroyanê Îttîhad we Tereqqî, serra 1911 de, İstanbul de, komelêyêka bi nameyê Türk Yurdu Ocağı (Ocaxa Welatê Tirkan) akerdibî û nameyê weşanê aye zî Türk Yurdu bî.

Na kovare de, hertim îmajê “Welat”î ameyne şuxulnayîş. Hewna, vanê ke Mistefa Kemalî 1918 de Şam de yew rêxistina nimitikî ya bi nameyê “Welat”î viraşta. Nika zî, îbareya ke tewr zaf roşnîvan, kesanê sîyasîyan û îdarekeranê tirkîyan tersnena, îbareya “Welat parçe beno, welat dest ra şino!” ya. Tersê “welat dest ra şino”yî ver, hertim telîyan ser o yê, hertim têwgêrenê, hertim halê amadebîyayeyî de yê û engîştî inan ha tetike ser o, nîşanî ser o. Sey nimûne, wina vanê: “Eke mesele welat bo, çiyê bînî teferuat o!...”

Gelo no çî hesasîyetê “welat”î yo mîyanê tirkîyan de? Seba çî “welat”ê tirkîyan hende musaît o ke destê inan ra vejîyo? Gelo rastiko “welat”ê tirkîyan şêno hende bi asanî destê inan ra vejîyo?

Îsmâîl Beşikçi: Fikrê tirkîyan de, îdeolojîya resmî de, bêrîya demê vîyarteyî kerdiş zî esto. Pîlîya osmanîyan, îdarekerdiş û terbhîyekerdişê şaranê cîya cîyayan, dîmensîyonê (boyut) bêrîya demê vîyarteyî yê. Hetê hîrayîya erdî ra cayo cografîkêko gird esto. Newe ra kontrolkerdişê ê cayê cografîkî êdî mumkin nîyo. Labelê seba kontrolkerdişê erdê binê destî, erdê destdemendeyî, ganî heme tedbîrî bêrin girawîş. Vate û sloganê sey “Welat” û “Verê Welat”î, nê fehmî rê xizmet kenê. Mîyanê kurdan de xurtbîyayîşê hîsanê neteweyîyan, dewlete de tayê ters û endîşeyan peyda keno. Merdim şêno vajo ke, întensîfîyayîş û întensîfkerdişê vate û sloganê “welat”î, biney zî seba çîkerdişê nê ters û endîşeyan o.

Roşan Lezgîn: Beyntarê bêhuzurîya kurdan farisan, kurdan ereban û kurdan tirkîyan de cîyayî û taybetmendîyê balkêşî asenê. Sey nimûne, bêhuzurî û pêrodâyîşê kurdan û farisan de estbîyena kurdan nêameya înkarkerdiş, bîleks,

seba erdê ke kurdî ser o ciwîyênê tim “Kordestan” yan zî “Ostanê Kordestan” (Eyaletê Kurdistanî) ameyo vatiş. Bê-huzurî û pêrodayîşê kurdan û ereban de zî, seke mîyanê eşîranê ereban bi xo de zî beno, kiştiş û qirkerdişê kovîyaneyî bîyê labelê estbîyena kurdan, ziwan û kultur û welatê înan, nêameyê înkarkerdiş.

Dima ra, bêguman, muameleyê Sûrîye, Îraq û Îranî yê vera kurdan de, para şîret û pêşnîyazanê ke Tirkîya înan ser o ferz kerdê, zaf zîyade ya. Hetu bîn ra, ez wina bawer a ke nêameyo dîyayîş yan zî eşnawitiş ke rojan ra rojêk farisî yan zî erebî weriştê şîret û pêşnîyazî ro Tirkîya, ro tirkan kerdê û vato bêrêne wa polîtîkaya şima ya derheqê kurdan de wina wina bibo.

Hewna, no zî yeno zanayîş ke Tirkîya, tirkî, eleqeyanê xo û Dewletanê Yewbîyayeyan ê Amerîka (DYA) de, eleqeyanê xo û dewletanê Ewropa de, eleqeyanê xo û dewletanê sey Federasyonê Rûsya ûsn. de, seba ke muameleyê nê dewletan vera kurdan negatîf bibo tim her tewir naz û firsendî şuxulnenê. Ez do tîya nimûneyêka balkêşe vaja:

Qazaxîstan de qasê se hezar kurdî estê. Dewrê îqtîdarê despotîkî yê Stalînî de surgûnê ucayî bîy. Qazaxîstano ke sey 15 welatanê bînan, badê vilabîyayîşê Yewîya Sovyetan xoserîya xo îlan kerde, wayîrê mîlyon nufusî yo. Nême ra vêşêrê nê nufusî, grûbanê etnîsîteyanê cîya cîyayan ra yo. Qazaxîstanê binê îdareyê Nûr Sultan Nazarbayefî de, nê grûbanê etnîkan ser o tehekkumê nîjadî yan zî nasyonalîstî çin o. Bîleks, sey nimûne, 14.10.2006. de Alma Ataya paytext de bi nameyê “Ewro û Îstîqbal de Neteweya Kurdî” konferansêk virazîya. Welatanê cîya cîyayan ra gelek roşn-vîrê kurdî beşdarê nê konferansî bîy. Cagirewtoxanê serek-dewlet Nûr Sultan Nazarbayefî ra payeberzêkê dewlete,

nameyê serekdewletî ser o, beşdarê konferansî bi. Ey seba kurdan sempatiya Nazarbayefî bi hawayêko semîmî ifade kerde. Seba grûbanê kurdan, wendegehan de heqê musayîşê zîwanê dayke qeubul bi. Kitabê derse yê ke amebîy amadekerdiş, hetê Wezaretê Perwerde û Zanistî ra amey tesdîqkerdiş.

Badê ke na babete ser o çapemeniye de xeberî vila bîy, tavilê Tirkîya de tayê weşanan de, derheqê kurdanê Qazaxîstanî de, nuştayê ke teorîyê xirabîye û provokasyonî xo rê kerdê amanc, amey weşanayîş. Sey nimûne, sernameyê yew nuştayê pîrr îftîra, provokatîf û komplowarî ke kovara Türksolu yî (Çepêtirkan) de weşanîya, wina bi: "Îstîlaya Kurdan Perraye Bi Qazaxîstan."

Dima ra, tavilê mîyanê Tirkîya û Qazaxîstanî de, pêdima dereceya tewr berze de zîyaretanê dîplomatîkan dest pêkerd... Wina, Qazaxîstan de, muameleyê vera kurdan zaf vurîya. Rewşe bîye xirab. Mîyanê grûbanê kurdan û qazaxan de pêrodayîşî dest pêkerd. Nika, zor ro kurdan kenê ke cayê xo terk bikîn.

Gelo derheqê kurdan de nîyetê tirkan o esasî çî yo, çirê vera kurdan muameleyê înan wina yo? Tirkî kurdan ra çî wazenê?

Eke ewro tirkî heme heqanê kurdan ê ke kurdbîyena înan ra hasil benê nas bikîn, gelo Dewletê Yewbîyayeyî yê Amerîka, dewletê ke endamê Yewîya Ewropa yê, Federasyonê Rûsya, Îran, Îraq, Sûriye yan zî sewbîna dewletêk, sewbîna hêzêk werzeno vernî ro Tirkîya gêno? Gelo nîyetêkê winasî yê nê hêzanê ke mi hûmaritî esto? Kamcîn "hêzê teberî" seba kamcîn menfeetanê xo, kamcîn hesaban ra, do vernî ro pêameyîşê kurdan û tirkan bigîro?

Îsmail Beşîkçî: Eleqeyê tirkan kurdan û eleqeyê kurdan

ereban yan zî yê kurdan farisan yewbînî ra cîya yê. Tirkîya de polîtîkaya bingeyî asîmîlasyon o. Tirkkerdişê kurdan o. Naye ra, polîtîkayêka înkarkerdox û çinkerdoxe tetbîq bena. Kurdan ser o polîtîka û tetbîqatê tedakar ê ereb û farisan estê, la goreyê qenaetê mi bi asîmîlasyon namekerdena nînan û şibihnayena nînan û polîtîkaya tirkan raste nîya. Tirkîya tim muraceatê Îraq, Sûrîye û Îranî kena û pêşnîyazanê xo yê sey “Bêrêne ma kurdan ser o nê nê polîtîkayan tetbîq bikin”, vana. Sey nimûne, “Kombîyayîşê welatanê ke cîranê Îraqî yê”, polîtîkayêka winasî ya ke hetê Tirkîya, ra plan bîya û ameya rojeve. Bêguman merdim şêno vajo ke nê muraceat û pêşnîyazanê Tirkîya polîtîka û tetbîqatanê Îran, Îraq û Sûrîye ser o tesîr kerdo. La ez bawer nêkena ke nê dewletan hel û game muraceatê Tirkîya kerdo û vato “Bêrêne ma vera kurdan ney bikin, ey bikin, ma na polîtîka tetbîq bikin.

Asîmîlekerdişê kurdan, êyê ke asîmîle nêbenê bi hawayêk kêmkêrdişê tesîrê înan, çinkerdişê înan, polîtîkayêka sistematîk a.

11ê adara 1970 de, mabênê serekê Partîya Demokrat a Kurdistanî Mistefa Barzanî û serekê dewleta Îraqî Seddam Huseynî de peyman a otonomî ameybî morkerdiş. Na peyman e moralê kurdan, no beyntar de moralê kurdanê Vakerî zî baş kerdibi. O wext selahîyetdaranê tirkan, mîyanê xo de vatêne, “Seba ke na peyman e tetbîq nêbo ma her tewir tedbîrî gênî”.

Ez vana qey eke heqê kurdan ê ke kurdbîyena înan ra hasil benê bêrin naskerdiş, DYA, dewletê Yewîya Ewropa û Federasyonê Rûsya memnun benê. Na perse rê çare nêro dîyayîş, naye ra bêhuzurî, îxtîlaf û pêrodayîş vejîyêno. Nê dewletî na rewşe ra îstîfade kenê, no zî dîmensiyonêkê bîn

ê tevgerê înan o. Na yew rastî ya ke, polîtîkayê tedakar ê ke kurdan ser o yenê tetbîqkerdiş, bi ardimê dewletanê Rojawanî û dezgehanê mîyanneteweyîyan yenê averberdiş. Ez ê qenaetî de nîya ke eke Tirkîya persa kurdan rê çareyêk bivîno, dewletê sey Îran, Îraq û Sûrîye vernî ro nê teşebusî bigîrin. Labelê, sey nimûne, dewrê Seddam Huseynî de, Tirkîya tim vernî ro çareyanê nerman ê ke Îraqî teşebus kerdêne ke persa kurdî rê bivîno, girewtêne.

Goreyê qenaetê mi, nimûneya ke to derheqê Qazaxîstanî de vate balkêş a.

Roşan Lezgîn: Tayê pîlê tirkan, tayê tarîxnasê tirkan ê ke mîyanê tirkan de qala înan meqbul û muteber a, mavajî Profesor Xelil Înalciko tarîxnas, gama ke behsê hîrê dişmenanê tewr muhîman ê tirkan keno, nameyê yunanan, armenîyan û kurdan hûmareno. Şîretan keno ke ganî firsend nêdîyo bi nê her hîrê miletan...

Herçiqas ke tirkan hende xirabî bi kurdan kerda zî, gelo çîyo ke bimusno ke kurdî dişmenîya tirkan kenê, esto? Baş o, gelo nê merdimî çî sebab ra hukmêko winasî danê? Çi semed ra şîretanê winasîyan ro şarê xo kenê? Referansê bingeyî yê fikrêkê winasî çî yê, yan zî seba kamcîn amancanê îstîqbalê xo wina fikirîyênê? Çi hesaban ser o resenê hukmanê winasîyan?

Îsmail Beşikçi: Mi vatibi, Tirkîya de polîtîkaya bingeyî ya ke kur dan ser o tetbîq bena, asîmîlasyon o. Kurdê ke seba asîmîlenêbîyayîşê xo ver ro danê, kurdê ke xebitîyênê ke kurd bimanê û heqanê kurdan ê ke kurdbîyena înan ra hasil benê wazenê, seke heqaret ro tirkîtiye û dewlete bikîn hesabîyênê. Dişmenê zereyî hesabîyênê.

Tirkîya de, derheqê kurdan de vurîyayîşê nê fikr û hîsan

ê negatîfan asan nîyo. Çunke polîtîkaya ke derheqê kurdan de tetbîq bena ser o mabênê eskeran, unîversîte û dadgehe de hemkarîyêka întensîfe esta. Hetê çapemenîye, radyo, televîzyon û rojnameyan ra milîtankî piştî dîyêna na hemkarîye. Fikrê tirkan de rey rey jenosîdê (qirkerdişê) kurdan zî yeno rojeve. Sey nimûne, tayê rêxistinê ke nêzdîyê dewleta xorîne Ergenekonî yê, derûdorê sey (kovara) Türksolu yî, Seddam Huseynî rexne kenê ke çirê tena yew (hêrişê) Helebçe tetbîq kerdo. Vanê, “Eke da des Helebçeyî (tetbîq) bibînî, ka kokê nê şarê apeymende û hemkarî bîyero”. Labelê êdî jenosîd zî mumkin nîyo. Cayêko ke wasitayê têkilîye, sey nimûne, telefonê destan hende vila bîyê uca îhtîmala tetbîqbîyayîşê jenosîdî çin a. Naye ra zî teber, şuuro neteweyî vêşî beno. Kurdî, hetê nufusî ra zî zaf ê û erdêkê bellikerdeyî de ronîşenê. Faktorê bînî yê ke vernî ro qirkerdişê kurdan gênê zî estê.

Rastîyêka zaf eşkera ya ke derheqê tirkan de hîsê kurdan dişmenane nîyê. Labelê na zî eşkera ya ke kurdî zaf leze demê vîyarteyî xo vîr a kenê, bêvîr ê. No zî tevgerêko pozîtîf nîyo, negatîf o. Na babete de mabênê tevgerê kurdan û çerkezan de cîyayîyê gelek muhîmî estê.

Vîrameyîşêkê mino winasî esto:

Payîzê serra 1987 de, çerkezan, seba yadkerdişê serra 125. ya Rûsya ra surgûnbîyayîşê bav û kalanê xo hefteyêk organîze kerdbi. Yew embazê çerkezî ez zî dawetê nê kombîyayîşan kerdbîya. Nê kombîyayîşan hewteyêk şanan dewam kerd û ez zî şîya. Kombîyayîşî semtê Ulusî yê Anqara de, Şalona Kulturî ya Beledîyaya Altindagî de bîyênê. Şewa verêne qiseykerdişê pêşkêşkerdene û akerdene bîy. Sehne de, tim çerkezî estbîy. Tim çerkezan qisey kerdêne. Serekê dîwanî, kesanê ke qiseykerdişê akerdene kerdêne,

heme çerkez bîy. Êyê ke ameybî kombîyayîşê yadkerdişî û giregirê ke salone de bîy, hewna heme çerkez bîy. Behsê salone de bîyayîşê înan bîyêne û vajîyayêne ke înan şeref dayo kombîyayîşî. Vatêne, “Urdun ra filan çerkezî seba çerkezan wina xizmet kerd”, “Almanya ra filan çerkezî seba çerkezan na fîdakarî kerde”, “DYA ra bêvan çerkezî seba çerkezan nê çîyî kerdê”. Înanê ke seba kombîyayîşî mesaj şawitbi zî estbîy. Mesajşawitoxî zî çerkez bîy, yan zî tena mesajê çerkezan ameyne wendiş. Tayê burokratê ke burokrasîyê dewlete de ca gêne zî beşdarê kombîyayîşî bibîy. A şewe ez fikirîyaya ke gelo eke kurdan şewêka winasî organîze bikerdîni senî bîyêne. Muheqeq seba serekîya dîwanî tirkêk silayî (dawet) kerdêne. Zafaneyê qiseykerdoxan tirkan ra bîyêne.

Şewa peyêne, da pancas pakêtê ke bi kaxidanê zaf rindan amebîy piştiş û bi kurdeleyan amebîy girêdayîşê xhne de amey ronayîş. Nê pakêtî zî, heme yew bi yew ro çerkezan amey vilakerdiş. “Urdun ra filan çerkezî rê, seba ke çerkezan rê filan kar kerdo”, “Sûriye ra filan çerkezî rê, seba ke çerkezan rê filan xizmet kerdo”, “Misir ra bêvan çerkezî rê, seba ke çerkezan rê na na lebate kerda”...

Gama ke nê pakêtî ameyne vilakerdiş zî ez fikirîyaya ke, “Eke kurdan kombîyayîşêko winasî organîze bikerdêne û hedîye û xelatî vila bikerdêne, nê pakêtî dayne kamî?” Beno ke nê pakêtan ra çend teneyî kurdan zî la zafaneyê înan ro mêmananê xo tirkan vila kerdêne.

Ez sey şexsî, nê tevgerê huşkê çerkezan zî nê tevgerê sist lîberalê bidayne kurdan zî rast nêvînena. Labelê ez wina fikirêna ke tevgerê çerkezan hîna baş yeno fçhmkerdiş.

Roşan Lezgîn: Entellijensîya tirkan de beno— ke çend

îstîsnayî estbê xasîyetêko ecêb esto: Îşêko ecêb hişê merdimî kenê têmîyan, hertim teorîyanê komployî xuliqnenê. Sey nimûne, eke bernameyêkê televîzyonî de derheqê persa kurdî de bîyero qiseykerdiş, yan zî persa kurdî ser o konferansêk bîyero organîzekerdiş, de xo rê bêrin û temaşe bikin! Xaseten yew babeta winasî de, herinda ke bi yew ziwano fesîh, bi hawayêko zelal, muhtewa û taybetmendîyê perse çarçewayêka maqule û sade de bîyerê qiseykerdiş, werzenê bingeyanê xeyalîyan ê ke caran vîrê merdimî de nîyê ser o misêwa teorîyanê komployî îcad kenê.

No, tena tesbîtê mi nîyo. Eynî çîyî mîsyonerê îngilîzan W. A. Wigram û Edgar T. A. Wigram serranê 1910-1920ine de vanê. Nê di mîsyonerî, serranê 1910-20ine de wextêko derg Dîyarbekir, Cûlemêrg, Wan û sewbîna şaristanan de mendê. Cematê tirk, kurd, armenî, fars û nestûrîyan nêzdî ra şinasnayê, kitabêk nuştî; no kitab bi nameyê insanlığın Beşiği Kürdistan'da Yaşam (Avesta, 2005) tercumeyê tirkî zî bîyo. Tede gama ke behsê tirkîyan, behsê kadroyanê Îttîhad we Tereqqî kenê, ê zî nê xasîyetan vanê. Teorîyanê komployî yê ke fekê nasyonâlîstanê tirkîyan ra eşnawitê ver, girane weşanenê. Merdim şeno nê tewir çîyan fekê mensubanê mîletanê bînan ra zî bieşnawo.

Gelo meramê înan ê esas çî yo ke hende têmîyanşanayîşê hişê şarî xo rê kenê amanc? Yanî, seba nimitişê çîyî, yan zî seba temernayîşê serê çîyî wina hertim mîyanê nê lebatanê xaman de yê?

Îsmâîl Beşîkçî: Polîtîkaya bingeyî ya dewlete asîmîlasyon o. Kurdê ke asîmîle bibê, kurdê ke behsê kurdîye û heqanê kurdan nêkê, “bira” hesîbîyênê. Kurdê ke fek kurdîtiya xo ra veranêdê, kurdê ke heqanê kurdan ê ke kurdbîyena înan ra hasil benê biwazê, “dişmenê zereyî”,

“maşayê dişmenanê teberî yê ke zere de yê” hesibîyênê. Programê ke tede heqaret ro kurdan beno û kurdan rencîde kenê, hel û game radyo, televîzyon û rojnameyan de yenê diyayîş. Fîlm, panel, munaqeseyî ûsn zî. Îstîqbalê lebatanê wina rencîdekerdax û heqaretkerdaxan çin o. Îlmê sîyasetî de yew babeta “tesîrê negatîfê îdeolojî” esta. Tîya de zî eşkera yo ke, lebatê winasî do tesîrêko nebaş bikê û vera înan do reaksîyonî bibê. Na zî yena fehmkerdîş ke, çîyo ke seba îdeolojîya resmî negatîf bo, do seba kurdan nerîceyanê pozîtîfan bido.

Roşan Lezgîn: Gelo yew çareyo rastikên û adilane çin o ke kurdan zî tirkan zî memnun biko, her di hetan zî rehet biko û menfeetê her di hetan tede estbo? Eke esto, gelo no senî mumkin beno? Goreyê fikrê to, seba peydabîyayîşê nê çareyî, însîyatîfo esasî destê kamî de yo, ganî kam fek endîşeyanê xo yê bêmanayan ra verado?

Îsmail Beşîkçî: Seba çareyî, vurînayîşê zihnîyetî lazim o. Ez ê qeanetî de nîya ke no demeyêko kilm de bibo. Labelê ganî kurdî wayîrîye ro erjanê xo yê neteweyîyan bikîn, sey nimûne, ganî ro ziwanê xo wayîrîye bikîn. Ganî waştîşê qiseykerdiş, nuştîş û perwerdeyê kurdkî yê mecbûrî ra caran fek veranêdîyo.

Persa Kurdî, persêk a ke helkerdişê aye erey kewto. Çiqas zeman ser de şino helkerdiş hîna zehmet beno. Eke serranê 1920an de, demê Koma Neteweyan de, kîştâ mandayanê (kolonîyanê) Îraq, Urdun, Filîstîn, Sûrîye û Lubnanî de yew zî mandaya (kolonîya) Kurdistanî qebul bibîyêne, eke Kurdistanêko kolonî yo ke Îngilîstanî wa yan zî Fransa wa girêdaye yo qebul bibîyêne, helkerdiş gelek asan bîyêne. Perse, do orteyê seserra 20. de hel bîbîyêne. Cêrabîyayîş,

parçebîyayîş û parebîyayîş, mueyyîdeyê zaf giran ê. Na rewşe, netîceyêka wina arda meydan: seke qerqûdeyê (qer-qeriyê) merdimêkî parçe bibo, seke mezgê ey vîla bibo. Eş-kerê ya ke na netîce, projeyê helkerdişê zor kerdê. Perse, ancax, eke kurdî pratîk de bi erjanê xo yê neteweyîyan û bi zîwanê xo biciwîyê, kewena rayîrê helbîyayîşê ser.

Roşan Lezgîn: Cenabê to reyde suhbet, mi rê şeref bi, mi zaf zewq girewt. Seba ke to fikrê xo vatî, ez sipas kena.

Îsmâil Beşîkçî: Faydeyê nê suhbetî mi rê zî zaf bi. Ez xebitîyaya ke derheqê babetanê ke to behs kerd de tayê îze-hetan bida. Babetê ke îfade bîy, persî, no suhbet, vernîa-kerdox bi. Seba ke to firsend da mi ez nê babetan de fikrê xo beyan bika, ez zî sipas kena*.

19. 05. 2008

*No roportaj kovara Vateyî (nr. 31, hamnan 2008) de vejîyabi.

MALMÎSANIJÎ VA

Roportajkerdox: Cemîl OGUZ

Malmîsanij serra 1976 ra nat bi kirmanckî (zazakî) nuseno û kirmanckî ser o xebitêno. Yê beta nika çend bebî kitabî vetî. Ma bi Malmîsanijî dir kirmanckî û xebata yê ser o xeberî da.

–Ma Vate ra dest pê bikerî. Xebatê şima ya Vateyî ser o çi taw dest pê kerd?

–1996 de ma tayê embazê kirmancê ke Ewropa de manenî, xo kurd zanî û bi kirmanckî (zazakî) zanî, ma amey pêser. Ma 15-20 tenî amey têhet. Ma wareyê kirmanckî de şînî (eşkenî) se bikerî, ma naye ser o vindertî. Ma meseleyanê nuştişê kirmanckî ser o munaqêşe kerd.

Semedo ke mîyanê kurdan de mekteb çin bîyo, her kes goreyê şîweya dewa xo nuseno. Ma va ma nê karî bikerî bi-sîstem. Semedê naye ra zî ma qerar da ke ma serre de di rey kom bibî, kombîyayîşan (toplantı) virazî. Ma naye ser o pê kerd. Bi nê kombîyayîşan ma waşt biresê tayê netîceyan.

Kombîyayîşê ma hewt rojî, panc rojî yan zî hîrê rojî ramenî. Xusûsîyetanê muhîmanê na xebata ma ra yew no yo ke kesê ke ameybî pêser, hetê sîyasî ra wayîrê fikranê cîya-cîyayan bî. Grûb û partîyanê cîya-cîyayan ra bî yan zî xoser bî. Xusûsîyetê muşterekê ma no bî: Ma kurd î û kirmanckî (zazakî) qisey kenî. Herçiqas fikrê sîyasî cîya-cîya bibê zî, zîwanî ser o pîyakarkerdişê kurdan çîyêko musbet o. Çunke meseleyê alfabe, zîwanî û rastnuştişî (îmla) muşterek î. Mavajî yew kurd PKK ra zî bibo, Partîya Îslamîya Kurdîstanî ra zî bibo ey rê alfabe û rastnuştişo muşterek lazim o.

Kombîyayîşan de ma çîyanê muhîman ra dest pêkerd.
Mavajî ma nê çîyan ser o vindertî û tesbît kerdî:

1)Nameyê lehçeya ma

2)Alfabe (herfî)

3)Nameyê rojan, mewsiman, qitayan, ziwanan, lehçeyan, dînan, mezheban, aşman (mengan), şaristananê (bajaranê) Kurdîstanî, dewletan û paytextanê dinya, heywanan, hacetan (aletler)

4)Zemîrî

5)Edatî

6)Sifetî

7)Karî (fîlî)

8)Bestoxî (bağlaçlar)

9)Îzafe (taamlama)

10)Hûmarî (sayılar)

11)Kilmnuşteyî (kısaltmalar)

Meseleyê alfabe de ma alfabeya kurdan nêvurînaya (nêbedilnaya). Nê meseleyê de ma nêwaşt ke ma kurdan ra cîya herfan qebûl bikerî. Dima ma meseleyê rastnuştişî ser o vindertî. Mavajî çî bi herfa werdî dest pê keno, çî bi herfa girde dest pê keno û çîyê bînî.

Merdîm ke wazeno çîyêk binuso, termînolojî lazîm o. Tî zanî, şarê ma hîna zaf dewij o, zîret de meşxûl bîyo; nê wareyî de termî (terîm) estî. Labelê mavajî termê felsefe, sosyolojî, psîkolojî, îqtîsadî çin î. Ma waşt naye rê çare bivînî. Ma kombîyayîşan de hetanî ewro termê îdarî, sîyasî, edebîyatî, gramerî, perwerdeyî (eğitim), huqûqî, leşkerî (eskerî), anatomî, merdimîye (akrabalık), weşîye (sağlık) û cografya tesbît kerdî.

-Şima alfabeya kurdî qebûl kerde. Henî derdorî estê alfabeyeke bîne qebûl kenê. Tî eşkenê na ser o çî vacî?

–Ma kirmancî (zazayî) zî parçeyeyêk miletê kurd î. Labelê nê serranê peyênan de Ewropa de tayê merdimê ke kirmancî qisey kenî vejîyay vanî “Ma kurd nîyê”. Nê merdiman alfabe ma vurîna (bedilnaya). Heqê kesî çin o alfabe ma bivurîno. Na alfabe alfabe miletêk a. Mavajî ez bi xo 1976 ra nat kirmancî nusena, ewro gama ke xortêk alfabe ma bivurîno (bibedilno), çî sebeb ra ez alfabe ma ca de verda û sey ey binusa? Hetê îlmî yan zî tarîxî ra sebebo maqul çin o ke ez alfabe xo ca de verda û şêra bi yewna alfabe binusa.

Tayê merdimê ke xo se kurd qebûl nêkenî, semedo ke kirmancan (zazayan) û kurmancan yewbînî ra dûrî finî, wazenî tayê çîyan peyda bikerî. Mavajî herfanê alfabe kurdan vurînenî, herfanê cîyayan peyda kenî. Sey herfanê ğ, ü, ph, th.

Heqê kesî çin o ke meseleyê alfabe de yewbîyayîşê kurdan biherimno. Bêguman heqê kesî (şexsî) esto ke no xusûs de fikrê xo vajo labelê herkes ganî (gerek) xo ser alfabe nêvurîno. Eke herkes xo ser alfabe bivurîno, wendoxî rê zehmetî vejîyêna û zîwanê ma naye ra zerar vînenno.

Mavajî C. M. Jacobsonî alfabe kirmancî (zazakî) ser o kitabê nuştio. Bingeyê alfabe Jacobsonî tena fek û telafûzê Dêrsimî yo. Telafûzê Dêrsimî de tayê vengî estî, kirmancîya mintiqayanê bînan de çin î. Labelê alfabe de lazim o vengê mehelli nê, vengê umûmî yê muşterekî yê esasî bibî. Semedo ke nê vengî mintiqayanê bînan de çin î, alfabe de cadayîşê nê vengî îcab nekeno. Eke wina nêbo her mintîqa de tayêna vengî estî, merdim nînan zî dekero alfabe, herfê alfabe benî zaf û alfabe bena zehmete. Hetê pedagojî ra zî no metod şaş o. Ma semedê fikrê şexsî yê Jacobsonî ra çîrê alfabe xo bivurîni? Meşte Anderson yan zî

Svenson alfabeya bîne vejî, ma newe ra alfabeya xo vurînenî?

Nê merdimê ke mi behs kerd, alfabeya xo û pêroyê kirmancan û kurmancan ca de verdanî, şonî sey Jacobsonî nusenî. Fikrê mi gore no karêko şaş o.

Tayêna zî estî ke bi zanayîş wazenî dişmenîya kurdan bikerî. Mavajî kurmancan û kirmancan (zazayan) verdê pê. No ware de tayê xebatî zî estî. Mavajî "Türk Kültürünü Araştırma Estitüsü". Kitabê înan kirmancan ser o estî, vanî kirmancî kurdî nîyî. Ey ra pey bi nameyê "Zaza Kültürü Yayınları" Ankara de tayê kitabî vejîyayî. Merdim gama ke bala xo dano nê kitabana, fam keno ke nê rindîya kirmancan zî kurmancan zî nêwazenî. Serranê 1990 de tayê vilawekî (bîldîrî) bi nameyê "Zaza Gençliği" filan vila bîy. Mîyanê nê vilawekan de eleyhê kurdanê Başûrê Kurdîstanî de û eleyhê PKK de pasajî zî bî. Nîyetê nînan sewbîna çî yo. Ê meseleyê kirmancan (zazayan) xo rê kenî behane.

—Mamoste, henî vanê zazakî henî vanê kirmancî, henî vanê kirdkî henî jî vanê dimilkî. Şima çî qerar girot, ma yê yewbîyayîni çawa virazê?

—Embazê ke yenî kombîyayîşanê ma, mintiqayanê cîyayîyan ra yî. Sey Bongilan (Solhan), Çewlîg (Bîngol), Dêrsim, Erzingan, Gimgim (Varto), Hêni, Lîce, Pali, Pîran, Sêwregi. No bêguman çîyêko rind o. Na xebata ke bena, xebata yew mintîqa, yew qeza, yew dewe nîya. Na zengîneya ma ya. Wexto ke ma dest bi na xebate kerd, ma çîyanê muhîman ra dest pêkerd. Ma meseleyê nameyê kirmancan (zazayan) ser o zî vindertî. Seke to zî va, çend nameyê kirmancan estî. Realîteya ma na ya. Mintîqa ra mintîqa nameyê kirmancan cîya yo. Tayê cayan de kirmancî (zazayî) bi

xo, xo ra vanî “kird”. Dêrsim de xo ra vanî “kirmanc”, Sêwregi de xo ra vanî “dimilî”. Tayê cayan de zî beno ke xo ra vanî “zaza”. Nê pêro vajîyenî. Ma nînan ra yewî zî yasax nêkenî! Pêrunê şarê ma vano. Ê bînî ma ra se vanê? Mavajî tirkî ekserîyeten vanî zaza. Mıntıqaya ma de kurmancî (kirdasî) zazayan ra vanî dimilî, labelê Sêwregi de zazayî bi xo zî xo ra vanî dimlî/dimilî.

Tayê merdimî semedo ke nê meseleyî weş nêzanî, yan şaş fam kenî yan şaş îzeh kenî. Verê ganî (gerek) ma bizanî ke nê heme çar nameyî kirmancan mîyan de estî, yenî vatiş û millet xo ra vana. Labelê yew mintıqa de yew name yo, yewna mintıqa de nameyo bîn o. Ziwanê qisekerdişî (qalîkerdişî) de, vatiş de beno ke ti nînan ra kamî vajî zaf problem nêbeno labelê nuştiş cîya yo. Ferqê nuştişîyo muhîm o yo ke ti ganî tercîh bikerî. Mavajî yew mefhûm, yan zî yew çekuye hîrê-çar varyantê xo estî, ti nînan zanî. Wexto ke ti nusenî, ti nînan ra yewî tercîh kenî. To rê kam raşt bibo ti ey tercîh kenî. Ti nêşînî hemîna tercîh bikerî. Mavajî ke ti wazenî muqabilê “Zazaca Sözlük”î binusî. Ti nêşînî vajê “Ferhengê Zazakî, Kirdkî, Kirmanckî, Dimilkî...” Wina weş nêbeno, ti ganî yew çekuye (kelîme) weçînî. O wext ti do kam çekuye weçînî? Problem uca yo. Kombîyayîşê ma naye ser o derg û dila munaqeşe kerd û netîce de ma nînan ra “kirmanc” tercîh kerd. Tayê merdimî vanî “Şima çirê kirmanc tercîh kerdo?” Çunke dewa ey de nêvanî kirmanc, vanî kird yan zî dimlî, wazeno ke ma sey dewa ey vajî. Labelê eke ma sey dewa ey vajî zî na rey tayêna merdimî şîkayet kenî vanî “Şima qey nêvato kirmanc? Dewa ma de vanî kirmanc”. Nika ganî ma fam bikerê ke nê çar nameyî estî, ma mecbûr î nînan ra yewî tercîh bikerî û ma zî kirmanc tercîh kerdo. Çekuya (kelîme) “kirmanc”î tenya zazayanê

Dêrsimî mîyan de nê, cayanê bînanê Kurdîstanî de zî esta. Mavajî Cizîre, Şirnex, Kurdîstanê Başûr û Rojhelatî de zî çekuya “kirmanc”î esta.

–To Tîrêj ra dest bi nuştinê kirmancî kerd. Yê demî û nika tu bidê verê zobînî rewş senîn o?

–Kovara Tîrêje 1979 de dest bi vejîyayîş kerd. Mi Tîrêje ra ver dest bi nuştîşê kirmancî kerdo. Nuştêyê min ê verênî 1976 de neşr bîyî. Labelê Tîrêje muhîm a. Semedo ke na kovare heme kurdkî (kirmancî û kurmanckî) bî, muhîm a. Ewro ferq esto. Verê heme çî, o wext min û beno ke tenya çendna merdiman kirmancî nuştînî. Ma nuştînî û beno ke ma bi xo wendînî. Çunke şarî kirmancî nuşte nêdîbî, nêzanaynî biwanî û zaf kemî ameynî nuştîş. Şarî het nuşttox eke teleb (waştîş) bibo nuseno. Ê mi teleb çin bî zî mi nuştînî. Mi bi xo bawer kerdînî ke ganî na lehçe bêro nuştîş, cuwera (coka) mi nuştînî. Ma tam nêzanî, labelê hîrê-çar milyonî merdim kirmancî qisey keno. Cuwera ganî ê zî xo îfade bikerî. Verê heme çî ez wazena hîssanê xo îfade bikera. Gama ke merdim nuseno, merdim wazeno eleqe bibo. Ê ma inasar çî çin bî. Zor bi, labelê mi bi xo vatînî ez nusena, kam se keno wa bikero. Hetanî serranê 1980î wina bi. 1990 ray pey tek-tuk çî vejîyay.

Ewro tayê kitab û kovarî vejîyênî. Ferqê ewro o yo ke hîna vêşî (zaf) yeno nuştîş û wendiş. Semedo ke vêşî îhtîyac vejêno orte, mîlet eleqedar beno, no baş o labelê çî heyf ke kalîteyê nuştêyan (yazîyan) zaf aver nêşîyo. Kalîte nizm o. A roje ra hetanî ewro kalîteyê nuştêyanê kirmancî zaf aver nêşîyo. Sewîyeyê nuştêyan nizm o. Ez to rê yewna mîsale vaja; na weşe nîya labelê rastîya ma ya. Ez ewnêna (nîyadana) camêrdî kirmancî ser o grammer nuştô, ferheng

nuşto, labelê o bi xo herfan nêşinasneno. Şar gama ke şono mektebo verên herfan museno (bander beno), ê ma mêrikî gramer veto, herfan nêşinasneno. Mêrik kitab vejeno, hema herfan nêşinasneno. Tayê estî tercume ke kenî bi kirmanc-kîya dewa xo tercume kenî. Labelê kesê ke nusenî yan zî tercume kenî ganî weş kirmanc-kî bizanî. Ganî bi kirmanc-kîya dewa xo tenya nêvinderî, kirmanc-kîya mintiqayanê bînan zî bimusî.

–Ez nêzana şima qet lêkolîn kerdo yan nê, zaravayê kurdî kînga jobînan ra cîya bî? Yan jî nê zaravay kînga vecîyay meydan?

–Tesbîtkerdişê nê meseleyî zaf zehmet o. Çirê, ti zanî? Semedo ke materyalê nuşteyê kurdî yo kan (kehen) destê ma de çin o. Kirmanc-kî tenya nê, bi kurmanckî, kurmanckîya başûrî (sorankî) û gorankî zî materyalo kan çin o. Lehçeya kurdîya ke tewr (en) verê ameya nuştiş gorankî ya. Edebîyatê na lehçe zî hezar serre ra kantir (kehenêr) nîyo. Yewbînî ra cîyabîyayîşê lehçeyan hîna kan o. Semedo ke ti wextê nê cîyabîyayîşê fam bikerî ganî materyalo hîna kan o dest de bibo. Mavajî gorankî seserra 11. ra pey ameya nuştiş. Seserra 8. de yan zî 3. de kurdî çî tewir bî, Îsayî ra ver çî tewir bî? Ma nêzanî, çunke destê ma de materyal çin o. No ware de spekulasyonî bibî zî zanayîşo rast çin o.

–Temam. Beylû nîyo kamco zarava raver a. Enka dirûm senîn o? Kamco zarava zêde raver a?

–Averşîyayîş girêdayeyê meseleyê sîyasî yo. Lehçeya kurdîya tewr (en) girde kurmanckî ya. Tewr zaf kurdî bi na lehçe qisey kenî. Labelê semedo ke rewşa (durum) sîyasî ya Kurdîstanê Başûrî yewna tewir bîya, kurmanckîya başûrî

(sorankî) zaf ameya nuştiş. Herçiqaş kurmanckîya başûrî lehçeya tewr girde nîya zi 1920an ra nat îmkanê nuştişî dîyo. Rewşa Başûrî ya sîyasî hetanî cayê musaît bîya. Kam lehçe îmkanê sîyasî bivîno, a lehçe xurt bena. Rewşa sîyasî faktoreke muhîm a, labelê mesele tenya rewşa sîyasî ser o nîyo. Însan bi xo zî ganî xebate bikero. No zî faktorêk o. Yanî yew girêdayeyê rewşa sîyasî yo û yew zî girêdayeyê ma yo. Eke nê her di çî têdir paralel weş şêrî, vernîya ziwanî abena. Eke nînan ra yew tenya bibo, zeîf beno. Eke her di zî nêbî xora şono.

Kurmanckîya başûrî semedo ke fersend dîyo, nusîyaya, sero kar bîyo, merdim şîno (eşkeno) vajo tenê (biney) aver şîya.

Avantajê kurmanckî zî zafbîyayîşê kurmanckîqiseykerdoxan o. Yê dîyine, kurmancî mîyanê dewletanê cîya-cîyayan de yî. Mavajî Ermenîstan de estbî. Uca semedo ke rejîmê Sovyetî musade kerd, kurmanckî nusîya. Kurmancê Ermenîstanî beno ke qasê nufûsê Dîyarbekir zî çin bî, tîya kurdkî yesax bi hema uca nusîya. Kurmancî Kurdîstanê Rojhelatî, Başûrî û Suriye de zî estî. Bi kilmî, merdim şîno vajo semedo ke kurmancî zaf î û mintiqayanê cîya-cîyan de yî, îstîqbalê kurmanckî baş aseno. Ewro ra pey zehmet o ke kes bişîno vernîya nuştişê kurmanckî bigîro. Beno ke bişîno (biesko) zeîf bikero; dewî bî vengî, tayê kurmancî şîyê metropolan; şînê qels bikerê hema nêşînî vernîya ci bigîrî.

Lehçeya gorankî, lehçeyanê kurdkî ra hetê edebîyatê nuşteki (yazılı edebîyat) ra tewr kan a labelê ewro bi na lehçe hema-hema ke nênusîyêno. Goranan cengê Îran û Îraqî de zaf zerar dî. Îstîqbalê gorankî baş nêaseno.

Yê kirmanckî (zazakî) zî rewşa xo krîtîk a labelê kirmancî zaf tay (tikê) nîyî, çend milyonî estî. Ganî kurdkî wayîr ro kirmanckî vejîyî.

—Qeybî kurdan ziwanêkew jobûyîn mimkûn o?

—Ziwano yewbîyaye mumkun o hema zaf zor o. Çirê zor o? Ez çend sebeban vaja. Semedo ke ziwan bibo yew, tayê faktorî lazim î. Ziwan xo vero nêbeno yew. Mavajî semedo ke ziwan bibo yew, ziwanêko milî virazîyo, dewleteka milî lazim a. Eke dewlete nêbo zî ganî federasyon, yan zî otonomîyêka raştikêne bibo. Eke statuyo sîyasî nînan ra cêr bibo, êdî zehmet o. Statuyo sîyasî çend kêmi bibo, no ehende zehmet beno. No fikrê min o.

Wexto ke tayê faktorî nêrî ca, lehçeyî nêbenî yew. Yew faktoro muhîm halê sîyasî yo labelê tenya no bes nîyo. Lehçe û şîweyê ke pêra nêzdî yî, hîna asan benî yew. Mavajî kurmanckî û sorankî yewbînî ra hîna nêzdî yî, kirmanckî hîna dûrî ya. Hetê ziwani ra tayê çiyî yewbînî ra dûrî kewtî. Eke dewleta kurdan bibo zî yewbîyayîşê kurmanckî û sorankî hîna asan, hema yewbîyayîşê kurmanckî û kirmanckî hîna zaf zehmet o.

Labelê merdim şîno tayê çîyan bikero. Merdim şîno se bikero? Verê heme çî ganî alfabe û rastnuştîş (îmla) yew bibî. Hetanî ke dest ra yeno termînoloji bibo yew, yanî termê newe yê ke mîyanê miletî de çin î, mavajî termê îdarî, huqûqî, sîyasî, felsefî û ê bînan bikero muşterek. Çunke nê termî heme lehçeyan rê lazim î. Termê ke yew lehçe de çin î, merdim şîno lehçeyanê bînan ra bigîro. Wexto ke termî û çekuyê neweyî virazîyênî zî politikaya ziwani ya milî û muştereke muhîm a. Kurdan ra zaf merdimî qalê yewbîyayîşê ziwani kenî labelê çî heyf ke goş nê meseleyan ra nêkewenî. Ti do vaji senî? Mavajî kurmanckî gama ke nusenî yan zî terman peyda kenî, bala xo nêdanî kirmanckî ser, goş pa nêkewenî. Soranan zî gama ke termî peyda kerdî, bala xo zaf nêdaya lehçeyanê bînan ser. Lazim o gama ke

ma termînolojî tesbît kenî, ma bala xo bidî kurmanckî, kirmanckî, sorankî û gorankî ser; hetta eke mumkun bibo ma têde pîya termînolojî tesbît bikerî. Eke wina bibo hîna hol beno. Hema wina nêkenî. Soranan ê xo tesbît kerdo, ne kurmancan ra persay, ne zî kirmancan ra. Xora ê vanî “Zi-wano standard esto”, yanî lehçeya înan a! Kurmancî vanî “Ma zaf î” û zaf rey goş lehçeyanê bînan ra nêkewenî.

Ma (yanî Grûba Xebate ya Vateyî) gama ke terman tesbît kenî, ma ewnênî (nîyadanî) kurmanckî ra zî, sorankî û gorankî ra zî. Yanî ma bala xo danî înan ser zî. Ganî tesbîtkerdaxê lehçeyanê bînan zî wina bikerî.

Meseleyê alfabe, rastnuştişî û termînolojî ra teber lazim o hacetanê massmedya de zî yew polîtîkaya ziwanî ya milî û maqule bibo. Ewro televîzyonî estî, televîzyon faktorêko muhîm o. Televîzyon û rojnameyan de merdim ganî giranî bido çîyanê muşterekan ser. Mavajî spîkerê/spîkera televîzyonî wexto ke qisey keno/kena yan zî programan virazeno/virazena eke tenya bi fekê dewa xo qisey bikero/bikera, şarê mintiqayanê bînan nêfikirîyo/nefikirîya nêbeno.

Merdîm nê çîyan ser o vîndero zî garantî çin a ke heme lehçeyî benî yew. Çunke yewbîyayîşê lehçeyan asan nîyo. Labelê eke polîtîkaya maqule tetbîq bibo, lehçeyî yew nêbî zî nêzdîyê yewbînî benî, merdimê ma hîna asan yewbînan ra fam kenî. No mesele bi zor yan zî tehda û metodanê antî-demokratîkan zî hel nêbeno. Hetta metodê winasî benî sebebê reaksiyonanê xirabañ. Beno ke tayê merdimî vajî “Ma hema kurmanckî safî nêkerda, wa kirmanckî zî ma rê probleman nêvejo, nênusîyo”. No mentiq şaş o û zerar dano kurdan. Fîkrê inasarênî kirmancan kurmancan

ra serd kenî û dûrî finenî. Ganî ma no xusûs de zaf dîqet bikerî. Ganî televîzyon, rojname û kovarê kurdan zî hîna zaf ca bidî kirmancî. Mavajî yew kurmanc û soran televîzyonê kurdî de çirê xeberan bi lehçeya xo goşdaro, çirê yew kurmanc bi lehçeya xo nêgoşdaro? Bepirsîyarê kurdan ganî cewabê nê persan bidî? Eke cewabê nê persan pratîk de nêro dayîş, edebîyatê birayîye pere nêkeno.

–Ez xeberdanê to ra nê vecî; gere zaravay zehf nêzdî jobînî bibê?

–Ez vana mumkun o. Eger merdim polîtîkaya zıwanî ya maqule tetbîq bikero hêdî-hêdî nêzdî yewbînî benî. Eger polîtîkaya to şaş bo, no mesele şîno dûrî kewo û zehmet bibo; hetta qiseykerdoxanê nê lehçeyan mîyan de problemê hîna girdî zî şînî vejîyî. Semedo ke ewro dewleta kurdan çin a, semedo ke tayê lehçeyê ma yewbînî ra dûrî yî, ganî her lehçe bêro nuştîş. Ganî kes kesî rê manî nêbo, hetta eke bişîno bibo destek. Heto bîn ra hetanî ke mumkun bo ganî alfabe, rastnuştîş û termînolojîyê nê lehçeyan muşterek yan zî nêzdîyê yewbînî bo. Ganî qiseykerdox û nuşttoxê heme lehçeyan dîqetê naye bikerî. Gama ke yew nêkero, eke o bîn zî vajo “Ti diqet nêkenî, ez zî nêkena. Ti kam î?”, o wext kurdî yewbînî ra dûrî kewenî.

Rewşa sîyasîya ewroyîn a kurdan de tehlîkeyê nê meseleyî hîna zaf o. Çirê? Çunke gama ke partîyê kurdan, kurdî çarçeweya Tirkîya de mendî û heqê xo tenya na çerçewe de waştî, no mesele zehmettir beno. Çunke gama ke mesele wina bî, muxatabê her di lehçeyan zî dewlete bena. Dewleta merkezî. Xora hesabê dewleta merkezî zî nîno ke kurmanckî û kirmackî bibî yew. Wexto ke muxatabê kurmancan zî, yê kirmancan zî dewlete bibo, fersendê merdîmanê

ke wazenî kurmancan û kirmancan yewbînî ra dûrî bifînî zaf beno. Mavajî berpîrsîyarê dewlete û tayê kesê şovenî yê ke nêwazenî heqanê kurdan bidî, vanî “Tewir tewir kurdkî esto? Dewlete heq bida kam kurdkî? Kurmanckî yan kirmankî (zazakî)?” Kurdî zî ganî bîaqil bî. Ganî yew nêvajo “Tanya kurmanckî” yan zî “kirmankî”. Ger tayê kurdî vajî “kurmanckî”, tayêna zî vajî “kirmankî”, nêbeno. Xora ê wazenî ke ma ra tayê vajî “kurmanckî”, tayêna zî vacî “kirmankî” û ma verdî pê. Verê eşîrî verdaybî pê, dima mezhebî; nika zî wazenî lehçeyan verdî pê. Ganî merdim dîqet bikero. Vera persanê inasarênan ganî ma vajî “No mesele meseleyê ma kurdan o. Di lehçeyê ma Bakûr de estî: kurmanckî û kirmankî. Heqê nê her dîyan zî esto. Gama ke nê her di lehçeyî bêrî wendiş û nuştîş kesî rê zerarê xo çin o.”*

*No roportaj rojnameyê Azadiya Welatî (nr. 305) û kovara Vateyî (nr. 16, zimistan 2002) de vejîyabi.

**Wezîrî Kulturî Felekeddîn Kakayî:
“KURDÎ NIKÂ DINYA DE NETEWEYA EN
GIRD A KE BÊ DEWLET A Û WELATÎ AYE
AMEYO PARÇEKERDIŞ”**

Roportajkerdox: Seyîdxan KURIJ

Seyîdxan Kurij: Birêz Kakayî, ti eşkenî kar û barî Wezaretî Kulturî ser o wendoxanî kovara Vateyî agahdar bikerî. Karî Wezaretî Kulturî senî yew kar o?

Felekeddîn Kakayî: Wezaretî ma wezaretî kulturî yo. Wezaretî Kulturî yew wezaretî hukmatî Kurdîstanî yo. No wezaret vîjnayîşî (seçim) Parlementoya Kurdîstanî yê 1992 ra pey ameyo awankerdiş.

Helbet ke qanûnî wezaretî ma esto û ma goreyî ney qanûnî kar û barî xo kenî. Karî ma yo esasî ziwani kurdî yo, kelepûrî kurdî, kultur û folklorê kurdî û mîraso netewî (milî) yo. Ma muzîk, şano (tîyatroy) û edebîyatî ser o kar kenî. Ma zaf qîymet danî edebîyatî qican (domanan). Wezaretî ma nê temayan ser o hem kitabanan hem zî kovaran çap kenon. Ma sey wezaretî nika çarê kovaran çap kenî.

Mîyanî nê kovaran de kovarî hunerî û yê qican, yê cinîyan, yê arkeolojî zî estî. Ma zaf qîymet danî hunermend û hozanan. Ma parçeyanî bînan ê Kurdîstanî ra hunermendan dawet kenî û semedê înan konseran organîze kenî. Xeyrja înan zî ma yew atolyeya qijkek awan kerda, xortî tîya de xaliyan virazenî. Na, atolyeya senetî destan a. Ma desteg danî karî heykeltraşê zî. Ma hewl danî ke yew galerî akerim ke tîya de hunermendî eseranî xo ramojnî. Bernameyî (program) ma yê emser zaf hîra yo.

Hewtês dewletan de protokolî Wezaretî Kulturî esto.

–Birêz Kakayî, ti eşkenî behsî bernameyî Wezaretî Kulturî bikerî?

–Belê, çimanî mi ser. Seke şima zî zanî dişmenan Kurdîstan wêran kerdo. Ma hewl danî ke warî kulturî de projeyanî girdan virazî. Yanî ma wazenî salonanî kulturî, sey salonanî sînema û şanoyî, muzîkholan û galerîyan, kitabxaneyan awan bikerî. Ancî ma wazenî çend qadroyanî xo semedê wendişî bierşawî (biruşnî) teber. Ma wazenî ke nê welatanî Ewropa de arêkerdiş û zebatkerdişî kultur û folklorî, îdarekerdişî kitabxaneyan, organîzekerdişî konser û sempozyuman ser o metodî xebate bimusî. Nê salonî biqedî hunermend, nuştox û roşnvîrî (aydın) eşkenî tede çalakîyanî (faalîyetî) xo virazî. Ma hunermend û nuştoxan rê xizmet kenî. Pêroyê hunermend û nuştoxanî ma memûr î, wezaretî ra meaş genî. Ma semedê hunermend û nuştoxan yew butçeya xususî abirnaya.

Nika karo bîn zî milî ma ser o mendo. No kar yew karo zaf zehmet o. No kar zî karî dîplomasî yo. Yanî teber de eleqeronayîş o. Nika kar û zebatê kulturî ser o hewtês dewletan de protokolî ma esto. Mîyanî nê dewletan de dewletî sey Almanya, Fransa, Kanada, Bulgarîstan, Koreya Başûrî zî estî. Ma grûbanî xo yê şano, folklor û muzîkî şawenî nê welatan, ê zî grûbanî xo şawenî Kurdîstan. Armancê nê çalakîyanî ma na ya ke ma welatî xo, kulturî xo nê welatan de bîdî şinasnayîş û heto bîn ra ma zî nê welatan nas bikerî. Semedo ke wezaretî karanî teberî Kurdîstanî çin o, ez eşkena vajî ke wezaretî kulturî heta yew derece wezaretî karanî teberî zî keno.

Ez yew mudet cuwa ver semedê yew festîvalê filman

şîbîya Kanada. Mi Kanada de wezaretî kulturî û wezaretî enerjî zîyaret kerdî. Wezîrî enerjî huya (wîya), va: “Çiko zaf xerîb o, ez reya verên a veynena ke yew wezîrî kulturî yeno persanî enerjî ser o mi de qisey keno.” Mi zî va: “Ez wezîrî enerjî yê ruhî ya, no semed ra gurê mi zî bi enerjî girêdaye yo.” Çend dezgeyanî Kanada ez dawet kerda. Mi uca de Kurdîstanî ser o semînerî day. Ma Kanada de semedê diwês wendoxanî kurdan îmkanî peyda kerdî. Ma sey yew heyetî, kolejî sînema, şano û rojnamegerî (gazetecilik) zîyaret kerd. Ma nêzdî ra dî ke ê senî kar kenî. Bi rastî semedo ke ma kulturî xo bîdi şinasnayîş, hewcedarîyê ma nê eleqeyan esta. Bi no rayîr ra ma eşkenî (besekenî) propaganda Kurdîstanî bikerî. Çunke şarî dinya wazeno bizano ke kurdî kam î, çi yî, çi kes î. Kurdî, nika dinya de neteweya (milet) en gird a ke bê dewlet a û welatî aye ameyo parçekerdiş.

–Behman Qobadî vano ke: “Semedo ke Kurdîstan de salonî sînema çin î, sînema Kurdîstanî aver nêşina û ha binî talûkê çinbîyayîşî de ya.”

–Raşt a, yew welat de semedê averşîyayîşî sînema, hewcedarîya verên û muhîm salonî sînema yê. Wexto ke salon çin bî, filmî nîyenî temaşekerdiş. Filmî neyerî temaşekerdiş, xora kes filman nêvirazeno. No semed (rid) ra ma wazenî pêroyê bajarani Kurdîstanî de salonanî sînema virazî. Çend salonî sînema estî la nê salonî kehen î, sistemî teknîk, veng û resiman hol nîyo. Ma wazenî nê salonan zî temîr bikerî. Ma no kar girewto programî Wezaretî Kulturî. No semed ra zî ma çend şîrketanî Tirkîya de eleqe nayo rue ke nê karî bikerî. Wextî awanbîyayîşî hukmatî Iraqî (1921) ra nat pêroyê wezaretan Kurdîstan de zî estbî la wezaretî kulturî çin bi. Ma 1992 de wezaretî kulturî newe saz kerd û her çîyî sifir ra dest pêkerd. Seke şima zanî, cuwa pey zî mîyanî ma

de problemî vejîyayî, ma bî di hukmatî. La nika ma hukmatî xo kerdo yew. Ma problemî mîyanî xo hal kerdî. Yanî nika halî ma zaf hol o.

Hewramkî û zazakî nêzdîyê yewbînan ê

–Armancê “Konferansê Hewramkî-Zazakî” ke Hewler de bi ardimî Wezaretî Kulturî virazîya çi bi? Şima qey (çira) hewcedarîyê yew konferansê winasî dî?

–Viraştişî “Konferansê Hewramkî–Zazakî” pêşniyazê kek Munzur Çemî bî. Wexto ke par amnanî birêz Munzur Çem ame Kurdîstan ma yewbînî dî. Ey pêşniyaz kerd, ma zî sey Wezaretî Kulturî qerar girewt ke ma no qayde (hewa) yew konferansî desteg bikerî. No konferans, bi organizekerdişî Wezaretî Kulturî û Grûba Xebate ya Vateyî virazîya. Ma waşt bizani ke lehçeyê hewramkî û zazakî çiqas yewbînî ra nêzdî yê. Gelo nê her di lehçeyî nêzdîyê yewbînan ê, yan nê? Na gama yewin bî. Ma çend roşnvîr, cigêrayox û nuştoxî dawetî konferansî kerdî. Hema zaf roşnvîrî zî estî ke ma nêşkayî înan dawet bikerî. Çunke îmkanî ma çin bî. Tîya de di armancî ma estî: A yewin, ma waşt roşnvîrî qiseykerdoxanî hewramkî û zazakî yewbînan bişinasnî. A dîyin zî ma waşt fehm bikerî ke gelo nê her di lehçeyî çiqas nêzdîyê yewbînan ê. Goreyî vînayîşê mi, lehçeyê hewramkî û zazakî xeylêk nêzdîyê yewbînan ê. No konferans hîrê çîyan de serkewte bi. A yewin, roşnvîran yewbînan şinasna. Ez hêvî ken ke eleqeyî înan devam bikero. A dîyin, zaf çîyo ke ma heta nika nêzanayn, ma no konferans de musayî. A hîrîyin, nê konferansî tayê persî girdî ardî verî çimanî ma pêrunê. Wexto ke ma şenî keyeyanî xo, ma ke (do) nê persan ser o bifikirî. Gelo raşt a ke elewî û kakayî nêzdîyê yewbînan ê? Hewramkî û zazakî çiqas yewbînî ra nêzdî yê? Û bêguman persî bînî... Ez vana ke no konferans

zaf hol bi. Ma nika hewl bidi ke ma yew konferansê hîna hî-rayî virazî. Tayê kesî lome kenî, vanî: “Çira ma nêameyî dawetkerdiş?” Ez gazî înan kena, vana: “Semedê yew konferansî hîna hîrayî xo hedre bikirên.”

–Birêz Munzur Çemî qiseykerdişî xo yê konferansî de pêşniyaz kerd ke her serre yew kongreyê zîwanî virazîyo û no kongre de pêro lehçeyan ser o bîyero vindertiş.

–Ez şexsen na pêşniyaz se ra se desteg ken û ez zaf muhîm vînena ke her serre yew kongrê zîwanî virazîyo. La gerek ma organîzekerdişî yew kongrê winasî ser o hukmatî de qisey bikerî. Semedê yew kongrê winasî yew cayo gird û modern, kar û barî organîzekerdişî û peydakerdişî kesanî pisporan (uzman) lazim o. Ez hêvî ken ke hukmat naye rê razî bo û ma bieşkî nê waştayî bîyarim ca.

Rîjnayîşî dêsî mîyanî kurdan, yê Berlînî ra zorêr o

–Birêz Kakayî, to konferans de Dêsî Berlînî û dêsî mîyanî kurdan û parçeyanî Kurdîstanî muqayese kerdî. Gelo ma senî nê dêsî birijni? Ma persanî lehçeyan û alfabe senî çareser bikeri ke qet nêbo ma yewbînan ra hîna hol fehîm bikerî?

–Bi raştî rijnayîşî dêsî mîyanî kurdan, rijnayîşî Dêsî Berlînî ra zorêr (zuarêr) o. Çünke Dêsî Berlînî mîyanî yew bajarî ra şîn, yew bajar kerdibi di parçeyî. No dês rijîya. Emrî nê dêsî pancas serrî bi. La emrî dêsî beyntarê kurdan hezar û panc sey serrî yo. La ez pê zaf keyfweş a ke ma no dês zî rijna. Eger no dês xirabe nêbîn, ma ewro nêeşkên tîya de bîyerim pê het. No konferansî ma nîşanî rijîyayîşî nê dêsî yo. Ma nika vînenî ke beyntarê kurdan de ameyîş-şîyayîş bîyo rehet. Yewcaameyîş, yewbînvinayîş bîyo rehet. Beyntarê parçeyanî Kurdîstanî de ticaret beno. No dês her het ra rijîyayo.

La ma gerek zaf xebat bikerî ke no dês temel ra beyntar ra bîyero wedaritiş û hewna nêro awankerdiş. Goreyî bawerîyê mi, bi rayîrî çalakîyanî kulturî ma eşkenî parçeyanî saxleman yê nê dêsî zî bin ra bierzî û ma yewbînan nêzdî ra nas bikerî.

–Semedo ke kurdî çend alfabeyan xebitnenî, ma nêşkenî yewbînan ra hol fehm bikerî. Nuşttox û roşnvîrî kurdan nêşkenî kitabên û nuştayanî yewbînan biwanî. Goreyî vînayîşê to no problem senî eşkeno bîyero halkerdîş?

–Bi raştî no gure zaf zehmet o. Yanî çareserkerdişî nê problemî rehet nîyo. Nêzdiyê heştay serrî yo ke bakurî welatî ma de alfabeya latînkî, başûrî welatî ma de alfabeya aramkî, welatanî kehenan yê Sovyetan de zî alfabeya krîlî yena şuxulnayîş. Ez 1997 de ancî wezîrî kulturî bîya. Mi o wext roşnvîranî Dihok rê yew pêşnîyaz berd ke bi herfanî latînkî yew kovar vecî. O wext ma bi nameyî Dicle yew kovar bi alfabeya latînkî çap kerd. Nika bi nameyî Nûbûn yewna kovar bi alfabeya latînkî vejîyena. La na xebat tena bes nîya. Ma çend kitabî zî bi alfabeya latînkî çap kerdî, la zafê kitabên ma bi alfabeya aramî yê. Nika pêşnîyaza mi ya newê na ya ke ma çend kitabên sorankî bi alfabeya latînkî çap bikerî. Wa lehçeyê kitabên sey xo bîmano, wa tena alfabe bîyera bedilnayîş. Mesela ma eşkenî kitabên şîran yê şairanî sorankî sey orîjînalî xo bi alfabeya latînkî çap bikerî. Reyna o qayde ma eşkenî kitabên zazakî yan zî kurmanckî bi alfabeya aramkî çap bikerî. Gerek her kitab de yew ferhengî ê kitabî bibo. No qayde wendoxî hîna rehet eşkenî temayê kitabî ra fehm bikerî. Goreyî vînayîşê mi, zaf faydeyî nê karî do bibo. Na xebat do ma yewbînan ra nêzdî bikero û ma bieşkî hîna zaf yewbînan ra fehm bikerî.

La no kar tena bes nîyo. Gerek yew televîzyon bibo.

Çunke roja ewroyên de rolê televîzyonê zaf o. No semed ra ma bi nameyê Newroz yew televîzyon awan kerdo. No te levîzyon bi ardimê Wezaretê Kulturê yê Kurdîstanê do kar û barî xo bikero û no televîzyon do bibo televîzyonê kulturî.

Gerek zaf kitab û kovarî bîyerî çapkerdiş. No demo peyên de tayê embazan yew proje pêşkes kerdo. Nê embazî wazenê kitabani sorankê bi alfabeya latînkî, kitabani kurmanckî bi alfabeya aramkî çap bikerî. Ma zî înan ra vato "No proje hol o". Ma do nê projeyî ser o cigêrayîş virazî û cewab bidî înan. Eger ma munasîb dî ma do piştî bidî no projeyî.

Peynî de ez wazena vajî ke ma yew rey de nêşkenê heme probleman se ra se çareser bikerî. La gerek ma hêdî-hêdî yew ca ra dest pêbikerî û nêvinderî, ma xebatê xo dewam bikerî.

–Semedo ke şima sey wezaretê "Konferansê Hewramkî-Zazakî" desteg kerd û cenabê to di rojê sere ra heta peynî konferans de amade bi û semedê nê roportajî to wextî xo mi rê abirna, ez zaf-zaf sipas ken.

–Ez şima rê zaf sipas ken ke şima welatanê cîya-cîyayan yê Ewropa ra amey û konferans de amade bîy. Ez kar û xebatê şima de serfirazî wazen. Ez wazen tîya de vajî ke ma sey wezaretê amade yê ke warî zîwan û kulturî de pîya projeyan virazî*.

*No roportaj kovara Vateyî (nr. 29, payîz 2007) de vejîyabi.

“WEŞANXANEYÊ VATEYÎ YEW ÎHTÎYAC BÎ”

Roportajkerdax: C. Z. PÎRANIJ

*Orhan Velî yew şîra xo de vano “Orteyê cayê Îstanbulî sî-nema”. Yewna ca de zî vano “Mi çîpa kamî nequsikî kerda tram-
way de”. Eke ez xelet nêbo, şaîr behsê Taksîm/Beyoglu yî keno. Beyoglu yo ke kulturê seserran û zaf miletan xo de pêser kerdo. Rûmî, armenî, yahudî, tirkî, kurdî nêb... Cayê Weşanxaneyê Va-
teyî zî tam inasar yew ca de yo. Yanî eke merdim vajo “Orteyê
cayê Îstanbulî, Weşanxaneyê Vateyî” zî ez vano qey xelet nêbeno.*

*Mi wayîrê Weşanxaneyê Vateyî Deniz Gunduzî reyde qalî
(qesey) kerd. Deniz kirmancan (kirdan, zazayan) ra lomeyî keno
ke çirê wayîrê ziwanê xo, kulturê xo, kitabânê xo nêvejîyênê. Ez
vêşî derg nêko, bêrê ma goş bidê Denizî, veynî sewbîna se vano.*

C. Z. Pîranij: Deniz Gunduz kam o? Ma tîkê ey bîşî-
nasnê.

Deniz Gunduz: Ez Varto ra, dewa Caneseran ra ya. Bi
kirmanckî (zazakî) nusena û wayîrê Weşanxaneyê Vateyî
ya.

C. Z. Pîranij: Pekî eleqeyê to yê weşanxaneyî senî bi? To
senî û key dest bi karê weşanxaneyî kerd?

Deniz Gunduz: Ez verê coy wazena bahsê eleqeyê xo yê
kirmanckî bikera. Çunke eleqeyê min ê weşanxaneyî wina
virazîyo. Wexto ke ez Weşanxaneyê Komalî de xebitîyêne
mi dest bi xebata kirmanckî kerd. Uca ma dersê kurmanckî
(kirdaskî) filan girewtêne, ma nuştayê kurmanckî wendêne.
O wext mi meraq kerd, ma çira kirmanckî nênusenîme û

nêwanenîme. Reyna o wext çend nuşteyê kirmanckî kî (zî) kewtî destê mi. Yew kovare Ewropa ra, Paris ra ameybî, nameyê xo “Hêvî” bî. Tesîrê nuşteyanê kirmanckîyanê na kovare mi ser a zaf bî çunke mi reya verêne dîyêne ke kirmanckî êna nuştiş. Aye ra pey, ez hetê ra kirmanckî ser a xebitîyo hetê ra kî mi dest bi nuştişê romanê Kilama Pepugî kerd. Ê nuşteyan zaf heyecan dabî mi.

Weşanxaneyê Vateyî yew ihtîyac bî. Çunke ê weşanxaneyanê bînanê kurdan giranîyê daybî kurmanckî ser. Mesela mi romanê xo xo ser a vet, weşanxaneyan bala xo nêdê ci. Eke mi ra bivatêne “Kitabê to baş nîyo”, o çîyêdo bîn bî; vatêne “Kitabê kirmanckî nêê rotiş”. Labelê ma zanitêne ke kitabê kurmanckî kî nêê rotiş.

Badê ez seba wendişî şîyo Swêd (Îsveç). Ma çend tenan, uca Unîversîteya Uppsala de Mamosta Malmîsanijî ra dersê kirmanckî girewtî. Ma yew termîn uca wend. Ez ke Swêd ra agêraya, mi serra 2003 de dest bi xebata weşanxaneyî kerd.

C. Z. Pîranij: Polîtîkaya weşanî (yayin politikası) ya Weşanxaneyê Vateyî çî ya?

Deniz Gunduz: Mi nameyê weşanxaneyî çira Vate na pa, ez wazena verê aye vajî. Seba ke ez polîtîkaya zîwanî ya kovara Vateyî rast vîna mi nameyê weşanxaneyî Vate na pa. Tayê wina zanênê ke tîya tena şûbeyê kovara Vateyî yo. Halbukî tîya weşanxane yo, kitabana vejeno. Hetê ra kî karê vetişê kovara Vateyî girewto xo ser.

C. Z. Pîranij: Merkezê Vateyî verê Swêd (Îsveç) de nêbi?

Deniz Gunduz: Verê Vate uca vejîyêne. Badê tîya dewam kerd. Seba nuştişê kirmanckî, kovara Vateyî yew

merhaleya muhîm a. Seba na muhîmîye ra, ma nameyê ey na weşanxaneyî ra kî. Yanî bêro zanitene ke xebata ma yew-bînî ra cîya nîya.

Ti zanî, kirmanckî de xebatê winasî zaf nêbîy. Mava-jîme standardîzekerdişê ziwani ser a (o), kirmanckî de qet xebate nêbîbî. No sebeb ra Vate yew gama muhîm a. Ma şênê vajê ke Vateyî ziwaniê nuşteki yê kirmanckî ard meydan û ez bawer a ke tarîx de kî wina cayê xo gêno. Qaydeyê ziwaniê nuşteki yê ke kovare de tesbît biyê, ma înan xebata weşanxaneyî de tetbîq kenê. Rayîro ke amo tepîştîş ancax wina ser keweno.

C. Z. Pîranij: Têkîliya şima û nuştoxan (yazaran) senîna?

Deniz Gunduz: Xora yew grûba xebate ya Vateyî esta. Nuştoxanê ma ra tayê na grube ra yê tayê kî kovara Vateyî de nusenê. Seba ke ez kî yew nuştoxê kirmanckî yo û mi goreyê prensîbanê Vateyî nuştene, weşanxaneyî ra raver kî zafaneyê nê embazan de tekîliya mi biyê. Badê ke ez şîyo Swêd, na tekîliya ma hîna aver şîye. Weşanxaneyî ra pey sewbîna nuştoxan de kî tekîliyê ma virazîyayî.

C. Z. Pîranij: Heta nika çend kitabî weşanxaneyê Vateyî ra vejîyayî? Kamik kitabî, nameyê înan û nuştoxanê înan çî yê?

Deniz Gunduz: Heta ewro ma şîyês, yanî des û şeş kitabî vetî. Nînan ra di kitabî yê “Grûba Xebate ya Vateyî” yê, yanî yê yew nuştoxî nîyê, xebatê kollektîf ê:

1-Ferhengê Tirkî-Kirmanckî (Zazakî) û Kirmanckî (Zazakî)-Tirkî

2-Rastnuştîşê Kirmanckî (Zazakî)

Nê her di kitabî seba rastnuştişê kirmanckî zaf muhîm ê. Kitabê yewine ferheng (sözlük) o. No ferheng verê coy Weşanxaneyê Avesta vetbî labelê yê ma çapa dîyin (2. baskî) a. Na çape hîna hîra ya (400 rîpelî).

Kitabê dîyine, rêberê rastnuştişê kirmanckî yo. Bi kitabê “Rastnuştişê Kirmanckî (Zazakî)” nuştişê kirmanckî hîna asan (rehet) bî. Verê, her kesî yewna çeşit nuştêne. Îmleyêda muştereke çin bî. Nika her kes seba qaydeyanê rastnuştişê kirmanckî şêno (bese keno) nê kitabî ra îstîfade bikero.

Kitabê bînî yê Weşanxaneyê Vareyî û nuşttoxê înan nê yê:

-Roşan Lezgîn, Ferhengê Îdyomanê Kurdkî (Kirmanckî/Zazakî)

-Roşan Lezgîn, Bînê Dara Valêre de

-Roşan Lezgîn, Dêsan De Sûretê Ma Nimite

-J. Îhsan Ehsan Espar, Tanî Estanik û Deyîrê Ma

-J. Îhsan Ehsan Espar, Beyi Se Bena?

-Hamdî Ozyurt, Dergûş Çira Berbeno?

-Hamdî Ozyurt, Lajeko Zimbêlin

-Denîz Gunduz, Hîkayeyê Koyê Bîngolî

-W. K. Merdimîn, Dîwan

-Munzur Çem, Hewnê Newroze

-Memê Koyêkorta, Berxa Mi Xerîbîye de

-Akman Gedik, Gimgim Zereyê Ma de

-Mela Mehemed Elî Hunî, Yusuf û Zelîxa & Mewlid

-Feyza Adabeyî, Estanekanê Sêwregi ra

Arêkerdoxa nê kitabê peyênî Feyza Adabeyî, yew cinîya sêwregij a û cinîya tewr verên a ke tîya kitabê aye yo kirmanckî neşr bîyo.

Nuştoxê bînî nê mintiqayanê cîya-cîyayan ra yê: Licê, Pîran, Gimjim (Varto), Çewlîg, Dêrsim, Pali, Sêwregi.

C. Z. Pîranij: Rewşa vilakerdiş û rotişê kitabên û kovara Vateyî senîn a?

Deniz Gunduz: Rewşe rind nîya! Wexto ke mi hîna weşanxane nêkerdbî ya, o wext ti xebitîyêne, to Vate ker-dêne vila. Ti kî rewşe zanî, zor a. Nika kî winî ya. Nika kî ma hezar hebe Vateyî çap kenîme labelê ma nêşînîme pê-rune vila bikerîme. Tabî ma yew mesafe girewto. Akerdişê weşanxaneyî ra hetanî ewro ma şênê vajerê ke vilakerdiş di qatî bîyo. Vilakerdiş senî beno? Ma kitabên kitabxaneyan de zîyade (vêşî) nênanîme ro. Ma vajîme kitabxaneyê girsî estê. Îstanbul de beno, Anqara de beno, cayanê bînan de beno ma kitabên nê cayan de nênanîme ro. Çünke nê cayan de kitabî nênenê rotenê. Seba ke ma hîna tayê formalîteyî hal nêkerdê, ma nêşînê kitabên biderê şîrketanê vilakerdoxan. Înşalah (boka) ma nêzdî de hal kenîme û danîme. Heto bîn ra pîyasaya kitabênê kurdkî cîya ya. Ez nê çî baş vînena. Ma vajîme Îstanbul de Kitabxaneyê Medya esto, Kitabxaneyê Nûbiharî esto. Keso ke biwazo kitabênê kurdkî biherîno, şono nê cayan. Sewbîna, Anqara de Çarçira, Dîyarbekir de Kitabxaneyê Avesta esto. Ancîya ma kitabên benê NÇM, cayanê winasîyan (nîyanênan) de ma kitabên nanê ro. Tayêne ma tîya dest ra roşenîme tayêne kî sey setî taxan (mehelayan) de roşenîme. Labelê zafane, welat de embazî ardim kenê, dest ra roşenê. Ma vajîme Dîyarbekir de, Çewlîg de embazê ma, wendox yan kî nuştoxê ma estê ê ardim kenê. Kitabê ma zafane Dîyarbekir û Çewlîgî de benê vila. Dêrsim de verê coy, wextê to de, tay bibê kî çend kovarê ma bîyêne vila.

Nika Dêrsim û Gimgim de embazê ke ma rê yardim bikê û kovar û kitabana vila bikê çin ê.

C. Z. Pîranij: Dêrsim de çira wina yo?

Deniz Gunduz: Dêrsimî zaf zayîyat dîyo, texrîbat dîyo. Ma wina (nîya) vajîme hîna rast beno: Xebatê winasî welat de ney, istanbul de benê, teber ra benê. Tesîrê nê çîyî kî esto. Tabî xebata Vateyî verê coy Swêd de bî. Nika ma arda Îstanbul. Xebate gamêna welat ra bîya nêzdîye. Eke îmkana bibo ma Kurdîstan de xebate biramîme hîna baş (hol) beno. Labelê mesela Dêrsimî a ya, Dêrsimî zaf zayîyat dîyo. Eke verê naye tedbîr mêro (nêro) girewtîş, vîst serre ra pey cayê bînî kî benê sey Dêrsimî. Aye ra, ganî (gere) uca yew xebata derg û dilaye bêro ramitene. Uca ganî bi serran xebate bibo. Ganî merdim hertim uca bo ke xebate cayê xo bigîro.

C. Z. Pîranij: Nê cayan de vera (qarşîyê) kovara Vateyî yan zî Weşanxaneyê Vateyî reaksiyon filan esto?

Deniz Gunduz: Ney, problem o nîyo. Problem o yo ke kovara Vateyî tayê cayan de, mavajîme Dêrsim de nêna zanitene. Wexto ke nêro zanitene reaksiyon senî bibo?

Mavajîme Çewlîg û Dîyarbekir de çend embazê fedakarî estê, sayeya înan ra Vate û weşanê ma vila benê. Eke Dêrsim û cayanê bînan de kî çend embazî nê karî bikê, uca de kî rewşa vilakerdişê kovar û kitabana hîna hol bena.

Bêguman xebatê ma yenê rexnekerdiş kî. Nê rexneyî normal ê û Dêrsim de kî cayanê bînan de kî benê. Mesela Çewlîgî de, Dîyarbekîr de û cayanê bînan de kî nê rexneyî benê.

C. Z. Pîranij: Senî rexneyî mesela?

Deniz Gunduz: Heta ke mumkun o, ma wazenîme bi yew ziwanê standard binusîme. Seba ke ziwanê nuştişî bibo muştêrek û tayê qaydeyê nuştişî bibê, standardîzekerdişê ziwanî şert o. Na xebate mecburî ya. Labelê kirmancê ma winî zanêne ke kirmanckî tena kirmanckîya mintiqaya înan a. Coka wexto ke yew tekstê standardîzebîyayî vînenê, vanê “Na kirmanckîya (zazakîya) ma nîya”. Yanî seba ke ziwanê mintiqayanê bînan weş nêzano, çimê ey kirmanckîya mintîqa ey gêrenê. Eke çewlîgij ziwanê standardîzebîyayî biwano, seba ke tede çend formê teberê mintiqaya ey estê, vano “Na kirdkîya hetê Dêrsimî ya”. Eke dêrsimij biwano, vano “Na kirmanckîya hetê Çewlîgî ya”. Dîyarbekirij, sêwregij û ê bînî kî wina... Halbukî kirmanckîya ke ma pê nusenîme, kirmanckîya yew mintîqa tena nîya.

Çi heyf ke ma kurdî her çî ra tepîya mendê; nika yê şarî bi mîlyonan kitabê xo estê, ma hîna sed kitab nîyardo pêser. Yanî çend mîlyon kirmancî estê labelê kitabê xo çin ê û tena yew kovara xo esta! A kovare kî tena çend sey merdim wano! Coka ma kî mecbur îme gamanê xo lez-lez bierzîme ke biresîme şarî. Derdê ma no yo!

C. Z. Pîranij: Baş o, sewbî zahmetîya şima çî ya?

Deniz Gunduz: Zahmetîyê ma zaf ê. Mavaîme, ma rê tayê kitabî û nuştayî yenê ke ser û bin bellî nîyo. Ne herfê xo herfê, ne kî çekuyê xo çeku yê. De bê nê merdimî rê behsê gramerî û rastnuştişî bike! Mesela merdimî ke va “keye de”, ganî “keye” û “de” yewbînî ra cîya binusîyê. Ez vana “Kirmanckî de wina yeno nuştiş, ‘de’ cîya yo”; nuştux vano “Ê herhalde ma kî zaf cayîl nîme, ma kî heta lîse wendo. No ‘de’ tirkî de cîya nîyo, şima çira wina nusenê?” Tayê mintiqayan de kî herinda “de”yî de “dî”, “id” yan kî

“d” vajiyêno, înan ra her kes kî wazeno sey dewa xo binuso. Nê tena problemê çekuya “de”yî yê. Eke yew çekuye de hende problemî bibê, êdî (hinî) goreyê aye çetiniya karê ma bifikirî! Yanî nimûneyê winasî zaf ê.

Seba ke mekteban de bi ziwane xo nêwendo, ciwane ke nusenê, zaf zehmetiye ancenê. Ez vana qey heta ke mektebê ma bibê na rewşe wina dewam kena.

Hetê ekonomî ra kî zehmetiya ma esta. Ma kitab çap kenîme labelê kitab zaf nêno rotiş û mesrefê xo nêvejeno. Belkî mesrefê qapaxê xo vejo yan mevejo! Rotişê hezar kitabê kirmanckî serran gêno. Ma rotişî ca verdîme, kitabê kirmanckîyê ke belaş ê kî nêbenê vila. Kitabê ke SIDA û Enstîtûyî piya vetê, hîna (hema) depoyan de pêser o yê.

C. Z. Pîranij: Şima wendoxanê kirmancan (zazayan) ra çî pawenê?

Deniz Gunduz: Eke wendoxî nê weşanan derûdorê xo de vila bikerê ma memnun benîme. Wendoxî wa xo rê, ziwane xo rê wayîr vejîyêrê. Çî kirmanckî çî kurmanckî ferq nêkeno. Çünke ma ser a yew politikaya dewlete esta. Dewlete ziwane ma kerdo qedexe, bi serran şarê ma asîmîle kerdo. Wazena ziwane ma raste (meydan) ra bidaro we. Duşê (vera) nê sîyasetî de çareyo tewr muhîm wendiş û nuştîşê kurdî yo. Çünke duşê nê sîyasetî de kurdî qiseykerdiş, wendiş û nuştîş yew şuur o, yanî bîlînc o, hêşyarêxobîyayîş o. Nika herçiqas ke şono, ma apey şonê. Çünke sîyasetê kurdan de, derheqê ziwani de yew rayîro kor ameyo tepîştîş. Yanî ma seba ziwane xo çî wazenîme çî nêwazenîme bellî nîyo. Ma qursan akenîme, serrêna pey padanîme! Yew îradeyê ma yo qerardar çin o.

Benno ke rewşe sey verî nîya, tayê çî şêne bêrê munaqe-

şekerdiş labelê ma bi xo nêşînîme yew rayîr xo ver o nîme. Seke dewlete pê ma kay bikero. Nika rewşe wina ya. Dewlete hetê ra vana “Ma do heqanê kurdkî biderîme” heto bîn ra seba asîmîlasyonê kurdan her roj yew proje virazena. No “Kardelen” projesî yo, “Baba beni okula gönder” o, “Türkçe bilmediğim için utanıyorum” o, “Dilinden utanma Türkçe konuş” o; hezar û yew proje yanî. Seke kirmancanê ma yê verênan vato: “Bize weş kalena labelê şit nêdana.” Rewşa ma wina ya. Coka se beno wa bibo, ma ganî xo rê wayîr bivejîyerîme. Kurdkî qisey bikerîme, binusîme, biwanîme. Sewbîna çare çin o, ganî ma bi xo birîna xo derman bikerîme.

C. Z. Pîranîj: Goreyê fikrê to, tesîrê kurmanckî, kirmancî (zazakî) ser o esto? Mesela tayê kirmancî estê, kirmancî ra ver kurmanckî ser o vindenê. Yanî wazenê kurmanckî bander bibê, binusê. Nêvanê “Ma verê kirmancî bander bê”. Seke yew çeşît kompleksê înan bibo...

Deniz Gunduz: Çîyo winasî esto. Zafane kî kesê ke mîyanê sîyasetî de yê wina yê. Ez bi xo yew wext sazgehanê kurdan de xebitîya. Verê coy yê mi kî yew waştîşê min o winasî bî. Mesela ez verê coy nuştîş û wendişê kurmanckî musaya. Heto bîn ra kitab û nuştîyê kirmancî zaf çin bî, yew sebeb kî no bî. Wexto ke nuştîyê kirmancî kewtî destê ma, ma hîna newe hêşarê xo bî. O wext ma na têver ke ma çira wina kenê, çira kirmancî ser a nêgurênîme.

Seba ke kurdê Kurdistanê Vakurî sîyasetê netewî tirkan ra bander bîyê, sey yew karîkaturê înan ê. Tayê kurdî wexto ke dewletbîyayîş parêzenê, yew ziwano resmî parêzenê. Yanî seba ke tirkan de yew ziwano resmî esto, yew modelo winasî esto, vanê qey tena no model dinya ser a esto û ê kî

mecbur ê ke yew ziwane resmî biparêzê. Tabî no seba kurmancan nêbîyênê problem, çunke xora ziwano resmî do lehçeya kurmanckî bîyêne. Tayêne kî vatênê “Ma lehçeyanê kurdkî pêrone ra yew ziwano muştêrek virazê”. Winasî fikirê ecayîbî hîna kî estê. Tabî rayberanê kurdan ke dewletbîyayîş ra fek verada, o wext fikrê ziwane resmî kî ca verda.

Netîce de, mesela nika çî yeno munaqêşkerdiş? A roje seba viraştişê komele yew kombîyayîş bî. Tayê kurdê ma ameybî pêser ke yew komele ronê û ziwani ser a bixebitîyê. Uca no pers ame munaqêşkerdiş: “Ma bibê komeleya ziwananê bindestan yan komeleya ziwane kurdkî?” Tayêne va “Ma bibê komeleya ziwananê bindestan û heqê lazki, çerkezki filan kî biparêzîme”. Neyse ke kurdîtiya zafîne ser kewte û “komeleya ziwane kurdkî” qebul bîye.

Verê, sewbîna fikrê xeletî kî ma kurdan mîyan de bî. Tayê merdimanê nezanan vatê qey kurdkî tena kurmanckî ya. Seba ke ma lehçeya kurmanckî nêzanitêne, tayê embazan vatê “Kekê, hun kurdi dizanin?” Tabî nê xeletî ge-ge benê sebebê reaksiyonan. Tayê kirmancê dêrsimijî, yanî kirmancê ma yê elewî estê ke vanê “Eke henî yo ma kurd nîme, ma zaza yîme”. Yew reaksiyono winasî esto. Bi kilmî, fikrê nê di hetan kî xelet o. Duşê nê fikranê xeletan de ma xover danîme. Ma vera nê fikranê xeletan vanîme ke ma kurd îme û ziwane ma kurdkî yo. Qet heqê kesî çin o ke yew lehçeya kurdkî lehçeya bine ra berzêr yan kî nizmêr bigîro. Mesele eşkerê (yakerde) yo: Kirmanc çend kurd o, kirmanc kî hende kurd o; çî heqê kirmancî esto yê kirmancî kî hende esto.

Nê serranê peyênan de kirmancî hîna zaf nusîyêna û tesîrê fikranê xeletan beno kêmi. No het ra rolê xebata ma zaf muhîm o. Ez vano qey na aver de hîna weş fam bena. Ma

vera fikranê xeletan rastîye parêzenîme. Ma ne kurdîtîya xo kesî rê ca verdanîme ne kî benîme dişmenê kurdîtîyê.

C. Z. Pîranij: Hetê mezhebî ra yew problem esto yanî?

Deniz Gunduz: Esas ganî no wina bêro îfadekerdiş: Ma elewî me; seke êzidî (yezîdî) heqanê xo wazenê û kulturê xo, bawerîya xo ser a xebatan kenê, ganî elewî kî wina bikerê. Winî nêbo nê çî kewenê (kunê) têmîyan. Ez bi xo kî elewî ya û dêrsimij a. Herçiqas ke ez Varto ra bî kî, Varto ti zanî, Dêrsimî ser a hesab beno.

Mavajîme eke cîyabîyayîşê dêrsimijan goreyê kirmanc-kîqiseykerdişî ya ame kerdiş, ganî kirmancê ma kurmancanê elewîyan mîyanê xo ra vejêrê, çunke goreyê înan kurdîyayîş kurmançîyayîş o. Hetê ra kî tayê eşîrî estê ke yew qismê înan kirmanc yew qismê înan kurmanç o. Mesela eşîra xirancikan nême kurmanç, nême kirmaç a. Nika yew eşîrê eynî mintiqa de nême alman nême îngiliz bena? Ez vano qey no fikro xelet bingehê xo elewîbîyayîş ra gêno. Her kes zano ke kurdî homojen nîyê, kurmanç esto, kirmanc esto, soran, goran esto. Heto bîn ra sunî esto, elewî esto, êzidî esto, ehlê heq esto. Dewlete wexto ke zulim kena, nînan yewbînî ra cêser nêfînena. Vana kurd û derbaz bena. Labelê seba tayê polîtîkayan, dewlete nê ferqanê kurdan duşê kurdan de se çeke (sîleh) xebitnena. Mavajîme her kes vano “Êzidiyan, kurdanê sunîyan ra nê serranê peyenan de zaf zulim dîyo, dewê xo bîyê talî (vengî)”. Tî nîyadana rast o, dewî bîyê talî, êzidî remê, zehmet dîyo labelê înanê ke êzidiyan rê zulim kerdo yew eşîra qorîcî ya û a eşîra qorîcîye sewbîna yew eşîra sunîye rê kî eynî zulim kerdo. Ma ke tarîxê kurdan de nîyaderîme, kurdan -elewî, sunî ferq nîkeno- zaf rey yewbînan rê zulim kerdo. Seba ke

êzidî sey sunîyan wayîrê heqanê xo yê dînîyan nîyê, zulimo ke înan dîyo hîna zaf ma dejneno. Mesela elewîtîyê kî wina ya. Ez vano ma kurdî eke bi ferqanê xo yew bibîme nê meseleyî qedînê. Labelê seba ke sîyasetê kurdan o ewroyên goreyê nê ferqanê kurdan bi şuur xebate nêkeno, dewlete nê ferqan duşê ma se çeke xebitnena.

C. Z. Pîranij: Na babete ser o mabênê şima û weşanxane û sazgehanê bînan senîn o?

Deniz Gunduz: Tekîlîya ma û weşanxanê û sazgehanê kurdan hol a.

Ma ke nê çîyî munaqeşe kerdî, kurdê zanayeyî rastîye qebul kenê. Labelê tayê kirmancê (zazayê) ke xo kurd nêhesibnenê wina nîyê, rastîye qebul nêkenê. Goreyê fikrê mi, xebate muhîm a û ancax ma bi xebate xo raxelîsnîme.

Ancîya seba ke ma kirmancê ser a xebitînîme, mîyanê weşanxaneyanê kurdan de yew avantajê ma esto. Çunke hema—hema ke pêro weşanxaneyê bînî yê kurdan tena kirmancê ser a xebitînê labelê ma her di lehçeyan kî zanîme. Aye ra ma hîna hol verê xo vînenîme. Eke ma bişikînîme, ma wazenîme kitabane kirmancê kî neşr bikerîme. Çunke goreyê ma, kurdkî tena yew lehçe nîya.

Sewbîna, heta ke destê ma ra bêro ganî ma sazgehanê kurdan de ca bigîrîme û kirmancê ser a bixebitîme ke şaşîyan rast bikerîme.

C. Z. Pîranij: Yanî mesela kadroyan a?

Deniz Gunduz: Bêguman mesela kadroyan a. Eke kadroyî bibê, şînê her sazgeh de bixebitîyê û kirmancê hîna aver berê.

C. Z. Pîranij: Nika ra pey projeyê şima estî? Eke estî, çi yê?

Deniz Gunduz: Projeyê ma zaf ê labelê pere çin o. (Huyeno.)

C. Z. Pîranij: Eke pereyê şima bibê, şima se kenê?

Deniz Gunduz: Pereyê bibê kar zaf o. Hetanî ewro ma şiyês kitabî vetî, îmkanê ma zaf tay ê. Mesela yew projeyê ma no yo: Ma wazenîme ke klasîkanê kurdkî -kamcîn lehçe de benê wa bibê- biaçarnîme (taclîme) kirmanckî ser. Gorankî, sorankî û kurmanckî ra. Bi na xebate, ma edebîyatê xo naskenîme, xo hîna hol naskenîme û hetê kulturî ra nêzdîbîyayîş virazîyeno. Ez nêzano heta ewro kurdkî çira edebîyatê klasîkî ser a hîna zaf nêvînetê. Mavajîme, ma ganî Mem û Zîne û Dîwanê Melayê Cizîrî... bi kirmanckî biwanîme. Çunke ganî ma verê (verde) edebîyatê xo nas bikerîme. Verê klasîkî, dima kî edebîyatê neweyî ra ganî nimûneyî bêrê açarnayîş. Sey eseranê Cîgerxwîn û Şerko Bêkesî...

Eke nê bêrê açarnayîş, sewîyeya edebîyatê kirmanckî kî do hîna berz bibo.

C. Z. Pîranij: Sewbîna vatiş û mesajê to esto?

Deniz Gunduz: Mesajê mi no yo: Kurdkî wa bi ziwanê xo biwanê û binusê. No, ewro çiyêde sembolîk bo kî kurdkî ganî wina bikerê. Çunke sewbîna rayîrê ma çin o û ma ser a zulîm zaf o. Ma ancax xo wina biparêzîme.

Ma wextê verî de nîyadanîme, yew nuştayo kurdkî ke kewtêne destê ma, ma zaf şa bîyêne. Ge-ge ma vanîme "Pîlanê ma çira ma rê yew mîraso nuşteki nêverdo!" Ganî ma bizanîme ke meşte domanê ma kî naye ma ra pers kenê. Coka ewro roja muhîm a. Ma ganî nê çîyan weş fam bikerîme û wina xover biderîme.

C. Z. Pîranij: Ez wazena persê peyênî persa. Varto de, Dêrsim de, nê rojanê peyênan Pîran de festîvalî bî. Seba ziwan, kultur, edebîyatî filan. Nê cayan ra venga şima danê? Eleqeyê înan û weşanxaneyê kirmanckî estê, çin ê? Eke çin ê, çira?

Deniz Gunduz: Ney, venga ma nêdanê. Organîzeyê wînasî, bi destê yew partîye yan kî yew grûba sîyasî benê. Seba ke ma girêdayîyê yew partî yan kî grûba sîyasî nîme, kes ma dawet nêkeno. Seba ke ma kesî rê bîat nêkerdo, ma karê înan rê nêbenîme.

C. Z. Pîranij: Tîya de ez wazena yew çî vaja. Mavajî na festîvala Pîranî... Ez program ra ewnîyayo. Mavajî pisporê zazakî Malmîsanij o, Malmîsanij Pîran ra yo, J. Îhsan Espar Pîran ra yo. Vate bo, ziwanîseroxebitîyayîş bo, xebata nê merdiman zaf a. Û program de nameyê nê merdiman qet nêverêno.

Deniz Gunduz: Yew numune kî ez bida. Ez vartoyij a. Mi kitabê kirmanckî nuştê û vartoyîjî no sebeb ra mi şinasnenê. Festîvala Vartoyî de, mesela kirmanckî û kurmanckî ser a kamî qalî kerdo? Samî Tanî qalî kerdo? Biney (tenê) kurdkî qalî kerdo, dima seba ke kirmanckîya xo û kirmanckîya ucayî yewbînî nêgirewto, çarno ra tirkî ser. Nîyade, Samî Tan pisporê kirmanckî nîyo labelê seba ke yew sîyaset de cayê xo esto, şîyo uca behsê kirmanckî kerdo. Homa ey ra razî bo, biney reklamê ma kî kerdo.

Wa a kî uca bimano, festîvalan de venga şairanê tirkan danê, ênê şîiranê xo wanenê, sohbetê xo kenê labelê venga nuştoxanê kirmancan nêdanê.

Çi heyf ke sîyasetê kurdan kî asîmîlekerdişê kurdkî de cayê xo girewto. Êdî nîyet çîyo ez nêzana labelê peynîya nê sîyasetî de ma dî ke şarê ma hema-hema ke ziwanê xo xo

vîra kerdo. No het ra ganî sîyasetê kurdan kî bêro rexnekerdiş. Dewlete xora ziwanê ma kerdo qedexe, keso ke rindîya kurdan fikirîyeno ganî xover bidero ke ziwanê kurdan vîndî mebo (nêbo). Sîyasetê ma no problem xo rê bar nêkerd. Her ca de tirkî ame qiseykerdiş û no kî bî sebebê asîmîlasyonî. Ez bi xo wina fam kena. Eke dewlete ziwan kerdo qedexe, dêmek no yew sîyaset o. Keso ke kurd o û tirkî qalî keno, nîyetê ey çî beno wa bibo, netîce de hêz (qewet) dano nê sîyasetî. No sebeb ra keso ke tirkî qalî keno, seba kurdan sîyaset bikero kî zerar dano kurdan. Kurdan ancax wexto ke bi ziwanê xo karê sîyasetî û îlimî kerd, o wext xo raxelisnenê. Dewlete naye zana, coka her çîyê xo kerdo seferber ke ziwanê ma orte ra wedaro.

C. Z. Pîranij: Ez sipas kena.

Deniz Gunduz: Ez kî sipas kena*.

*No roportaj kovara Vateyî (nr. 25, payîz 2005) de vejîyabi.

Deniz Gunduz:

“EKE ÎMKANÎ BIBÎYÊNE, MI KLASÎKÊ EDE-
BÎYATÊ DINYA DAYÊNE AÇARNAYENE Û BI
KIRMANCKÎ NEŞR KerdÊNE.”

Roportajkerdax: Malmîsanij

Wayîrê Weşanxaneyê Vateyî Deniz Gunduz, serra 1976 de yew dewa Gimginî (Vartoyî) de maya xo ra bîyo. Hîna (hema) Unîversîteya Anadolu ya Eskîşehîrî de beşa tarîxê hunerî (senetî) de waneno. Serra 2003 de Swêd de, Unîversîteya Upsala de yew termîn kurdkî zî wend. Weşanxaneyê Vateyî 2003 de abi û beta serra 2006î şîyês kitabê kirmanckî (zazakî) vetî. Mi 12.03.2006 de Denizî de roportajo cêrên kerd.

Malmîsanij

–Deniz, karê weşangêriye ra ver to çi kar kerdinî?

–Domanîya xo ra no het ez xebitîyo. Mi Kurdîstan de kaviranîye û paleyîye kerde. Tirkîya de zî mi karkerîya însaatî û sanayî kerde; yanî ez karanê cîya-cîyayan de gurîyo. Serra 1996 de mi dest pêkerd ez Weşanxaneyê Komalî de gurîyo. Mi nêzdîyê hîrê serrî temsîlkarîya Şûbeyê Îzmîrî yê Wêşanxaneyê Komalî kerde.

Wexto ke ez temsîlkar bîyo mi bi kirmanckî (zazakî) romanê “Kilama Pepûgî” nusna. Serra 2001 de mi dest bi xebata kovara Jîyana Rewşenî kerd. Ez yew serre na kovare de sey nuştoxê kirmanckî gurîyo.

–Seba akerdîşê weşanxaneyî, hetê resmîyetî ra çi wazenî?

–Seba weşanxaneyî yew şîrkete lazim a. Na şîrkete anonîm, limîted yan zî şexsî bena. Seba şîrkete, merdim bi senedê îqametgahî û suretê nufusî muracatê Dayîreyê Bacî (Vergi Dairesi) keno û şîrkete ronano. Ti wazenî bi nameyê na şîrkete kamcîn karan bikî, ti danî zanayene. Şîrketa ma şêna karê weşanî, vilakerdişî, çapkerdişî û reklamî biko. To ke şîrkete ronaye, ti adresa şîrketa xo nîşan danî. Yew memurê bacî (vergi) yeno cayê to tesbît keno û şîrkete bena resmî. Badê, ti seba tayê prosesan benî endamê Odaya Ticaretî (Ticaret Odası).

Eke ti biwazî kovarêke vejî, sey wayîr û berpirsîyarî ganî ti bi seneda îqametgahî, suretê nufusî, dîploma (tewr kêmiê lîse) û kaxita temîzî, muracatê qismê weşanî yê emnîyetî bikî. Qeydê ucayî ra pey ganî ti muracatê valîyîye zî bikî.

Tirkîya de, çarçewaya qanûnanê Pêamayîşê Yewîya Ewropa (YE) de, Wezaretê Kulturî newe-newe seba weşanxaneyan girewtîşê sertîfîkaya weşangêrîye wazeno. Labelê girewtîşê naye hîna mecburî nîyo.

–Kitabê şîma yê ke qedexe (yasax) bîyê yan zî arê bîyê, estê?

–Ney.

–Her yew kitabê şîma ra çend hebî çap bîyê?

–Ma her kitabî ra hezar hebe çap kerda.

–Mavajî eke kitab 150 rîpel bibo, mesrefê çapkerdişî çiqas beno?

–Yew kitabo 150 rîpelin, ebadanê 13.5 X 19.5 cm de, bi 1.500 YTL çap beno. Labelê seba ke ma bi xo karanê mîzanpaj, grafikê qapaxî û redaksîyonî kenîme bi 1000 YTL ra çap kenîme.

–Heqê çape (basım) weşanxane bi xo dano yan nuştoxî zî danî?

–Heqê çapkerdişê tayê kitabın ma bi xo dayo, yê tayê kitabın zî nuştoxî dayo.

–Her kitabê şima ra çend hebî roşiyênî?

–Teqrîben 150-200 kitab yeno rotene.

–Kitabê şima senîhawa (çitur) roşiyênî?

–Kitabê ma zafane (zafêrî) dest ra yenê rotene. Dîyarbekir, Çewlîg, Xarpêt, Îstanbul, Anqara, Îzmîr de ma kitabın danîme kitabrotexan. Tayê cayan de zî kesê ke kirmanckî rê eleqedar ê, dest ra roşenê.

Ma tayê kitabınê xo danîme şirketanê vilakerdişî. Yew wext ma kitabê xo bi sîstemê kotalogî serrarotişî zî rotê.

–Şirketê vilakerdişî kitabınê şima hol vila kenî?

–Heta ewro ma tena kitabî dayê yew şirketa vilakerdişî. Ma her kitabê xo ra vîst tene da na şirkete û hesabê xo çar aşman ra pey vînenîme. Eke kitabî çar aşman ra pey bêrê rotene ma peranê xo gênîme. Sed ra hîris şirkete heqê xo gêna. Kitabê ke nîyamê rotene yan ma tepîya gênîme yan zî înan ver a sewbîna kitabın gênîme.

–Kitabê şima tewr zaf kamcîn şaristanan de roşiyênê?

–Çewlîg, Dîyarbekir û Îstanbul de.

–Şima buroyê weşanxaneyî de zî kitabın roşenî?

–Belê, teqrîben çar ra yewê (1/4) kitabın ma buroyê weşanxaneyî de roşenîme.

–Şima bêpere zî tayê kitaban vila kenî?

–Ya.

–Çend heban û şima danî kamî?

–Ma her kitabî ra 50-60 hebe bêpere vila kenîme. Zafêrîyê nînan ma şawenîme (rusnenîme) hepîsxaneyan. Kesê ke pereyê xo çin ê û ma bawer îme ke wanenê, ma kitaban bêpere danîme înan zî. Zafêrîyê nê embazan wendekar ê.

–Şima çend hebî kitaban danî nuştoxê/nuştoxa kitabî?

–Seba ke ma heta ewro heqê telîfî sey pereyî nêdayo nuştoxan, ma ver a ê heqî, zafêrî kitaban danîme. Heta ewro ma goreyê waştîşê nuştoxî/nuştoxe, beyntarê 100 û 350 tene kitaban de kitabî dayê înan. Mavajîme nuştox esto 100 tene waştê, nuştox esto 350 tene waştê; çend waştê ma dayê înan. Sîndorê ma 350 tene kitabî yê.

–Şima seba rotişî qet kitabî şawitî Ewropa? Roşîyayî?

–Ma reyê her kitabî ra 40 tene şawit (rusna) Almanya (kitabê ma yê ke heta 2005 neşr bîyê). Heta nika pereyê hîrê ra yewî (1/3) ameyî.

–Welat de û Ewropa de ferqê vayaya (fîyatê) kitabane şima estbi?

–Seba ke mesrefê posteyî yeno ser, kitabî Ewropa de bi-neyna vayî yenê rotene.

–Şawitişê kitaban de zehmetîyê burokratîk û resmî vejîyênî?

–Ney, zahmetîya xo çin a. Ez bi xo rast nîyamo.

–Gelo şîma bi wasitaya Internetî kitabî roşenî?

–Ney.

–To bê xebera wayîrê heqê telîfî qet kitabî neşr kerdî?

–Ney.

–To qet seba dayene şînasayena kitabî şîma bi peran îlan dayo?

–Ney.

–Kitabî şîma, kovar û rojnameyan de yan zî televîzyon de kes dano şînasayene?

–Kitabî ma ra Ferhengê Tirkî-Kirmanckî/Kirmanckî-Tirkî û Rastnuştîşê Kirmanckî (Zazakî) kovara Tîroj de, Ferhengê Tirkî-Kirmanckî/Kirmanckî-Tirkî, Rastnuştîşê Kirmanckî (Zazakî), Ferhengê Îdyomanê Kirmanckî, Hewnê Newroze, Estanikanê Sêwregî ra, Hîkayeyê Koyê Bîngolî zî kovara Uzun Yürüyüş de dayê naskerdene. Labelê kesî kitabî ma televîzyon de nêdayê naskerdene.

–Ti endamê Türkiye Yayıncılar Birliği yî?

–Ya.

–Goreyê fikrê to, hîrê problemê tewr muhîmî yê weşangêriya kurdkî kamcîn î?

–Hîrê problemê muhîmî nê yê: Nuştîşê zaf tay ê. Wen-doxî zaf tay ê. Îmkanê ma yê maddî zaf tay ê.

–Eke îmkanê maddî bibîyêne, to sey weşangêrî waştêne çî bikî?

–Eke îmkanê bibîyêne, mi klasîkê kurdkî (kurmanckî,

sorankî, gorankî) dayêne açarnayene û bi kirmanckî neşr kerdêne. Mi klasîkê edebîyatê modern ê kurdan û ê dinya dayêne açarnayene û bi kirmanckî neşr kerdêne. Mi seba musayîşê kurdkî yew setê perwerdeyî dayêne viraştene. Yew ferhengê umûmî yê arêkerde yê kurdkî (Kürtçe derleme genel sözlük) neşr kerdêne. Mi seba vilakerdişê kitabaneê kurdkî yew şîrketa vilakerdişî akerdêne (kerdêne ya). Mi yew çapxane akerdêne. Mi seba musnayîşê kurdkî bêpere kursî akerdêne.

–Ti çirê karê weşangêrî kenî?

–Ez nê karî ra hes keno.

–Internet de keyepelê (web site) weşanxaneyê şima esto?

–Ney.

–Şima beşdarê fuaranê kitabane benî?

–Fuarê girdî yê ke bajarane sey Îstanbul û Îzmîr de benê, seba beşdarbîyayîşê weşanxaneyî peran wazenê. Seba ke îmkanê ma çin ê, ma heta ewro beşdarê nê fuaran nêbîme. Tena par (2005) ma Kurdîstanê Başûrî de, Silêmanî de, beşdarê Fuara Festîvala Gelawêjî bîme.

–Şima kitabane weşanxaneyê xo qet danî kitabxaneyan?

–Ney, ma heta ewro nêdayê. Tena ma dayê Kitabxaneyê Beledîyaya Gimgimî.

–Gelo çapxane kitabaneê şima Kitabxaneyê Milîyî (Millî Kütüphaneyê) rê şaweno?

–Belê, çapxane her kitabê ma ra des heban gêno, Milli Kütüphaneyî rê şaweno.

–Kam qapaxanê kitabânê şima virazeno? Şima seba qapaxan ucret danî?

–Heta nika hîrê embazan qapaxê kitabânê ma viraştê. Bê pere viraştê.

–Kam mîzanpaj virazeno?

–Ez bi xo virazeno.

–Kam kitabânê şima redakte keno?

–Tayê kitabân ez redakte keno, tayêne zî nuştoxî bi xo kenê.

–Kitabê şima heme yew çapxane de çap bîy yar çapxaneyanê cîya-cîyayan de?

–Ma çapxaneyanê cîya-cîyayan de dayê çapkerdiş. Kamcîn çapxane erjan û bi kalîte çap biko ma kitabân uca çap kenîme.

–Kaxita kitabân şima bi xo herînenî yan çapxane herîneneno?

–Heta ewro çapxaneyî bi xo herînaya.

–Çend komputurê şima estê?

–Di.

–Makînaya şima ya fotokopî û skayner estê?

–Ya, estê

–Kitabanê ke şîma neşr kenî, şîma goreyê çîyî weçînenî?
Krîterê şîma çî yê?

–Eke kitabo edebî bo, ma rê kalîteyê ey ê hunerî; eke kitabo îlmî bo, kalîteyê ey ê îlmî muhîm o. Bêguman hetê zîwanî ra zî kalîteyê ey muhîm o.

Yewna çî zî esto. Seba ke kitabê kurdkî newe-newe yenê nuştene, merdim ganî rewşe û sewîyeya eseranê kurdkî bigîro çîman ver. Beno ke kalîteyê kitabanê kurdkî biney nîzm bîmano.

–Qerarê neşrkerdişê kitaban kam dano.

–Ez dano.

–Keyeyê to awan bo. Ez sipas kena.

–Ê to zî. Ez zî sipas keno*.

*No roportaj kovara Vateyî (nr. 27, payîz 2006) de vejîyabi.

MAHMUT CELAYÎR: “EZ WAZENA Ê CENETÊ VÎNBÎYAYÎ HÊNA VÎNÎ”

Roportajkerdox: Seyîdxan KURIJ

Hewt-heşt serrî yo ez semedî radyo, rojname û kovaran a roportajan kena. Qet edetî mi nîyo ke ez roportajî ser o fikrê xo vacî. La ez Mehmudî zaf nizdî ra sinasnena, no sebab ra ez wazena tîya di çend çîyan binusî.

Mehmud dewê Çewlîg Kur ra yo. Kur yew dewê koy a, ha binî yew koy di ya û behr ra xêlêk berz a. 1950 ra pê mekteb ame na dewê ma. Reya verîni 1960 ra pê Kur ra panc-şes çijî (gedeyî, domanî) semedî wendişî ra şî Xarpêt. Înan ra tena Mehmud û biray mi yê pîlî wend. Qijanî bînan nieşka (nêşîya) biwanî, înan mekteb nîme di ca verda tepîya amê dew.

Mehmudî mektebo mîyanîn Xarpêt di, lîse Dêrsim di wendi. Mehmud û biray mi semedî qijanî dew a semedî dewijan a, bî di nimûneyê holî (hewlî). Çend serrî cuwa pê, semedî wendişî ra dew ra çendna qijî şî bajar. Ma nesilê ke înan ra pê amê, ma ê xo rê sey îdol girotî (girewtî). Ê bî sebab ke ewro a dew ra çend tenî yê ke unîversîte qedînaya estî. Mehmudî semedî dew a û semedî der û domarî ya, yew rolo averşîyaye û newekerde kay kerd. Reya verîni Mehmudî makînay fotografan ardi dewi û fotografi dewijan antî. Reya verîni mi Mehmudî mil di gîtar dî. Ma cuwa ver çîyê inayinî nisasnaynî. Reya verîni Mehmud bi umbazanî (embazani) xo -ke cinî bîame dew. Reya verîni Mehmud bi gijiko derg a, bi blûcînan û bi solanî sporî ya ame

a mintiqa. Reya ewilîni nesilê înan fikirî çepîtî û fikirî kurdayetî ardî dewî.

Sinî ke her wext û her ca di însanê ke çîyo newe anî werte cefa vînenî, na nesili zî zaf cefa dî. Dewijanî peydîmendî û endamanî partîyanî şovenîstan ke bajar di niştîyenî rue la elaqa înan dewijan di bî, waştîyenî ke dewijan verba înan pîj bikirî. La înan bi bawerîyê xo, bi weriştîş û rueniştîş xo xo da dewijan qebulkerdiş. Heta o wext çîmanî dewijan di merdimî wende, taximî kincan pira bi, solî sîyay pay di bî, qirawat mil a bî û cixaro filtreyin şimîtîyenî. Wendeyî zaf kê amênî dewê xo, dewijan di tirkî qisey kerdîyenî û cuar ra ûnîyanî dewijan ra. Mehmud her serr hamnanan (amnanan) hîrê-çar aşmî dewî di mendîyenî, reyrey zimistanan zî amênî dew. Bênatê (mabenê) ey û dewijan di zaf hol elaqa bî. Pîl a qij dewijan di qisey kerdîyenî, cuar ra niûnîyanî kesî ra. Belka dewijan reya verîni yew wendeyî di ina asan (rahat) elaqa nayinî rue. No sebeb ra dewijan o xo ra yew zanayinî. O her cay dew gêrayinî; ge ware di ge serî gilî koy a, ge yew awa serdin ser o raştî dewijan amênî. Mehmud her perrî (hetî) a mintiqa vincîye (vînce) bi vincîye gêrawû. Şane û gawanê a mintiqa hendê ey koyan, waran, deştan û awanî a mintiqa nizanî. Ey zaf rey kiştê yew awî di yan zî binî yew dari di dezgê xo nayinî rue û resimî xo viraştîyenî. Sinî ke roportaj ra zî fehm beno, Mehmud bi yew qêdeyo fanatîk girêdayeyê ê erdî yo.

Seyîdxan KURIJ

“Hunermend, parçeyanê kolajanê (franskî de ‘collage’) ke mîyan di herfî û çekuyê (kelîmeyê) bêmahneyî estî keno inî kompozîsyonan ser û rêçanê zamanî verîni ina (wina) ma resneno. Yew ziwanê binî erdî yê nîmîteyî ke hema şîfrê ê anîbîyû (nêabîyo) û

berikîyayîşî rêçanê firçeyan di ciwîyêno xelq kenû. Û resim ra resim, semedî yew te'îetî mîstîkî (sirrinî) ya melodîyan vejeno. Nê pîyeri (pêro, heme), melodîyê ke semedî yew cenetî vînîyayî ya vajîyayî nîyî?"

*Dr. Barbara Lipps-Kant
tarîxnasa hunerî*

Seyîdxan Kurij: Wexta ke ti telebe bî, ma het herkesî waştênî ke lajî ey doktor bo, muhendîs bo, yan zî mehlîm bo. Hewesî resimviraştişî ça (kura, kotî) ra ame? To sinî (senî) no qerar da, to sinî no rîye (raye, rayîr) vîcna?

Mahmut Celayîr: Der û domareyo ke ez te de ciwîyayînî mi ser o zaf tesîr xwi bi. Ini tesîr ra mi waşt ez çîyo ke ho (ha, hê) mi zerre di yo ê îfade bikirî. Hama ê serran di mi sihîr hunerî hîs kerdîyenî. Ez dinya ra durî, yew kueşe (koşe) di, yew dewê kuey (koy) di bîya pîl. Na dewi girêdayê Çewlîg (Bingöl) a. Tebîet îtay mi ser o zaf xweri (xurîn) tesîr kerd. Mi waşt ez inî tebîetî îfade bikirî, bîyarî werte. Îfadekerdişî inî tebîetî mi ri (rê) bi yew hedefo pîl. Mi dî ke ez hêna (hîna, hona) hol pê resimviraştiş a eşkena (şîna, şîkîna) hîs û fikranî xwi ifade bikirî. Vîzuelîye (görsellik), mi di hîsiko hêna giran bî. Mi waşt ez ê kueyanî girdan, deranî derxwelan, awkê wisarî ya ke pê kêf û eşq xuşena, vilikanî kueyan ke her wextî serri di yewna reng gêni û daranî guezêranê (gozêranê) girdan virazî.

Seyîdxan Kurij: To hê (hîna) verî portrê dewijan û gravurî viraştiyenî. Yew muddet zî to kurnê daranî valîyeran viraştî, la cuwa pê to dest kerd ci resimî koyan, menzera û resimî herri (erdî) viraştî. Ti xebatê xo ya resimî ser o eşkenî se vacî?

Mahmut Celayîr: Huner (senet) yew gurê (karê) xelq-kerdişî yo, la bi sancî û bi sihîr o. Wexto ke verba nîzamî (duzenî) şubhê ma benî zaf, o wext îhyîyacıyê ma bi hunêr bena. Ma qicê (gedeyîya, domanîya) xwi di bi umûmî zerweş (mutlu) î. Cuwa pê ke ma verra-verra benî pîl, ters kuwenû zerrê ma, îtîmadî ma kê m benû. Ma dec û kontradîksîyonan (çelişkiler) sinasnênî. Persê ma benî zaf. Resimî mi û heyatî mi xweri ra pîyagirêdaye yê. Tema resiman mi tim û tim tebiet û erd bî. Hê verî mi tena waştî-yenî ke ez rindê tebietî welatî bîyarî ziwan. Verra-verra ke şuurî mi yê hunermendê (hunermendîye) bi zîyêd, şuurî mi yê sosyal û polîtîk bi zîyêd hinî ini mi ri tayn ame. Tabî hunerî ser o wendişî mi zî mi ser o tesîr kerd. Bi no qêde (qaîde, qayde) zemînî fikrî yê resmanî mi ame werte. Bi girêdayê herri, endîşê însanan, mîyanî mefhûmanî (kavramlar) tarîx û wexti di bi herr a seruvenê gird ê însanan vecîya aver (vejîya vernî).

Ez xebatê xwi ya wextî unîversîte (1972-1976) ra hetanî 1984 sey “dewreyo verîn” name kena. Resimê mi yê inî wextî hêna zaf resimî realîstî hesibîyênî. 1984 ra heta 1992 mi hêna zaf resimî menzera viraştî. Ini wexti di ez hêna zaf rîtm û rîy herr a meşxul bîya. Ez xebitîyaya ke ez dramê gelê ma ya ke waranî kueyanî ma di, çayîran û deştanî hîrayanî ma di nimitî ya îfade bikirî. Cuwa pê, heta 1995 mi hêna-zaf rengan û şeklan di kay kerd. Ini dewre di mi hancî (hûnc) tecrubey xwi yê îfadekerdişî (anlatım) herri ra îstîfade kerd û resimî abstraktî (soyutî) viraştî. Ez dewreyê xwi yê 1995 a pê sey “menzeraya dramatik” name kena. Ez raşt-a-raşt resimî însanan nivirazena. La ez resimanê rêçê însanan ê serî herri virazena. Resimanê mi yê dewrey verînî di mîyanî menzera di figurî merdimanî tenayan bî. Îta di mi

waşt ez a tenatîyê henzar serran a însananî ma û bêwaharmendişî (bêwayîrmendişî) însananî ma ser o vindirî.

Seyîdxan Kurij: Ti eşkenî xebatê xo ya newîye ser o ma agahdar bikirî? Ti inkê sinî resiman virazenî?

Mahmut Celayîr: Ez inkê hêna zaf mefhûman (kavramlar) di meşxul a. Ez wazena raşt-a-raşt resimî bi xwi ser o vindirî, persan pers bikirî. Bi no qêde zafperrê (zafhetîya) xebati, zafperrê eseran vecîyêna werte. Wexti ke yew eserê hunerî (sanat yapıtı) zafperr bû û zerrê xwi di ca medû tena yew mesajî, zerrê xwi di ca bidû persanî zafan, qîmetî ini eserî hêna benû zaf. Sinî ke ma nieşkenî tena pê yew pers a cewabî heyatî bidî, eynî çî semêd eseranî huner a zî ho ca d' o. Helbet resimê mi yew perr ra tarîxê mi yê şexsî îfade kenî. La ini tarîx mi yo şexsî û tarîx şarê mi zî ho têzerre di yê. Yew perrî ma zaf arkaîk o, herri ra zaf girêdaye yo la perrî ma yo bîn ho bi dinya ya hemdem (çağdaş) a girêdaye. Ez tim û tim bi inî "gerîlîm" a meşxul bîya.

Seyîdxan Kurij: Resimî ke to 1990 ra pê viraştî, nê resiman di zergûnîye (hewzîye) ra zafêr herra sîyay esta. Ti eşkenî naye sinî îzeh bikirî?

Mahmut Celayîr: Mi hê verî resimî kueyan û daran viraştîyenî la cuwa pê mi herri bi xwi sey malzemeyî esasî dî û mi resimî herri bi xwi viraştî. Behsî herra vêşayî (veşata) ya sîyay muhîm o. Inî resiman di şuuro polîtîk mîyanî resimî menzera di estetîze benû.

Seyîdxan Kurij: Dêmek ti bi nê resiman wazenî texpribat û zeraî nê herbî ke Kurdîstan di rameno îfade bikirî.

Mahmut Celayîr: Ê (e), ini texprîbato ke erdî ma di bû

(bîyo), mîyanî ziwani resimî di ina (wina) ca genû. Ez wazena yew welatî ke tacîz bû û amû nerahetkerdiş îfade bikirî. Ez niwazena raşt-a-raşt pê ziwani politîkî halî welatî xwi îfade bikirî, la ez xîret kena ke pê ziwani resim a halî welatî xwi îfade bikirî. Herra vêşayî hetî, şeklî tebîetî yê parçebîyayî dewamî inî îfadekerdişî yê. Inî xeripîyayîşo (herimîyayîşo) ke esl di bîyo, ez pê xeripîyayîşî resiman û şeklan muenena ra (musnena, nawnena).

Seyîdxan Kurij: Sey pîyerê hetanî hunerî, resim di zî ekolî estî. Tî eşkenî xo mîyanî yew ekolî di bihesibinî? Heta bîn ra, kam resaman to ser o zaf tesîr kerdî?

Mahmut Celayîr: Êr (ewro) hinî zor o ke kî (kes) mîyanî ekolan di tam ca bidû hunermendan. Çiko (çike) îfadekerdişî şexsî bî zaf û inî semed ra ma eşkenî vacî ke her hunermendî ekolî xwi xelq kerd (viraşt). Tabî tayn (tayê) meylê newê vecîyênî la inî zaf nîramenî. Muhîm a ya ke hunermend ziwani xwi yê şexsî û orîjînal vînû. Ez nieşkena xwi mîyanî ço (yew) ekolî di bihesibinî. La hunermendê ke mi ser o tesîr kerdû estî. Ez zî pê tradîsyonî girdî yê seserîan ê resimî wîye (weye) bîya. Hê verî mi ser o tesîrî Brueghel û Dürerî bi, la êr ez bi taybetî (xususî) Van Goghî ra muteessîr bena. Inî westê (westayê) girdî ê resimî menzera yê. Bi taybetî bênatê (beyntarê) Van Goghî û herri di yew elaqaya xemini esta. Inî him pîyanikerdişo (pênêkerdişo) şexsî, yanî xwi bi xwi di pîyanikerdişo o him zî verba nîzamî yew serewedartîş (serehewanayîş) o. Ez tesbît kena ke inî xusus di ez manena Van Goghî. Yew tradîsyonî girdî resimî menzera yê almanan estû. Albrecht Dürerî ra bigîr heta Caspar David Friedricheî, owca (uca) ra heta êr, heta resenû Anselm Kieferî sahayêka hîray. Anselm Kieferî ê resamanê

hemdeman ra yo ke mi ser o zaf tesîrî xwi estû. Kiefer tem-sîlkaranê muhîman ê resimî almanan ê êr (ewro) ra wû. Wi (o) tarîxê xemin a şarî xwi û melonkolîya şarî xwi pê resi-manê herri îfade kenû. Îfadeyê Anselm Kieferî ke pê şuurî tarîxî û malzemeyê mîtolojîkê ke kulturî unîverselî (cîhan-şumûlî) ri verar (verade, verike) akerda xemilnayî yê, ma ri mîsalê holî (başî) yê.

Seyîdxan Kurij: Ti zî nê serranî peyinan mîtolojî ya zaf elaqedar benî. Na elaqeya to resimanî to ser o sinî tesîr kena?

Mahmut Celayîr: Raşt a, mîtolojî ya zaf elaqay mi esta. Meraqî mi yê derheqî kuekî (kokê) kultur û tarîxî şarî ma di, ez bi taybetî berda hetî ê mîtolojî ra ke çimey xwi Îran û Mezopotamya wû. Mîtolojî yew çimo (çimeyo) zaf gird û wîyekerdox (weyekerdox) o. Ez mîtolojî ra zaf çî musaya. Mîtolojî, pê sembolan îfadekerdişî pîyenikerdişî (pênêkerdişî) însanan û tebîetî yo. Ez xebitîyena ke ina dinyaya si-hîrina mîtolojî, mîyanî resimanî xwi di pê yew qêdo endîrekt bimuecnî (bimusnî). Guerê (goreyê) fikrê mi ma se şar (xelq) tena mendî. La wexti ke ez kuekî ma yê mîtolo-jîk pers kena, ez vînena ke ma ehend (honde) tena nî. Mîyan tarîxi di pîyeri kulturânî girdan a dayîş û girotişî ma bû (bîyû). Ini şuurî tarîx û kulturî bawerê ma bi ma kenû pêt. Gereka (ganî) hunermendê kurdan ini xusus di zaf dîq-qet bikirî. Gereka ma çerçewê teng a herêmî (mintiqaî) û folklorîki ra vecimi teber, elaqay kulturî xwi û kulturânî bînan ser o vindirim (vindirî) û ina (abiasan) biresim îfade-kerdişanê unîverselan.

Seyîdxan Kurij: Elaqeyî huner û polîtîka ser o ti eşkenî se vacî?

Mahmut Celayîr: Sînorî bênatê polîtîka û hunerî zaf hessas o. Ma nieşkenî çîki (çîyekî) polîtîka ra cîyeser (cêser) bikirî. Hela hunerî ma qetîyen nieşkenî polîtîka ra abirnî. La rûmet (değer) û sahay hunerî bi xwi estî. Huner mîyanî heyatî ra yenû û benû yew aktîvîtey xelqkerdişî. Inay ra yew sihîrî yi estû. Hunero ke orîjînaleyê xwi û xoserîyê xwi nêpawû (querî mekirû) quwetî xwi kenû vîn. Ina mehna di polîtîka semêd hunerî ya bena taluke. Semêd ma kurdan a ina pers hêna zî muhîm a. Çiko ma mîyanî aktîvîteyanî zaf polîtîkan di ciwîyênî. Tays hunermendî ma xwi teslîmî malzemê hedrî (hazîrî) yê ke polîtîka pêşkêş kena kenî. Halbukî gereka hunermend bi xwi malzemê xwi bialawû. Ferqî hunerî o yo ke zafhetin o û însanî ri perspektîfanê cîya-cîyayan anû. Huner nieşkenû sey polîtîka her çî tena sîya û sipye (sipî) bivînû.

Seyîdxan Kurij: Kurdan di tradîsyonî resimî esto? Tarîxê kurdan di cay resimî çî yo?

Mahmut Celayîr: Ma se millet erê (herey, berey) vecî-yayî sehnê tarîxî û mehna Rojawanî di ma dewrey rueşnbî-yayîşî (roşnbîyayîşî) zî niciwîyayî. Inay ra ma hetî yew tradîsyonî resimî niviraziyo. La yew pêserbîyayîşî (birikim) mayo kulturî û hunerî yo ke dewreyanî arkaîkan ra heta êr yenû estû. Ehend rahet nîyû ke inî rûmetî pîyerî hunerî hemdemî di xwi bidî teber. Ini semed ra zaf muhîm o ke hunermendî waharî (wayîrî) şuurî tarîxî bî. Kurdî rîyê netewabîyayîşî di çend ke aver (raver) şî huner di zî ehend zîwanî xwi yê orîjînalî xelq kenî. La çî heyf ke êr ina saha di xebat zaf kêma, nivecena.

Seyîdxan Kurij: Bênatê to û hunermendanî kurdan sînîn o?

Mahmut Celayîr: Ez zafîn sinasnena, elaqay ma esta. Ez bi xwi mîyanî ço muessesî di ca nîgena. Çiko hunermendê yew karî tenatî (tenayîye) ya. Helbet însan eşkenû hetî polîtîka ra aktif bû, o çîyo bîn o. La hedîsê xelqkerdişî, xwiserbîyayîş û dîsîplîn wazenû. Bi taybetî Ewropa di sey hunermendî ciwîyayîş rahet nîyû. Inî semedan ra bênatê hunermendan di pîyabîyayîş zaf temîn nibenû. La ez bi taybetî hunermendanî kurdan taqîb kena û umbazê ma, dostatîyê (dostîya) ma esta.

Seyîdxan Kurij: Ez inkê wazena yew persa taybetî bipersî. Ma merdimî pê (cê) yê, ma eynî ca ra yenî, ma eynî çî dîyî. Ma qowxê cematî dî, ma dî cematî ma sinî bi vila, sinî cêser kot (kewt). Nê serûbinbîyayîşî cematî ma, ma hetanî tîya ardî, ma eştî nê welatanî xerîban. Tî sey yew însanî hunermendî sinî binî tesîrî nê bedilîyayîşî cematî di mendî?

Mahmut Celayîr: Raşt a Seyîdxan, ma qijî yew kîyî (keyî) yê. Raşt a zî heyatî ma di bedilîyayîş û serûbinbîyayîşî zaf ca gêni. Ma tim û tim mîyanî qowxî û koçkerdişî di ciwîyayî. Ma yew dewê kuey ra vecîyayî amê îtayan. Mi tim xwi ra pers kerd: Ez aîdî kamcay a? Mi waşt ez hêna wahaî tayan rûmetan ke mi dest ra amêbî girotiş bî û o erdo ke ez aîd bîya mi xwi ri kerd muqeddes. Inî xeripîyayîşan (herimîyayîşan) û xemanê girdan hunerî ri bawerîyê mi kerdî pêt. Ini rîyo (rayiro) derg berpîrsîyarê (mesulîyetê) ma kenû zîyêd. Barî ma barî herkesî ra hêna giranêr o. A dewê kueya astaranî altunînan a qijkekê (domanîya) ma ma dest ra giroti. Ez xem û hêrsî inay mîyan di ya. Ini semed ra ez resimî herri virazena, ez wazena ê cenetê vînbîyayî hêna vîni.

Heyatê Mehmud Celayîrî

• 1951 de, dewa Kur -a ke yew dewa koy û pabesteyê (girêdayeyê) Çewlîg ade mara (maya) xo ra bi. Mektebo mîyanîn Xarpêt di, lîse Dêrsim de wendi.

• 1972-1976 de qismê grafik ê Mektebê Berzê Huneranê Rindan ê Îstanbulî yê Dewlete (istanbul Devlet Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksek Okulu) wend.

• 1976-1978 de Enstîtuyê TV yê Eskîşehîrî de karê grafik û dekorê studyoyî kerd.

• 1982-1984 de Tiyatro yê Dewlete yê Îstanbulî (istanbul Devlet Tiyatrosu) de se realîzatorê dekorê sehneyî xebitîya.

• Mahmud nika Stuttgart de roşeno.

Pêşangehî (Sergîyî)

1977 Galerîya Hunerî ya Taksîmî (Taksim Sanat Galerisi), İstanbul

1978 Galerîya Hunerî ya Deryayê Sipî (Akdeniz Sanat Galerisi), Anqara

1981 Galerîya Hunerî ya Taksîmî (Taksim Sanat Galerisi), İstanbul

1985 Galerîya Hunerî ya Vakkoyî (Vakko Sanat Galerisi), İstanbul

1986 Galerîya Hunerî ya Vakkoyî (Vakko Sanat Galerisi), Anqara

1987 Galerîya Oberlichtî (Galeri Oberlicht), Berlîn

1987 Galerîya Art-Intercultura (Galerie Art-Intercultura), Hamburg

1988 Galerîya Hunerî ya Vakkoyî (Vakko Sanat Galerisi), İstanbul

1989 Galerîya Oberlichtî (Galeri Oberlicht), Berlîn

1989 Galerîya Hunerî ya Vakkoyî (Vakko Sanat Galerisi), Anqara

- 1990 Galerîya Hunerî ya Vakkoyî (Vakko Sanat Galerisi), İstanbul
 1992 Galerîya Arkeonî (Arkeon Galerisi), İstanbul
 1992 Galerîya Halkbanke (Halkbank Galerisi), Anqara
 1993 Galerîya Urielî (Uriel Galerisi), Stuttgart
 1994 Galerîya Zapatayî (Galerie Zapata), Stuttgart
 1995 Tiyatroyê Wangenî, Stuttgart
 1996 Galerîya W. Hennigî, Leipzig

Resimê Celayîrî nê pêşangehan ra teber Almanya û Tirkiya de gelekî peşangehanê grûbkîyan de zî nawîyayî (ameyê musnayîş).

Xelatê ke Mahmut Celayîrî Girewtî

- 1974 Musabeqeya Hunerî ya Otele Intercontinental (Intercontinental Oteli Sanat Yarışması)
 1978 Xelatê Komeleya Hunermendanê Vizuelan (Görsel Sanatçılar Derneği Ödülleri)
 1983 Xelatê Girdê Pêşangeha 17. a DYOî (DYO 17. Resim Sergisi Büyük Ödülleri)
 1984 Musabeqeya İlm û Hunerî ya ENKA (ENKA Bilim ve Sanat Yarışması), mansiyon
 1985 Musabeqeya Resimî ya TALENSÎ (TALENS Resim Yarışması), mansiyon
 1986 Xelatê Musabeqaya Çapa Orîjînale ya VÎKÎNGÎ (VİKİNG Özgün Baskı Yarışması Ödülleri)*.

*No roportaj kovara Vateyî (nr. 8, hamnan 1999) de vejîyabi.

Wayîrê Weşanxaneyê Dozî Alîriza Vural:
“MA VANÎME... MA ÎNA RÊ MÎRAS VER-
DÎME, RAYE BIMUSNÎME DÎNA.”

Roportajkerdax: Malmîsanij

Weşanxaneyê Dozî serrra 1990 de Îstanbul de abi. Nê weşanxaneyê beta serrra 2006î, 38 kitabê kurdî û gelek kitabê tirkî yê derbeqê kurdan de neşr kerdî. Wayîrê nê weşanxaneyê verê Ebmed Zekî Okçuoglu bi, nê serranê peyênan Alîriza Vural o. Mi 01.02.2006 de Alîriza Vuralî de roportaj kerd. Şima cêr ra nê roportajî wananî.

Malmîsanij

–Ti key maya xo ra bîyî?

–Ez 1953 de, dewanê Gimgimî ra Bada de maya xo ra bîyo.

–Wendişê to çi yo?

–Mi Îstanbul Unîversîtesî de, Îqtîsad Fakultesî de wend.

–To key dest bi karê weşanxaneyî kerd?

–1990 de.

–To karê nê weşanxaneyî ra ver çi kar kerdinî?

–Ez nê karî ra ver çar-ponc serrî jû fîrma îxracatî de xebetîyo. Aye ra ver ez profesyonel devrîmcî bîyo.

–To çend serrî şorişgêriye, yanî dewrîmcîyîye kerde?

–Nêzdî vîst serre. Yanî serranê hewtay ra hetanî neway.

–Ti qet hepîsxane de mendî?

–Hîrê serrî. Heştay (1980) ra heta heştay û hîrê (1983).

–Çica de?

–Ez Îstanbul de kewto ci, Ulus ra jî vejîyo. Ulus qeza Zonguldaxî (Zonguldak) ya, ma îja (uca) ra tahlîye kerdîme.

–Ti kamcîn dewa ra dekewtî hepîsxane?

–Dewa (dawa) troçkîstîye bîye, yanî dewa Îşçî Cephesî.

–Weşanxaneyê Dozî key abi?

–1990 de.

–Yeno vîrê to wexto ke şima no weşanxane akerd, şima hetê resmîyetî û formalîteyan ra se kerd, şima ra çî waşt?

–Resmî çîye nêwazenê. Ê ma resmî şîrket o. To şîrket kena ya (akena), ewraqê şîrketî çî bî, îna wazenê. Nufus cuzdan suretî, îqametgah senedî.

–Emnîyet ra zî çîyê wazenî?

–A çax emnîyet ra çîyê nêwaştêne. Wexto ke to kovare veja emnîyet ra wazenê.

–Resmîyet de wayîrê weşanxaneyî kam o?

–A çax Ehmed Zekî Okçuoglu bî, na hîrê serrî yo ez o.

–Kitabanê kurdkîyan ê Weşanxaneyê Dozî ra, êyê ke ameyê qedexekerdîş (yasaxkerdîş) yan zî pêserkerdîş (toplatılmış) estê?

–Kitabanê ma yê kurdkîyan ra di kitabî yasax kerdî:
“Danezana Gerdûnî ya Mafên Mirov” û “Li Kurdistanê
û Rojhilata Navîn Çekên Kîmyayî-Bîyolojîkî û Atomî”
(1992).

–Derheqê nê kitaban de qerarê mehkumîyetî dayo?

–Nê, qerarê mehkumîyetî çin o. Derheqê nînan de
dewa nêkerdibî ya. Kitabî top kerdibî, dewa nêkerdibî ya.

–Baş o, wexto ke dewa anêbo (nêbo ya) nê kitabî se
benî?

–Ma defêna (reyna) nê kitabî kerdî vila. Ama bêqanûn
bî, qanûnî nêbî.

–Mavajî kitabêk se rîpel bibo, mesrefê çapa ey çend
beno?

–Heqê matbaa û kaxite teqrîben 600-700 YTL beno.

–Şima bi xo kaxite herînenî (erînenî) yan çapxane herî-
neno?

–Kaxite ma bi xo herînenîme. Eke mordem biwazo
matbaa jî herînena ama ê ma, ma bi xo herînenîme. Wexto
ke mordem bi xo biherîno deha erzan mal beno.

–Kitabanê ke şima neşr kenî, şima înan ra danî nuş-
toxî?

–Ma danîme.

–Şima nuştoxî de bazar kenî? Şima çend kitabî dayî
ey/aye?

–Nê, ma hata nika bazar nêkerdo. Vurîno; sed, di sed,
çiqa ke waşt ma danîme ci.

–Nuşttox şîma ra çîyê nêwazeno? Merdim esto wişk bazar keno, şîma raştê nuşttoxê winasî nêamey?

–Nê.

–Şîma her kitabî ra nêzdî çend teneyî (hebî) çap kenî?

–Teqrîben hezar.

–Nînan ra çend teneyî bi peran yenî rotene?

–Her kitabî ra sed-sed û poncas teneyî ancax ênê rotiş. Kitabo ke zaf bêro rotene di sed teneyî êno rotene. Kitabê zey “Dilbilgisi”, “Kolay Kürtçe” hîna zaf ênê rotene.

Ma kitabanê kurdkî hîna erzan roşenîme ke bêrê wendiş. Mesela fiyatê kitabê tirkî ke des paxnotî bibo, kitabê kurdkî çar-ponc paxnotî fiyat nanîme piro ke mîlet biwane ama oncîya jî nênê rotene.

–Rotiş ra teber zî şîma kitaban belaş vila kenî? Mavajî se protokol filan?

–Protokol danîme, belaş danîme. Texmînen sed-sed û poncas heban jî ma hinî (winî) danîme.

–Şîma ser ra heqê posteyî zî danî?

–Nê, ma heqê posteyî nêdanîme, ma dest ra danîme. Dernega rê ruşnenîme. Cezaevî ra zaf wazenê, ma îna rê ruşnenîme. Her roj ponc-şeş peyayî (merdimî) ênê buroyê ma, ma zîyaret kenê; ma kitab danîme ci, tenê (tayê) pera danê tenê jî nêdanê.

–Hîna (deha) zaf kancîn hepisxane ra kitaban wazenî?

–Kulîne (hemîne) ra, her hepisxane ra jî wazenê.

–Şima înan ra peran gênî?

–Nê, ma îna ra nêcênîme (nêgênî).

–Heqê posteyî vay o?

–Nê. Ama hepîsxaneyî zêde yê, aye ra zaf beno giran. Mesela jû hepîsxane bibo giran nîyo ama hepîsxaneyî zaf ê, aye ra beno giran.

–Şima seba rotişî kitabînan şawenî (ruşnenî) teber, yanî teberê Tirkîya?

–Ma çend dolimî (donimî) Almanya rê, Fransa rê, Îsveçî rê ruşnay ama pereyê ci nîyamê?

–Şima kamî rê şawitî? Înan waştî yan şima xovero şawitî?

–Ma derneganê kurda rê ruşnay. Dîna (înan) jî waştî, ma jî ruşnay.

–Qey peranê şima nêdanî? Se vanî?

–Peygoş kenê. Mesela par Îsveç ra kurdan sipariş da ma, ma ci rê teqwîmê kurdkî viraşt û ruşna, perê ma nêruşnay. Dîna waştîbî, ma ruşna, heqê neqlîyaya ma jî nêda.

–Şima Îsveç ra kamî rê şawitî?

–Ma Komela Cinîya rê ruşnay, Federasyonî rê ruşnay. Siparişê xo da ma, ma jî teqwîmê dîna viraşt. Perê ma nêruşnay. Ma va, ma qayît kerd (ewnîyay) ke ci ra çiyê nêvejîya, ma jî fek ci ra verda ra (verada).

Verde (verê) Tirkîya de vila kerdene zore bîye, ma hevalanê xo rê ruşnêne; vila kerdêne, îna jî perê nêruşnêne. Nika Tirkîya de ma kitabçîya rê ruşnenîme, ma danîme “daxitim”. Ma êndî nêruşnenîme teber.

–Şima 1990 ra nat nê karî kenî. Verê, mavajî serranê 1990 de, wexto ke şima kitabê kurdkî şawitînî teber, postexane de problem vejîyaynî?

–Postexane de, goreyê memurî vurîyêne. Memur bî ke vatêne “No kurdkî yo, ez nêruşneno”, memur jî bî ke goş nêkotêne ci, ruşnêne.

–Nika senîn o?

–Nika qayîrê ci nêkenê (nêewnênî), goş nêdanê ci; çî ruşnena biruşne, şono.

–Kitabê ke şima bê xebera wayîrê heqê telîfî neşr kerdê estê?

–Nê, ma çîyo henên nêkenîme. Kitabo ke weşanxaneyanê kurdan neşr kerdo ma ê kitabî jî neşr nêkenîme.

–Sewbîna weşanxaneyî estê ke neşr kenî? Ti pêhesîyayî?

–Tey (tayê) estê. Ez pêhesîyayo.

–Ti nê karê înan senî vînenî?

–Ez rind nêvînenno. Dizdîye senên a, a jî henên a.

–Şima qet heqê telîfî dayo kesî?

–Nê, pere olaraq ma heqê telîfî nêdo kesî. Ama kitab olarak danîme.

–Ê nêwazenî yan şima nêdanî?

–Ne îna waştto ne jî ma do.

–Çîrê şima nêdanî? Normal de ganî weşanxane heqê telîfî nêdo?

–Ey durumê ma jî rind nîyo. Kitabî nîyênê rotiş, mes-refê xo nêvejenê. Xora nîyetê ma ma vanîme însan bi kurdkî biwanone, bimusone. Ma jî fedakarî kenîme, nuş-toxî jî fedakarî kenê.

–Gelo kitabanê ke şima danî nuştoyan, benî roşnî?

–Nê, ez texmîn nêkeno. Danê hevalanê xo, nas û dostanê xo. Peyayê ke bi kurdkî nivîsnenê, sevtanê (seba) pera ra nênivîsnenê; aşiqê kulturê xo yê, coka nivîsnenê.

–Kitabanê şima yê kurdkîyan ra çend teneyî çarnaye (tercume) yê û kamcîn zîwan ra ameyê çarnayîş (tercume-kerdiş)?

–Ponc-şeş tene yê. Tirkî, îngilizkî û franskî ra tercume bîyê.

–Baş o, kesanê ke nê kitabî çarnayî, şima heqê çarnayîşî dayo înan.

–Nê, îna jî pere nêgureto. Belaş tercume kerdê.

–Labelê na keda înan a, emegê înan o.

–Tabî, ma jî zanîme emeg o. Ma nêşkînîme pera bîdîme, ma sadece kitab danîme ci.

–Kesê ke karê çarnayîşê kurdkî kenî, tena nê karî kenî yan karêko bîn zî kenî?

–Karo bîn kenê. Tercumanîye zî ver ra kenê, sevtanê xizmetê kulturî kenê.

–Şima kitabanê xo senî danî naskerdiş?

–Mesela ma dolim-dolim, yanî şop-şop îlan danîme

gazeteyan; sey Radikal, Milliyet, Hürriyetî. Ma ge-gane îlanê jû kitabê xo ge-gane jî lîsta kitabânê xo danîme. Verde (verê) nê gazeteyan îlanê kurdkî nêguretêne. Mesela naye ra ponc serrî ver nêguretêne. Nika îlanê kurdkî jî vejînê.

–Nê ke to behs kerd rojnameyê tirkan bî. Şima îlan danî rojnameyanê kurdan jî?

–Nika îlan bi peran o, butçeya ma jî kemî ya; kamcî yayino ke zêde êno wendene, ma îlan danîme dîna. Rojnameyê hetê PKK îlanê ma nêcênê (nêgênê).

–Şima qet ceribna?

–Ma zaf cerebna feqet nêcênê.

–Mesela kamcîn rojname?

–Mesela Özgür Gündem. Mi îlanê teqwîmê kurdkî da, nêguret!

–Se va? Nêva sebeb çi yo?

–Va “yayın kurulu uygun görmedi”.

–Yanî rojnameyanê tirkan zî îlanê şima qebul kerd, yê kurdan qebul nêkerd?

–Heya (e), qebul nêkerd. Hetta ê ke sempatîzanê dîna yan jî mordemê dîna yê, nêverdanê ê ne kitabânê ma biwanê ne jî biroşê.

–Sebeb?

–Ez nêzano, dîna ra pers bike. Sebebê dîna nêzano.

–Bê xebera şima, cayanê bînan de, mesela rojname yan zî televîzyon de qet kesî kitabê şima day naskerdış?

–Nê, feqet dolimê televîzyonê tirkan programê Batmanê dêne, programê zonê, yanî “anadilde eğitim”î dêne, a çax çend kitabê ma verê dîna (înan) de bî. Qapaxê ci mus-nêne ama behs nêkerdêne.

–Ti endamê Türk Yayıncılar Birliği yî?

–Nê. Wexto ke ihtîyacîya ma pê bîye ma rê wayîr nê-vejîyê, ez jî endam nêbîyo.

–Ez zana ke problemê weşangêriya kurdkî zaf î. Goreyê fikrê to, hîrê problemê tewr (en) muhîmî çî yê?

–Problemê vilakerdene esto. Mesela ma kitaban danîme “daxitim”, daxitimê tirkan o, ê kurda nîyo. Daxitimê tirkan jî kitaban ruşneno çend caya, defêna aşmê pey de top keno ano, vano nîyamê rotene. Ser o nêvîndeno yanî.

Problemê mawo bîn, ma vanîme xwezila (werrekna) perê ma bibîyêne ma heqê nuştoxa bidêne. Ma wazenîme heqê telîfî bidîme.

Ma wazenîme hezar nê, hîrê-çar hezarî neşr bikîme. Nê kulî problem ê.

–Şima no weşanxane senî akêrd? Hetê maddî ra şima zehmetî nêdî?

–Ma xerclixê xo top kerd, weşanxane hinî kerd ya. Xeylî wext, nêzdîyê des serra jî kek Ehmed (Ehmet Zekî Okçuoglu) şîyêne nas û dosta ra perê guretêne ardêne, karê weşanxaneyî hinî dewam kerdêne. Hinî nêbîyêne nêşîyêne.

–Kesanê ke şima rê hetê maddî ra yardım kerdêne zaf bîy?

–Peyayê-di peyayî bîy, zêde çin bîy.

–Eke pereyê to bibîyêne, sey berpîrsîyarê nê weşanxaneyî to waştêne se bikî?

–Eke îmkanê ma bibîyêne, mesela ma kovara kurdkî ya edebîyat û kulturî vetêne. Ma kitabê domana û kitabê dersa bi kurdkî vetêne. Ma ferhengêde girs –ê lehçeyan pêro têmîya de- vetêne. Ma gazeta kurdkî vetêne.

–To çirê no karê weşanxaneyî weçîna, no kar tercîh kerd?

–Nika verde jî, wexto ke ez Kawa de bîyo...

–Hela vindê, meselaya to derg a! Ti Kawa de zî xebitîyayî?

–Ez verê DDKDcî bîyo, aye ra tepîya bîyo Kawacî, aye ra tepîya jî bîyo troçkîst.

–Ti heta key DDKD de xebitîyayî?

–Serre nêna mi vîrî. Wexto ke Ehmed (Ehmet Zekî Okçuoglu) û Mahmud înan (Mahmut Çıkman) jûbîn ra abirîyay, a çax bî. Ez a çax leyê Ehmedî de mendo. Ma bî Kawacî.

Bado mi qayît kerd sosyal emperyalîzm filan... Nêbî. Kitabê Troçkî kewtî mi dest, mi wendî; ez tesîrê îna de mendo, bîyo troçkîst. Ama ez oncîya kurd bîyo, ewk (neha, emin) nêbîyo.

–Mesele sîyasetî kar ra abî, karê weşanxaneyî.

–Ha kar! Hevalêde mi bî, îxracatçî bî. Ez çend serrî şîyo leyê dey. Mi qayît kerd, mi rê weş nîyamêne. Miletê ma bindest bî, bêwayîr bî; leyê dê (ey) de zerê mi rehet nêbî. Uca pere zaf-zaf bî; ez uca de nika belkî bîbî îxracatçî, bîbî

zengîn. Xora hevalê mi bî îxracatçî, bî zengîn. Ama zerê mi uca rehet nêbî, ez tatmîn nêbiyo. Coka ez ûca nêmendo. Mi no kar tercîh kerd. Çunke ma vanîme zonê ma vîndî nêbone, geleneg û gorenegê ma vîndî nêbêne; ma bav û kalê xo bizanîme, wayîr vejîme. Ê ke ma ra tepîya ênê, ma îna rê mîras verdîme, raye bimusnîme dîna.

–Merdim şîno (şîkîno) vajo seba welatperwerîye ra yo yan seba ke ti kitabî ra û nê karî ra hes kenî, nê karî ra tam gêni ti nê karî kenî?

–Ez karê kitabî ra hes keno ama ey ra ver, esas sevtanê welatperwerîye ra yo.

–Weşanxaneyê şîma çet beşdarê (katılma) fuaranê kitabî beno?

–Ma beşdar benîme. Mesela ma çend serrî şîme “TÜYAP”. Çend serrî îmkanê ma yê maddî çin bî, ma nê-şîme; çunke nêzdîyê 2500 YTL pera wazenî. No dihîrê serrî yo ma onçîya şonîme. Hetanî ewro ma şeş-hewt dolimî kewtîme ci (dekwetî).

Ma emser kewtîme Fuara Grup Medya. Na fuare Îstanbul-Tophane de bî. Feqet ma êndî nêşonîme.

Nêdabî naskerdene, kes nîyame. Zerar bî yanî. Seba na fuare jî ma 2000 YTL dê, zerar bî.

–Baş o, Kurdistan de ge-ge fuarê beledîyayan benî. Şîma şonî?

–Beledîya Dîyarbekirî fuar virazena ama ma dawet nêkenê. Ca nêdanê ma.

–Çira?

–Ez nêzano çira. Yayinevîyê ke şonê fuare, îna rê jî şertê xo estê, vanê şima gere kîtabanê Weşanxaneyê Dozî me-roşê.

–Ê vanî “Ma terefdarê demokrasî û ekolojî yê”. Gelo zerarê Weşanxaneyê Dozî demokrasî û ekolojî rê esto ke nêverdanî?

–Nê, çî zerarê ma esto! Mi ci ra eynî nîya va: “Şima vanê ‘bin kûltür bir arada yaşasın’; Doz jî jû kultur o, wa o jî bêro”. Va “Nê, ma şima nêwazenîme”. Par ma no mesele kerd xebere, medya rê ruşna.

Xora veng ma nêdanê, ê kitabevî yan jî yayinevîyê ke kitabanê Dozî berê, îna jî nêverdanê. Ci ra vanê “Kitabanê Dozî mîyarêne”. Hetta par mehkemelîk jî bî. Dîyarbekir de kitabevîyê bî -ez nika namê ey mevajîne, zerar vînenê, Beledîya wayîrê dê da mehkeme. Bahane jî Doz bî, suç-lama çîyode bîn bî. Varê vergîyê xo nêdo. Ma waşt nê meseleyî ser o hîna zaf vindîme feqet wayîrê kitabevî va “Namê mi mevajîne”, ma jî nêva.

–Ti vanî seba ke kitabê şima vila kerdî gerreyê ey kerd?

–Tabî. Xora ci ra vanê, o jî vano “Ez defêna bi ê kitaban nêno”, aye ra tepîya dewa ra fek veradanê.

–No keso ke ti behs kenî, kitaban roşeno?

–Kitaban roşeno, kitabçî yo.

–Çirê bi taybetî kitabanê şima nêwazenî?

–Ez texmîn keno kitabê ma û kovara Serbestî nîne hesabê înan, aye ra wo. Ti zanî, ma kovara Serbestî vejenîme. Tesîrê kitabê Necdet Buldanî, yanî PKK’de Kadın Olmak;

kitabê Hasan Yıldızî, yanê Muhatapsız Savaş Muhatapsız Barış û kitabê Selîmî jî esto.

–Selîm Çürükkaya?

–Heya, kitabê ey, Apo'nun Ayetleri.

–La seba nê kitaban wendoxan ra çî tewir reaksiyonî amey?

–Kesê ke PKKlî yê hêrs benê ama wendoxê bînî vanê “Şima rind kerdo neşr kerdê, wa millet biwano bizano nê çik ê, çinayî rê xizmete kenê”.

–Nê kitabî zaf roşîyayî?

–Ma kitabanê Necdet Buldanî û Selîm Çürükkayayî her jûyî ra hîrê hezarî çap kerdî. Her di jî hema-hema ke biqediyê. Ma kitabanê tirkîyan ê bînan di hezarî çap kenîme, ma nê hîrê hezarî çap kerdî. Ma nêzdî ra dolima dîyine jî çap kenîme.

–Sey çapa verên î yan tede çiyê neweyî estê?

–Kitabê Selîm Çurukkayayî de tey (tayê) çiyê neweyî estê.

–Weşanxaneyanê kurdan ra weşanxaneyo ke wayîrê çapxaneyî bibo esto?

–Nê, çin o.

–Şima kitabanê xo qet danî kitabxaneyan?

–Nê, ma nêruşnenîme. Matbaa bi xo basin polîsî rê ruşnena, basin polîsî jî ez texmîn keno des heban ruşneno kitabxane.

–Kamcîn kitabxane?
–Kitabxaneyanê tirka.

–Ti nêzanî kamcîn î?
–Ez nêzano.

–Gelo ti zanî, kitabxaneyanê Tirkîya de qet kitabê kurdkî estê?

–Hetanî ewro mi nêdîyê.

–Ez zana, tayê kitabê kurdkî Millî Kutuphane de estê. Tayê kitabê Weşanxaneyê Dozî zî uca estê.

–Estê? Xora des hebî şonê basin savcisî, îja ra jî şonê Millî Kutuphane.

–Şima bi xo qet nêceribna, şima kitabê xo nêday kitabxaneyan?

–Nika ma panc-şex serrî naye ra raver muracaat kerd. Mi lîste vete, mi muracaatê nêzdî vîst kitabxaneya kerd, mi mudîranê kitabxaneyan rê mektube ruşnê. Hem Kurdîstan hem jî şehîranê girsanê Tirkîya rê. Mesela kitabxaneyê Dîyarbekir, Îstanbul, Îzmîr, Adana, Muğla rê. Îl Halk Kütüphanesi rê, Îstanbul de Atatürk Kutuphanesi rê. Mi va kamcî kitabê ma vejîya ez şima rê biruşnîne, aye ra tepîya ez fatura biruşnîne, peranê ma biruşnêne. Qet kesî ra cewab jî nîyame.

–Baş o, wexto ke şima kitabanê kurdkî neşr kenî, krîterê şima çi yê? Yanî şima çi tewir kitaban weçînenî? Şima rê nînan ra kamcîn hîna muhîm î: Zafroşîyayîş, waştîşê (telebê) wendoxan, fikrê welatperwerî, kalîteyê zîwan û edebîyatî?

–Ma wazenîme kitabê kurdkî yê ke ma neşr kenîme xizmetê zon û kulturê kurdkî bikêne. Ma bi xo uzman nîme, çîyo ke ma rê muhîm o, ma vanîme wa zonê kitabî rind bone (bibo) û fikrê welatperwerî tey bibone.

–Merdimê ke ziwane kurdkî weş zanî û weçînayîşê kitabî de şîma rê yardim kenî, estê?

–Di hevalê ma estê kurmanckî weş zanê.

–Hevale şîma bi xo yê yan teber ra yê?

–Nê, hevalê ma yê. Wexto ke ma nêşîkînê, teber ra jî hevalî estê, ma danîme dîna.

–Eke teber ra bibî, şîma ucret danî yan se dost şîma rê yardim kenî.

–Se dost yardim kenê. Na pîyasa ma kurdan de ucret çin o!

–Weşanxaneyê şîma de kam qerarê neşrkerdiş yan zî neşrnêkerdişê kitabî kurdkî dano? Ti danî?

–Ê hevalê mayê ke kurdkî zanenê, kitabî wanenê, ser o fikrê xo vanê, ma gore dê (ey) pîya qerar danîme.

–Kesê ke wazenî şîma kitabî înan ê kurdkîyan neşr bikî, zaf estê?

–Seba neşrkerdişî ma rê zaf dosyayî ênê ama kalîteyê zafêrê înan rind nîyo. Mesela zaf “şîrî” ênê. Nika birîyayî, verde belkî her roj dosyayî amêne. Verde hepisxaneyan ra jî zaf amêne, nika zaf nênê.

–Wexto ke şîma neşr nêkenî, reaksiyonê înan senî benê?

–Tayê miradînê (heridînê), telefon kenê.

–Qapaxanê kitabane şima kam virazeno?

–Ma bi xo virazenîme.

–Karê rastkerdişî (teshîhî) û mîzanpajî kam keno?

–Ey jî ma kenîme. Karê teshîhî, hevalanê ma ra Mehmed Sanri û Koroxlu Karaaslan kenê. Tayê nuştoxî bi xo jî karê teshîhê kitabane xo kenê?

–Kitabê şima kam şaristanan de yenê rotiş?

–Kitabê ma zaf şehîran rê şonê feqet kitabê kurdkî en zêde Dîyarbekir, Batman û Qiziltepe de ênê rotene. Şehîranê tirkan ra jî İstanbul, İzmir, Anqara, Adana û Mersîn de. Nê şehîran de kitabrotoxî (kitabçî) kitabane ma roşenî.

–Kitabrotoxî şima ra se ra çend gênî?

–Se ra poncas.

–Şima kitabane xo yew çapxane de danî çapkerdiş yan çapxaneyanê cîya-cîyayan de?

–Jû çapxane de.

–No çapxaneyê kurdan o?

–Peyayê ke uca xebetîne hem kurd ê hem şoreşgêr ê feqet ez wayîrê çapxaneyî nas nêkeno.

–Şima çira o çapxane weçînayo û çira kitabane xo tim uca danî çapkerdiş?

–Verde wexto ke ma ser a (o) basqî zêde bî, ê çapxaneyanê bînan cesaret nêkerdene kitabane ma çap bikêne. Nê-

tawrêne (nêewtanaynî). Nê mordemî dewamlî kitabê ma çap kerdê, aye ra ma êndî ewro jî uca danîme çapkerdene.

–Yanî wayîrê ucayî tena menfeetê xo yê tîcarî nêfikirî-yayêne?

–Nê, tena mesela menfeetê tîcarî nêbî?

–Makîneyê înan filan, kalîteyê çapkerdişî senîn o?

–Xirab nîyo, rind o. Tabî deha rindî jî estê. Ê deha giran (vay) ê. Jû jî, zeke mi va, ma nas îme, dost îme. Roja tenge de ê leyê ma de biyê, ma jî nêwazenîme roja hîratîye de îna terk bîkîme, ca verdîme.

–Katologê weşanxaneyê şima esto?

–Nê, çin o.

–Lîsteya kitabânê şima?

–Esta.

–Şima lîsteya xo çet vila kenî?

–Ma vila kenîme. Ma ruşnenîme daxitima, ruşnenîme kitabevîya.

–Vilakerdişê umûmî de, yanî “genel daxitim” de kitabê şima yenî vilakerdiş?

–Genel daxitim de vila kenê ama zaf vila nêkenê, şenik (tay) vila kenê. Mavajîme kitabânê kurdkî ra sed tene, kitabânê tirkî ra hezar tene cênê (gênê) vila kenê. Vanê “Ma nêşikîmîme kitabânê kurdkî vila bikîme”.

–Ti vanî kitabê kurdkî nêroşîyênî yan vilakerdoxî, yanî “daxitimcî” seba şovenbîyayîşî ra nêwazenî vila bikî?

–Ez texmîn keno nêroşînê, aye ra yo. Tabî ê tîcarî fikî-
rînê.

–Ê şîma ra se ra çend gênî?

–Ê jî se ra poncas cênê.

–Weşanxaneyê şîma de çend komputurî estê? Makînya
şîma ya fotokopî, skayner estê?

–Çar komputurê ma estê. Makînya fotokopî çin a
feqet skayner û faks estê.

–Şîma tîya (buroyê weşanxaneyî) de zî kitabî roşenî?

–Zaf tay. Tek-tuk mordemî yenê îta kitab herînenê.

–Şîma bi wasiteyê Internetî kitabî roşenî?

–Nê, ma hetanî nika nêrotê.

–Keyepelê (web site) şîma esto?

–Çin o. Ma jû mordemî ra va ma rê viraze, hezar dolar
waşt; ma hezar dolar peyda nêkerd.

–To bi xo kitabo kurdkiyo verên çend serrîya xo de dî?
Yeno vîrê to?

–Wexto ke mi kitabê kurdkiyo verên dî ez qij bîyo. Mi
a çax îlkokule (dibistane) de wendêne. Belkî ez des serre
bîyo. O kitab kurmanckî bî û bi herfanê erebkî bî. Meleyê
dewa xalanê mi bî, dewe de ma rê o kitab wend.

–To va mele, qey şîma elewî nîyê?

–Pîyê mi elewî, maya mi sunî ya. Dewa xalanê mi de,
meleyî ma rê o kitab wend, aye ra tepîya kitabo kurdkiyo

ke mi dî kitabê Mem û Zîne bî. Mi no kitab unîversîte de dî.

–Yeno vîrê to, to ser o senî tesîr kerd?

–Nê, weş nêno vîrê mi.

–To bi xo seba tersê dewlete ra çet kitabî veşnayî?

–Mi nêveşnayî feqet min û birayê xo wextê cûntaya 12 Mart (Adare) 1971ê de, ma dewe de zaf kitabî kerdî binê hardî. Ma di serrî aye ra tepîya şîme kerd ya (akerd) ke kulî poyîyê (helisîyayê).

–Nika seba kitabî bandrol lazim o. Verê bandrol çin bi, key vejîya?

–No şeş-hawt serrî yo bandrol esto.

–Seba çîyî yo?

–Seba ke kontrol bikerê, çapkerdişê korsanî yê kitaba onlemîş bikerê.

–Ti vanî tesîrê ey beno?

–Ez texmîn nêkeno, çunke kam şoro biwazo danê ci. Serê bandrolî des quruşa wazenê. Mavajîme ez şono jû weşanxaneyî ra vano mi rê des hezarî bandrol bicê (bigîre), şîkînêre bicê; kontrol nêkenê yanî.

–Kitabê kurdkîyê ke korsankî vejîyayî estê?

–Ez texmîn nêkeno, çimkî taleb çin o. Kitabê ke zaf ênê rotene, korsanî ê kitabî vejenê.

–Mi çapa korsane ya kitabê Hesên Cemalî, Kürtler dî.

Kitabê ke kurdan ser o, yanî derheqê kurdan de nusîyayî, ti qet pêhesîyayî ke înan ra korsankî çap bîyê?

–Ez texmîn keno kitabê Barzanî yo ke ma vet, korsanê dey jî vejîya. Çapa korsane ya Şerefnameyî -bi tirkî- vejî-yabî.

–Verê, kitabê kurdkî qedexe bîy, nika qedexe nîyê.

–Nê, nika kes qarişê ci nêbeno.

–Çi wext ra pey no mesele wina bi?

–Nê serranê peyênan, ez texmîn keno deha zaf jî nê qanûnê Avrupa Bîrlîgî (Yewîya Ewropa) ra tepîya zêde qarişê kitabanê kurdkî nêbî. Aye ra ver jî deha zêde kitabê ke sî-yasî bî, kurda ser a (o) bî, tarixê kurda ser a bî, ê top kerdêne; derheqê înan de dewamlî dewayî kerdêne ya, qedexe kerdêne feqet qarişê kitabanê kurdkî nêbîyêne.

–Ti vanî çira nê serranê peyênan qarişê kitabanê kurdkî nêbîyêne, sebebê xo çî yo?

–Wille ez nêzano, o sîyasetê dewlet o.

–Nika zî kitabanê tirkîyan ê ke derheqê kurdan de nusîyayî qedexe kenî?

–Nê, nika îna ser a jî nêvindenê.

–Baş o, keyeyê to awan bo. Çîyê ke mi waşt bipersa nê bîy, eke sewbîna çîyo ke ti biwazî vajî esto, vaje.

–Ez zaf sipas keno, çîyede bîn çin o*.

*No roportaj kovara Vateyî (nr. 27, payîz 2006) de vejîyabi.

WEŞANXANEYÊ BÎRÎ RA

Roportajkerdox: Malmîsanij

Weşanxaneyê Bîrî serra 2005ê de Dîyarbekir de abi. Eynî serre di kitabê kurdkî neşr kerdî. Barê nê weşanxaneyê Seîd Verroj û birayê ey Turgut Ersoyî ser o yo. Resmîyet de Turgut wayîr o.

Weşanxaneyê Bîrî ra ver Seîdî û çend embazanê xo Weşanxaneyê Warî îdare kerdinî. Resmîyet de wayîrê verênê nê weşanxaneyê Qember Soypak bi. Hûmara şeşina kovara Warî ra pey-beta hûmara desine- Rifat Ateş, hûmara desine û yewendesine de Seîd Verroj, dima zî Turgut Ersoy bi wayîrê nê weşanxaneyî. Weşanxaneyê Warî 1997 de abi, 2004 de padîya. No mabeyn de nê weşanxaneyî 15 kitabê kurdkî neşr kerdî. Buroyê nê weşanxaneyî verê Îstanbul de bi, dima berd Dîyarbekir.

Seîd û Turgut nika Dîyarbekir de bi nameyê Bîrî kovarêk zî vejenî. Hem Bîr hem zî kovara Warî ya ke verê vetibî, bi kurdkî-tirkî yê.

Mi 10.02.2006 de berpirsîyarê Weşanxaneyê Bîrî Seîd Verrojî de roportajo cêrên kerd. Turgut Ersoy ma het bi, ge-ge ey zî fikrê xo vatî. Cayê ke nameyê ey nusîyayo Turgut cewab dano, cewabê bînî cewabê Seîd Verrojî yê.

Malmîsanij

--Seîd, ti kure (kotî) û key maya xo ra bîyî?

Seîd Verroj: Ez serra 1966 di, dewa Hopi -ki girêdayî Pîranî ya- di marda xo ra bîya.

--To çi wendo?

–Mi Egîtm Fakultesî di qismê kîmya xelas kerd.

–Karê weşangêrî (yayımcılık) ra ver to çi kar kerdinî?

–Nê karî ra ver mi mamosteyî kerdinê. Anka ez him mamostayî him zî karê weşangêrî kena.

–Turgut, ti?

Turgut Ersoy: Ez 1977 di marda xo ra bîya. Mi lîse xelas kerda. Enî gurî ra ver ez karanê bînan di, mavajî loqante di, karê mobîlya di xebitîyayo.

–Weşanxaneyê Warî 1997 di abi?

–Belê, serra 1997î di ma yew şîrketa lîmited bi nameyê “Kor”î akerdi û kovara Warî veti.

–Seba akerdişê resmî yê şîrkete çi waştêne?

–Ay (o) wext qabê (seba) şîrket û kovari, new-des hebî belgey waştinê. Mesela dîploma, cuzdanê nufusî, belgeyê îqametgahî, sabîqa belgesî, qerarê ortaxanê şîrketi. Hergû yewî ra şeş-hewt nusxeyî waştinê û hergû yew yew cay rî erşawitinê.

Ema 2003 di basin-yayin qanûnî (qanûnê çapemenî û weşanî) bi şeklo newe vejîya. Enî qanûnî ra pey gure rehet bi. Ti tena dîlekça danî cumhurîyet savcilixî, beyanname dekenî danî walîlix. Yanî gure asan bîyo.

–Şima çirê nameyê Weşanxaneyê Warî bedilna kerd Bîr?

–War di ez û qorrî (tayê) embazî pîya bî. Heta yew nuqta ame, xetimîya. Ay (ê) embazan va “War ê ma pîya wo, ma qebûl nêkenê ki ti bi nameyê Warî dewam bikî”.

Nê xetimîyayîşî ra pey ma War vindarna (edilna) -him kovare him zî weşanxane- û dest bi Bîrî kerd.

-Resmîyet di wayîrê weşanxaneyê Bîrî kam o, pratîk de karê weşanxaneyî kam keno?

-Resmîyet di Turgut tena yo. Pratîk di bar ma wir (her) dîyini ser o yo.

-Kitabanê şîma ra kitabo ke qedexe (yasax) bîyo, esto?

-Ney.

-Her yew kitabê şîma ra çend hebî çap benî?

-Hinzar (hezar) hebi.

-Mavajî eke kitab se rîpel bibo, tena mesrefê çapkerdişî çend beno?

-Teqrîben 750-800 YTL beno.

-Her kitabê şîma ra teqrîben çend hebî roşîyênî?

Turgut Ersoy: 200 hebi ancax bêrê rotiş.

-Şîma bi xo roşenî yan şîma danî kitabrotexan, yanî "kitapçı"yan?

-Ma him danê kitapçîyan him zî ma bi xo roşenê.

-Verê buroyê weşanxaneyê şîma Îstanbul di bi. Şîma key û çirê ard Dîyarbekir?

-Ma va ki "Her vaş kokdê xo ser o kuho beno". Bi ay (ê) mentiqî ma 2003 di ard Dîyarbekir.

-Şîma kitabanê xo danî şîrketanê vilakerdişî, yanî "daxitim şîrketî"?

–Wexto ki ma Îstanbul di bî ma daynê fêqet daxitim şîrketî bê zerri kitabanê kurdkî gênê. Peranê kitaban erey (berez) danê. Ena gami ma kitabanê xo nêdanê înan.

–Nêgirewtîşê înan semedê şovenî ra yo yan semedê çin-bîyayîşê bazarê kitabanê kurdkî ra yo?

–Bazarê jînî (înan) çin o. Vanê “Yew kitabanê kurdkî nêerînenê”.

–Şima bêpere zî tayê kitaban vila kenî?

–Belê.

–Çend heban?

–Her kitabi ra kemî der (tewr kemî) ma pancas hebi se protokol bêpere danê. Enî kitaban ra teber, ma pancas kitabî zî Kurdistanê Başûrî rê, dezgehanê weyrayî (ucayî) rê erşawenê.

–Şima danî kamî?

–Ma danê dezgehan û qorrî şexsîyetan.

–Şima seba rotişî kitaban şawenî (ruşnenî) Ewropa?

–Ma verê kitabî erşawitî Îsveç, Almanya û Fransa feqet semedo ki pereyê ki ti (ci) ra amey heqê postî rê nêvetinê dima ma fek ti ra verada.

–Welat de û Ewropa de ferqê vayaya (fiyatê) kitabanê şima bi?

–Ey ferq bi tabî. Çunkî wexto ki to kitabî erşawitî Ewropa, mesrefê postî zî zaf beno.

–Heta ewro, şima qet heqê telîfî se pere dayo?

–Ney.

–Kitabê ki şima neşr kerdî, şima înan ra danî nuştoxê kitabî?

–Belê. Wexto ki teleb bibo ma danê. Heze (se) pere ma nişnê heqê telîfî bidê ema kitaban biwazê ma danê.

–Nuştox şima de bazar keno nê şima goreyê tesbîtê xo kitaban danî ey/aye?

–Bazarey çin ya, ema nuştoxê ki biwazê ma danê.

–Şima çend hebî kitaban danî nuştoxî?

–Ma 100 hebi, 200 hebi danê.

–Kitabanê şima ra çend hebî ziwananê bînan ra ameyê tadayîş (çarnayîş), yanî tercume yê. Şima heqê tadayoxî (tercumekerdoxî) danî?

–Ma peran nêdanê feqet ma kitaban danê.

–Şima seba ke kitabanê xo bidî şinasnayîş qet îlan filan dayo?

–Ney.

–Rojname, kovar yan zî televîzyonan de kesî kitabanê şima ser o nuşto?

–Ney.

–Şima ra kes endamê Türkiye Yayıncılar Birliği (Yewîya Weşangêranê Tirkîya) yo?

–Ney.

–Çira? Şima nêwazenî yan sewbîna sebeb esto?

–Ma endambîyayîş di vêşî mana nêveynenê. Raşt der eger Kürt Yayıncılar Birliğı (Yewîya Weşangêranê Kurdan) bibo, endambîyayîşê weyrayî ma rê mana jey (ey) esta.

–Goreyê fikrê to, hîrê problemê tewr (en) muhîmî yê weşangêrîya kurdkî kamcîn î?

–Problemê yewini vilakerdiş o.

Ê didini, problemê rotişî yo. Kurdî nêşênê (niştê) biwanê, wendoxê kitabane ma kemî yê; kitabê ma kemî yenê rotiş.

Problemê hîrini zî maddî yo. Ma enî kitabane bi fedakarîya şexsî vejenê.

–Vilakerdiş de problem çî yo?

–Qabê (seba) ki kitabê kurdkî kemî roşênê, şîrketê vilakerdişî nêwazenê kitabane kurdkî vila bikê, xo bibetilnê.

–Kitabê şima yê kurdkî mesrefê xo vejenî?

–Ney.

–To vatbi îmkanê ma yê maddî çin î. Eke îmkanê şima yê maddî bibîyêne, şima sey weşangêrî waştêne se bikî?

–Ez weşangêrey ra hes kena. Pery mi bibînê mi waştinê yew buroyo baş, “donanimlî” veyna û kitabane kurdkîyan ê ki mi xo çima kerdî, neşr bika. Mi waştinê pancas kitabane sorankî aqarna kurmanckî ser.

Turgut Ersoy: Eke pery mi bibînê, mi waştinê kitabane edebîyan ê miletanê bînan tada kirmanckî (zazakî) û kurmanckî ser.

–Ti çirê nê karê weşangêrî kenî?

–Ma kurd î, mileta ma bindest a. Welatê ma Kurdistan îşxal bîyo. Degerê (erjê) ma heme ver bi vînbîyayîşî şonê. Hedefê ma, pawitişê enî degeran, newe ra zengîkerdişê enî degeran û enîyan ser o nuştiş; çapkerdiş û vilakerdişê çîyanê nuşteyan, yanî raşt a der pawitişê nîrx û degeranê netewî yo. Mi semedê enî hedefan weşangêrî tercîh kerdi. Cimaatî man (mîyan) di vilabîyayîşê fikrî di keda mi bibo ez pey (pê) rehet bena.

–Lehçeya to bi xo kirmanckî (zazakî) ya. Hem kovara şîma, yanî Bîr hem zî kitabê ke weşanxaneyê şîma vejeno çend îstîsnayan ra teber bi lehçeya kurmanckî yê. Ti çirê bi lehçeya xo kovare nêvejenî û kitabane kirmanckîyan neşr nêkenî, bi kurmanckî neşr kenî?

–Giraneya weşananê ma kurmanckî ser o ya la ne ki ma kirdkî (zaza) çap nêkenê. Di çî estî: Yew, ayê ki kirdkî binusî, nuşttoxê kirdkî kemî yê. Eger nuştex kirdkî ma rê bêrê ma şênê çap bikê. Ey didini, ez kurdan heze yew mileti veynena. Ez kirdkî, kurmanckî, sorankî heze gilane yew dari veynena. Ez yew ferq nêdekena beyntarê înan.

–Şîma ferq nêdekenî beyntar labelê yewna çî esto. Lehçeya to bi xo kirmanckî/kirdkî ya. To zî va ke na lehçe kemî nusîyêna. Gelo bi kirmanckî nuştiş û averberdişê na lehçe lazim nîyo? Kirmanc ganî kede (emeg) nêdo kirmanckî? O het ra zî yew mesuliyet çin o?

–Mesuletey esta. Ma kenê feqet weyra di mesela mesela famê sîyasî û felsefî ya. Ez kurdan heze yew mileti veynena, ferq nêdekena beyntarê kirdî, kurmancî, soranî. Kurdîstanê Bakurî di zafaneyê kurdan kurmanc o. Beno ki

çer (çar) ra hîrêyê jînî kurmanç bo. Wexto ki to yew weşan vet, ti wazenî xîtabê ena kîtle pêro bikî. Ti vajî nêvajî kurmanckî vêşî ya, hetê nuştîşî ra zî gora kirdkî deha rehet a, deha aver şîya. Ay sebeb ra ma deha zaf ca danê kurmanckî.

–Internet de keyepelê (web site) şîma esto?

–Ney.

–Weşanxaneyê şîma qet beşdarê (katılma) fuaranê kitabani bi.

Turgut Ersoy: Ney. Mesela par (2005), wita (tîya) di, Fuara Beledîyaya Dîyarbekirî bî, ma beşdar nêbî. Ma muracet kerd, va “Ma xeberî danê şîma”. Xeberî day ma, va “Ma veynda (venga) weşanxaneyan nêdanê, ma veynda kitabçîyan (kitabevîyan) tena danê”. Kitabçîyan ra zî pêro nê, di-hîrê hebî kitabçîyê xişnî. Ma ra ena va, ma nêşî la ma ra dimi veynda weşanxaneyan dawo.

–Se nimûne kamcîn weşanxaneyî?

–Mesela Weşanxaneyê Aramî, Belkîyî. Esas, qabê ki ma kitabani Weşanxaneyê Dozî vila kenê, nêwazenê ma şêrê. Raşte-raşt ma ra nêvanê ema ay kitabçîyê ki şîbî, jînî ra vatbi “Gerek şîma kitabani Dozî nêroşê”.

–Qey kitabani Weşanxaneyê Dozî de çi esto ke hende înan ra eciz î?

–Weşanxaneyê Dozî, çend kitabî sey kitaba Selîm Çürükayî “Apo’nun Ayetleri”, ê Nejdet Buldanî “PKK’de Kadın Olmak” û ê Hasan Yıldızî “Muhatapsız Savaş Muhatapsız Barış”î vetê. Ay sebeb ra beledîya ambargo weşananê Dozî ser na. Ma zî na mintiqa di kitabani Dozî vila kenê û roşenê.

–Şima beşdarê sewbîna fuaran zî nêbî.

–Ney.

–Şima qet kitabê xo day kitabxaneyan?

–Ma bi xo raşte-raşt nêday ema her kitabi ra çapxane vîst hebi gêno.

–Gelo ti zanî, kitabê şima qet kitabxaneyan de estê?

–Mi bi xo nêdî ema qorrî embazê ki şî kutubxane, jînî dî.

–Kure? Kamcîn kitabxane de?

–Îstanbul di Mîllî Kutubxane di.

–Mîllî Kutubxane Anqara de yo.

–Mi bi xo nêdî, embazan ana va.

–Kitabanê ke şima neşr kenî, şima goreyê çiyî vîjnenî (weçînenî)? Krîterê şima çi yê?

–Bala ma deha zaf ziwan, edebîyat û lêkolînanê kurdkî ser o ya. Tercîhê ma enî yê. Ma mîyanê kitabi, yanî nave-roka kitabi zî gêne xo çiman vera, abo gore (goreyê aye) qerar danê.

–Qerarî ti bi xo danî, kam dano?

–Ez dana.

–Qapaxanê kitabanê şima kam virazeno?

–Ez bi xo virazena.

–Mîzanpajê kitaban?

–Mîzanpajî zî ez virazena.

–Rastkerdişî (teshîhî)?

–Kitaban ez rast kena la kovare ez, Roşan Lezgîn û Re-
mezan Alan ma pîya rast kenê.

–Nuştoxê şima estê ke vanî “Şima ganî (gerek) kitabê
mi, nuşteyê mi nêbedilnê; mi senî nušto ganî winî vejîyo”?

–Hetanî ena gami ez tena yew ray raşt ameya. A roji
yew embaz Silopî ra mi geyra, va “Şima gerek nêbedilnê, ez
bi xo enawa (wina) raşt veynena, şima gerek qarmîş nêbî”.
Mî va “Bê, ma veynê. Ma nêzanê to çi nušto. Ez nêveyna ez
nêzana. Manaya fikrî di ti çîyo cîya vajî, çiman ser. Ema ti
çîyo eletewş binûsî, ez qebul nêkena”.

–Kitabê şima kamcîn şaristanan de yenî rotiş?

–Kurdistan di Dîyarbekir, Elezîz, Batman, Wan, Mêr-
dîn, Mûş. Heto bîn di Mersîn, Îstanbul, Anqara, Edena.

–Nê cayan de kitabroxî (kitabevi) kitabanê şima ro-
şenî?

–Belê.

–Nê kitabroxî se ra çend şima ra gênî?

–Se ra çewres.

–Şirketê vilakerdişî (dağıtım şirketleri) se ra çend gênî?

–Ê se ra pancas gênê.

–Kaxita kitaban şima bi xo erînenî yan çapxane erî-
neno?

–Ma erînenê.

–Katalogê kitabânê şîma esto?

–Ney, katalog çîn o; lîsteya kitabânê ma esta, ma vila kenê.

–Şîma kitabê xo heme yew çapxane de day çapkerdiş yan çapxaneyanê cîya-cîyayan de.

–Ma heta enka hîrê çapxaneyan di day çapkerdiş.

–Çîrê şîma çapxane bedilna?

–Ma hetê fîyatî ra, teqşîtî ra pênerd, a ra.

–Nê heme hîrê çapxaneyî kure yê?

–Îstanbul di.

–Qey şîma Dîyarbekir di nêdanê çapkerdiş?

–Dîyarbekir di çapkerdiş vay o. Hema-hema ki di qatê çapxaneyanê Îstanbulî vay o.

–Çend komputurê şîma estê?

–Yew tena ya.

–Makînaya şîma ya fotokopî, skayner?

–Makînaya fotokopî çîn a la skayner esto.

–Şîma tîya (buroyê weşanxaneyî) de zî kitabân roşenî?

–Ra-ray, eger cay yew bêro biwazo.

–Nika seba kitabân bandrol wazenî. Ti vanî bi bandrol vernîya kitabânê korsanan gîrîyêna?

–Tesîrê bandrolî yo musbet esto ema qabê ki kitabê korsanî zaf erjan ê, wendox rayna zî kitabânê korsanan erî-neno.

–To bi xo kitabo kurdkîyo verên çend serrîya xo de dî?

–Raya verêni, wexto ki mi sinifa yewina lîse di wendinê, 1981 di mi kitaba Kamran Alî Bedirxanî dî; gramerê jey. Mi Lîseya Dîyarbekir (Diyarbakır Lisesi) di wendinê. Mi ay gramer yew embazî hete dî. Eskerî darbe bîbî; ay wext kitabçîyan hete bîyayîşê kitabânê kurdkî mumkun nêbi. To nêşênaynî yew pelê kurdkî, yew bandê kurdkî pîyase di weynî!

Mi a kitabi dî û Şivanê Kurd ê Erebe Şemoy di.

–Yeno vîrê to, to de senî tesîr kerd?

–Heze ez yew çîyo newe weyna! Mi heta ay wext bi kurdkî çîyo nuşte nêdibi.

–La to Turgut?

Turgut Ersoy: Key mi kitaba verêni dî nîna mi vîrî la yeno mi vîrî ki mi bandê Şivanî zaf goşdaritinê. Mi keye di kitabê kekê (Seîdî) dîbî.

–To qet tersê dewlete ver kitabî veşnay?

–Mi nêveşnay feqet mi zaf limitê (nimitî). Ay wext eger polîsî kitabê kurdkî kê (kesî) di bitewîştênê kê berdînê. Mi vîrî yeno, yew embazê ma di yew bandê Şivanî tewşîya (te-pîşîya), çewres roj siqîyonetîm di, gozaltî di mend. Qabê yew bandî çewres roj! Ay sebeb ra, hetana ki ma dest a hameynê, na (yan) cawo ki ma telaş ronaynê na cawo ki ma îzimî ronaynê di ma kitabî limitênê. Kitabê kurdkî tena nê,

kitabê tirkî yê ki kurdan ser o yê û kitabê fikrê çepî zî qedexê bî.

–Persê mi qedîyay. Sewbîna çîyo ke şîma biwazî vajî esto?

–Ayê ki karê weşangêrîya kurdkî kenê zanê, neşkerdişê kitabênê kurdkî bar o. Eyro (ewro) roj eno kar bi fedakarî beno çunkî kitabê kurdkî mesrefê xo nêvejenê.

–Keyeyê şîma awan bo. Ez sipas kena.

–Ê to zî awan bo. Ma zî sipas kenê*.

*No roportaj kovara Vateyî (nr. 27, payîz 2006) de vejîyabi.

Nîlufer Akbal: “LAWIKÎ RUHÊ MI ÎFADE KENÎ”

Roportaj: Seyîdxan KURIJ

Seyîdxan Kurij: Ma bi xêr, ti eşkena seba wendoxanê «Vate»yî xo bidî şinasnayış?

Nîlufer Akbal: Xêr bi silamet. Ez Gimgim (Varto) ra wa. Hetanî lîse mi Gimgim de wend. 1987 de ez ama Stanbul. Ez Stanbul de şîya mektebê muzîkî. Ez na mîyan de şîya mektebê Arîf Saxî û mi naca dersê sazî guretî. Naye ra dime ez şîyane Mektebê Muzîkî yê Tîmur Selçukî, mi îta de dersê muzîkê klasîkî guretî. Cuwa pê mi jû malîm ra dihîrê serrî dersê vengî (şan) guretî. Raya Ewropa ke bîye ra, ez amane Ewropa û şîyane. Mi di serrî şehere Almanya Köln de dersê vengî guretî. Ez bawer kena ke ewro ra pê hewcetîya mi bi derse çîna; ez teknîk musane û ez şîkîna xo bi xo bimusê. Ez îndî şîkîna xo perwerde bikerî.

Seyîdxan Kurij: Qijkekê to di çî to ser o tesîr kerd ki ti muzîkî ser o bixebetî, yan kilaman (dêran) vacî?

Nîlufer Akbal: Na jû pirsêde zaf rind a. Hetanî ewro kesî mi ra pers nikerde. Waxto ke ez qij bîya Gimgim de televîzyon çînê bî labelê mi zaf goş nêne radyoyî ser. Ez bawer kena gereka zerrê mordemî de bibo, eger mordemî de çîyê bibo, o mordem şîkîno çîyanê rindan bikero. Ez hama 6-7 serre bîya, tek derdê mi, tek waştene mi kilamvatene bîye. Zerrê mi ra amêne. Mi xo bi xo vatêne «Eke ez bimirê namê mi beno vîndî. Gereke ez tenê gure bikerî ke namê mi na dinya de bimano.» Naye ra ez nifikirîyane ke

zê hunermendanê bînatî kilaman bivacî, perê mi bibê zaf û çend serrî dime kî kes mi mîyaro xo vîrî. Mi vatêne «Ez karêde henên bikerî ke her tim bimano.» Bêmergê re hesretê mi bî. Na hesreti kî mi ser ro tesîr kerd ke ez hunerî ser ro bixebetîyê. Jû nuştoxê rûsî vano: Viraştene hesudiyayêna heqan (hûmayan) qamçî kena (Yaratıcılık tanrıların kiskançlığını kamçılar).

Mi zaf waştêne ke ez hunermend bî, labelê Gimgim de îmkanî çînê bî. Malîmanê mi mi rê zaf yardım kerd.

Birayê min ê pîlî saz dêne piro. Ez ê ra saz musane. Çê de ê dêne piro, mi vatêne. Heto bîn ra, şima kî zanenê ma û pîyê mi Qizilbaş ê. Ez cematê Qizilbaşan de bîyane pîl. Qizilbaşan de cemî estê û çê ma de kî cem viraştêne. Hetê Dêrsimî ra pîrî amênê, înan saz dêne piro, deyîşî vatêne.

Nika êno mi vîrî, pîran deyîşê zazakî vatêne; Hezretê Alî ser ro, 12 Îmaman ser ro zazakî deyîşî vatêne. Ez nika ere ê deyîşan cêrena lakîn nişikîna bifîyê xo dest. Ez zaf poşman a ke ma o waxt ê deyîşî nênivisnayî. Tabî nê kulturî mi ser ro zaf tesîr viraşt.

Seyîdxan Kurij: inî deyîşî inkê kirdkî (zazakî) nivacîyên. Gimgim ra, Dêrsim ra zaf dengbêjî estî, yi kilamanê kirdkî vûnî, labelê kes deyîşan nivûnû. Sebêbê xo çi yo?

Nîlufê Akbal: Kaseta (bandê) min a verêne de deyîşî bî, labele nê deyîşî tirkî bî. Qijkekêna mi ra tesîr mi ser ro mendîbî. Ma dest de ebi zonê ma deyîşî çîn ê. Mi tarzê deyîş de tek jû kilame dîye: kilama «Dilo Yeman» a Alî Şêrî. Na deyîş a. Na mi kasetaya xo ya «Mîro» de vate. Eke ez naye ra tepîya deyîşan peyda bikerî, deyîşanê rindan, ke hêtê muzîkî ra kî rind bê ez tabî kî wanena.

Seyîdxan Kurij: To hetûn êr se kerd, to çi kar kerd, to çi ard werde?

Nîlufer Akbal: Mi qijkekênîya xo ra kilamî vatêne. Mekteb de mi tim û tim kilamî vatêne. Gimgim de komêde mawa muzîkî bîye, ma şîyêne dewan de konserî dêne.

Ez waxto ke amûne Stanbul, ambazan (hevalan) va «Vengê to weş o, bê ma to rê kasete virazîme». Nayê ser ro ez şîya Unkapanı, mi jû firma de jû kasete deyîşan viraşte. Uca mi Hasret Gultekîn, Firat Başkale û çend hevalê bînî nas kerdî.

Na kasete ra dime mi hîrê serrî kasetî niviraştî. Mi waşt ke ez huna zaf muzîkî ser ro bixebetîyê, xo tenêna avêr berî hama kasete virazî. Di serrî-hîrê serrî ra tepîya mi ebi namê «Ben Bir Kadınım» (Ez Jû Cênik a) jû kasete viraşte. Na kasete mi popê tirkî bî, labelê tenê kilamê şarî (halk türküleri) kî te de bî.

Waxto ke Tirkiya de kurdkî qedexê bî, Hasret Gultekînî muzîkê kurdan ê enstrumentalî ra jû kasete viraştebî. Kurdkî ke bî serbest, Hasretî mi ra va «Bê ma na kasete de kilaman bivajîme.» Ez û Riza Akkoç ma kewtîme studio, ma ebi namê Newroz-1 jû kasete viraşte. Na kasete de mi hîrê kilamî wendî. Kasete ebi nê kilaman amê rotene.

Kasete Newroz-1'î rind amê rotene. Her kesî va «To kilamî rind vatê.» Na ra mi cesaret giret, şeş aşmî ra tepîya ma kasete Newroz-2 kerde pîrr. Nê hurdmîn kasetan de kî rayeraberdox Hasret Gultekîn bî. Newroz-2 de mi tayîna zaf kilamî vatî. Nê hurdmîn kasetan ra dime ez amane nas kerdene. Nê kasetan ra dime mi goşdaritoxê xo kî nas kerdî. Mi o waxt ra dime dî ke mordemê şoreşger, demokrat û kurdî goş nanê muzîkê mi ser. Mi xo ra pers kerd: «Ez kam a? Cayê mi kotî yo?» Ez zaf fikiriyaya, mi sarê xo na mesela ser ro zaf dejna; naye ra dime mi cayê xo çînît we.

Kaseta min a pêyine «Mîro» wo. Kaseta «Mîro»yî de mi kurdkî (kurmanckî, zazakî), tirkî û zonê armenîyan ra kilamî wendî. Nika kî ez Strasbourg de teba jû fransize jû kaseta newîye virazena. Ez bawer kena ke na kaseta mi serra newîye (1998) de vejîna.

Seyîdxan Kurij: To cuwa ver naye tirkî kilamî vatyeni û cuwa pê kî dest kerd ci kurdkî kilaman vûna. Na proses se bî?

Nîlufer Akbal: Ma henî amêbîme perwerdekerdene (eğitmek) ke ma şerm kerdêne ke ma vacîme «ma kurd îme, ma zaza yîmê». Çimke ma «xirab» bîme labelê tirkî «rind» bî. Tirkan ma henî kerd bî, ke ma vatêne «Ma se çand qalan tirkî bimusîme?» Rind ke ma û pîyê ma çê de zazakî qesê kerdêne ke ma zanitêne «ha, çiyêde bîn esto». Yanî ma tirkî dîyêne, ma û pîyê ma qe tirkî nizanenê. Vanê ya, mordem kamci zonî rind bizano, ebi ê zonî xo huna rind îfade keno. Huna rind şîkîno derdê xo bîyaro re zon, huna rind kilaman vaco. Çimke maye ra muso. Însan dinya de nak (göbek) ra giredayîyê tek jû însanî yo, a kî dayik a. Maya mi zaza wa. Raştîye hatanî 18 serrîya mi mi nizani-têne ke ez kurd a. Mi vatêne qey ma tirk îme, herhalde ma kowan de cuyîne (yaşamak) coka ma nê zonî musayîme. Ez ama Stanbul, mi mordemî nas kerdî, mi kitab û kovarî wendî; mi zana ke «ha, ma tirk nîme, ma kurd îme, ma zaza yîme». Ma cêrayme xo ser, kulturê xo, zonê xo ser. Naye rê kî ez o waxt ra kurdkî kilaman vana.

Seyîdxan Kurij: Ti huma zî him kurdkî him tirkî kila-man vûna û to kaseta xo ya pêyini di armenîkî zî kilamî wendî. Ti qê ehend zaf zonan di kilaman vûna?

Nîlufê Akbal: Ti kî zaf weş zana ke (çimke ti kî zê ma perwerde bîya) ma ebi di şexsîyetan bîme pîl. Ma tim waşto ke ma tirk bîme, labelê ma esasê xo de kurd bîme. Di şexsîyêtê, di nasnameyê (kîmlîgê) ma estê. Ez wazena nê hurdmîn nasnameyanê xo kî vêjî werte, bidê naskerdene. No sebeb ra ez hurdmîn zonan ra kî kilaman wanena. Ez tirkî û zazakî rind zana, kurmanckî kêman zana, armenîkî fam kena la nêşikîna qesê bikerî. Ez nîya tayîna rind şîkîna xo îfade bikerî, naye ra kî ez ebi zaf zonan kilaman vana. Zonan de dişmentîya mi çîna.

Seyîdxan Kurij: To hetûn inkê qet Gimgim ra kilamî niwendî. Îmkanê to çînî ki ti şuêrî Gimgim ra kilaman arê dî, inîn ser o bixebetî û kasetanê xo di biwanî?

Nîlufê Akbal: Ez des serrî nişîyane Gimgim. Serra parî ez şîya Gimgim, bawer bikerê tek jû dengbêj mendbî. Mi o ard kasete kerde pîrr. Goş nan ser tamam kilamê govendê, kilamê koyê. Ma o tur perwerde bîme ke ma gereka tim û tim avêr şîme, ma nêşikîme peyser şîme. Ez nêşikîna nê kilaman zê ê biwanî. Ez gereke ser ro bixebetîyê. Na kasete de kilamê rindî estê. Ez înan ra jû kasete xo ya newî de wanena. Şarê Gimgimî kî Dêrsim ra şîyo. Tenê çend dewê elewîyan estê. Naye ra Gimgim de kilamê zazakî zaf nivacînê. Yê ke estê kî tayînî wendê. Mesela di biray estê, hurdmîna kî korê, dînan jû kasete kerda pîrr. Mi kasete dînan arde, goş na ser. Nême daye tirkî yo nême daye zazakî yo. Ez gereke nînan se bikerî?

Seyîdxan Kurij: Ti eşkena xebatê xo yê muzîkî ser o marê qisê bikirî? Ti waxto ko yew kasete virazena, ti kilamanê xo sinî vîcnena/weçinena?

Nîlufer Akbal: Mi her dayim vato, mozaîk çîyode rind o. Ez wazena kasetanê mi de zaf kulturî zaf zonî bibê. Muzîko ke sarê mi der o, muzîko ke ez wazena virazê enter-nasyonal o. Ez wazena dewijî kî goş mi ser nê -o hiss kî tayê bibo-, şariştaniyî kî goş mi ser nê. Na kaset a mi na pêyine de, mi ûsilê rock, caz û otantîkî cerebnayî. Di kilamî mi bi xo viraştî (hem muzîk hem kî tekst ê min ê), jû kilame mi Kemal Astareyî ra gurete, jû kilame Dêrsim ra wa, jû kî wuncîya otantîk a. Yanî hem kilamê otantîkî estê hem kî muzîko modern esto. Bawerîya mi ebi diyalektîkî esta. Dinya de her çî, mordem, heyat vurîno. Na vurîyene tim rind niya, rey-rey kî xirab a. La her çî avêr şono. Teknolojî avêr şono, cemat vurîno, mordem vurîno, kultur vurîno. Ez muzîkê xo de na vurîyene cêna çimanê xo ver. Ez jû raye de îsrar niken a. Ez nivana «mi na raye gureta, ez gereka tim û tim na raye ra şorî». Nika ez şîkîna stîlê muzîkê xo ra Volkotantîk vacî. Muzîkê mi de hacetê modernî estê û mi kilamî ebi tarzê rojawanî yanî ebi tarzê «şan»î wendî labelê mi hacetê otantîkî kî gurenayî. Mi muzîkê rojawan ê otantîkî ra jû sentez viraşt o. La ke ez naye ra dime stîlê henî qayil mebî, ez şîkîna bivurnî.

Seyîdxan Kurij: Goşdaritoxan kaset a to Mîroy ra zaf hes kerd, xêlê amê ruetiş. Ti ina xebatê xo sinî vînena?

Nîlufer Akbal: Mi kaset a xo ya «Ben Bir Kadînim» ra dime panc serrî kasete niviraşte. Mi waşt ke ez çîyêde rind bikerê. Ez panc serrî xebetîya, mi kaset a Mîroyî viraşte. Ez bawer kena ke mi çîyode rind viraşt. Mi waşt ke ez tirkî kî goş muzîkê kurdan ser nê. Qeyî ma goş nanîme muzîkê dînan ser, qeyî ê goş ninanê muzîkê ma ser? Kaset a Mîroyî kurdan ra zafêrî tirkan gurete. Rojnameyanê tirkan ra

Cumhurîyet, Milliyet, Hürriyet, Aktuel û Radikalî ca da na kasete, na kasete ser ro nivisna. Dêmek mordem şîkîno ebi muzîkî, kulturê xo şaranê bînan re bidêro naskerdene.

Seyîdxan Kurij: Yew çî zaf dîqçetê mi onceno: Ti durikan (ağitan), lawikan zaf weş vana. Cay durikan û lawikan cemaat kurdan de çî yo? Qeyî kurdan mîyan de ehend zaf lawikî estî.

Nilufer Akbal: Cuyê (heyatê) ma jû lawik a. Miletê kurd heta nika ehend zulm dîyo ke, nîšto ro ê zulmî ser ro kilamî vatê. Ez şexsîyetê xo de zaf hissî ya, nîşena ro ber-bena. Ez bawer kena her hunermend însanêde hîssin (duygusal) o. Eger hîssî çînê bê, mordem nîşikîno hunermend bo. Ez lawikan ra zaf heskena, çimke cuyê (emrê) mi kî jû axit a. Ez bawer kena cuyê her kurde/kurdî jû lawik a. Jû şancî (hunermenda vengî, dêrbaze) vana «ez ebi vengê xo yê ruhî xo ifade kena». Lawikî kî ruhê mi ifade kenê.

Seyîdxan Kurij: To kasete xo Mîroy di opera kî cerib-naya û ez zana ti xêlê zî opera ser o xebitîyaya. Ti wazena operaya kurdî virazî? Xebatê tu ini derheq di esta çîn a?

Nilufer Akbal: Waxto ke mi dera opera gurete, armanc a bî ke ez opera bimusê, kurdkî kilama opera biwanê. Kilama xo ya «Serd o» de mi cerebna û zaf qayil bî. Kilama «Serd o» mi zê opera wende. Zazakî opera re zaf musaît o, labelê ez teyna xo ser nîşikîna opera virazê. Jû aranjoro kurdo ke opera rind zano, xo opera ser ro rind perwerde kerdo, bibo temelê hazir kero, ez şîkîna biwanî. Têna xo ser, pê zanayena xo ez şîkîna kilaman biwanê, la ez nêşikîna her çî xo ser bikerê. Ez wazena naye ra dime opera ser ro bixebetîyê, la zaf zor a. Zoro girs o wo ke ez nêşikîna kurdkî bifikirî.

Seyîdxan Kurij: Ti him cînî ya û him zî hunermend a. Îta di zorê (problemê) to çi yî, asanê (rehetê) tu çi yî, yanî avantaj û dezavantajê to çi yî?

Nîlifer Akbal: Ma pêro zanîme ke zerrê cematê Kurdîstanî de cayê cênike kamcî ca wo, cênikanê ma çi dîyo, çi nidîyo. Nê çand serranê pêyinan de halê cênikanê kurdan tayê (teneyê) bî rind. Tevgerê rizgarîya netewî (ulusal kurtuluş hareketî) ra dime halê cênikanê kurdan binêna bî rind. Ewro xêlê cênikan kî cemaat de cayê xo gureto, labelê na nêna a mena ke cênî xelesîyê ra û problêmê cênikan qedîyê. Heto bîn ra rehetê (avantajê) mi estê. Mi ra ver cênikê hunermendî bî, zaf kî xizmetê dînan bî, hurmetê mi dînan re esto. Cênikê ke muzîkî ser ro îlmî bixebetîyê, sarê xo muzîkî ser ro bidejnê kême ê; na ewik de ez têyna wa, na het ra ez ebi avantaj a. Zorê mi kî o wo ke, ez zê camêrdan nêşikîna rehet hereket bikera. Sahaya hereketê mi teng a. Ez nêşikîna rehet şorê her ca, her kesî de nêşikîna alaqa ronê, ez nêşikîna mîyanê şarî de bicêrê, kilaman top kerê. Cematê ma de cayê cênike kifşkerdi yo; cênike gereke çê de bimano, domanan weyî bikero, mêrdê xo re xizmete bikero. Kamcî cênike ke na çembêr ra vêcîya teber, bena «cênika xirabe». Ti binê bihuyîyê ti xirab a, ti qal bikerê ti geveze wa. Waxto ke jû cênika hunermende jû camêrdê hunermendî de pîya bixebetîyo, ma bêrê pîya muzîkî ser ro qesê bikerîme, pîya vêjîme sehne, cade her kes vano «ha, wertê dînan de çîyê esto». Halbukî zaf normal o ke jû cênike û camêrd pîya bixebetînê, pîya hunerê xo îcra bikerê. Her welatî de hunermendê cênikî û camêrdî pîya xebeînê, seba avêrberdena hunerê millî ya pîya xebeînê. La o însano ke wazeno qezenç bikero gereke o însan vîndkerdene kî bicêro xo çim. Çimke kulturê ma de zaf edetê feodalî estê ke gereke

rew bîyêrî terkkerdene. Mi hetan nika tim û tim vîndkerdene kerde xo çim û mi timî kî qezenç kerd.

Seyîdxan Kurij: inî serranê pêyinan di hunermêndê kurdan zaf tewir muzîk ceribnênî. Muzîkê kurdkî di hama hama caz, pop, rock amê cerebnayîş. Ti nika halê muzîkê kurdî sinî vînena?

Nîlufê Akbal: Edebîyatê man o klasîk zaf dewlemend o, zaf giran o, zaf rind o. Waxto ke ti kilamanê şarî (gelî) ser ro, şanikan, destananê şarî ser ro xeberîna ti naye rind vînena. La gorê na dewlemendîya kulturê ma, muzîkê ma hama mîyanê muzîkê dinya de cayê xo nêgureto.

Na zamanê pêyinî de ez vînena ke zaf çiyê rindî benê. Ez bawer kena ke muzîkê kurdan şono ver bi cayêde rindî. La gereke naye ra ravêr dinya qebl bikerê ke na dinya de kurdî estê, zonê dînan esto, kulturê dînan esto, muzîkê dînan esto. Û ma qebl bikerê ke, ma bişikîme vêjîme televîzyonê almanan, îngilizan, amerikanan, televîzyonê muzîkî. Ma çiyê rind kerdo, lakîn kes ca nêdono ma; çimke vanê «kurdî terorîst ê». Her kes a çim ra qaytê ma keno. Ma hetê muzîkî de çiyê rind kerdo, ma gereke nika bişikîme xo dinya de bidîme naskerdene. Eger kurdî dinya de zê mîletî bêrê naskerdene, o waxt na raye bena ra. O waxt mektebê muzîkî benê ra, akademî benê ra û zaf çiyê neweyî kî ênê werte. Ez bawer kena ke muzîkê kurdkî zaf cawo hol cêno, çimke dinya hissîyat ra kewta durî, her çî bîyo mekanîk. Waxto ke ti televîzyonanê muzîkî (Mtv, Mc, Viva) qayt kena kî ti bê çîyanê mekanîkî çiyê nivînena. Her çî seba bazarî virazîno. Muzîkê kurdan de hissîyat qewetin o, hem qeseyanê ci de mesaj esto hem kî melodî tesîrê zerrê însanî keno. Na ra ez bawer kena ke muzîkê kurdan bêro

cayêde rind. Însan tim û tim îhtîyacê dê hîss keno. Eger hîss (duygu) qedîya, mordem kî qedîyo.

Seyîdxan Kuriy: Ti halê cînîyanê kurdan nika sinî vî-
nena û gerek cînî kurdan se bikirî ki siba Kurdîstanê azadî
di kolê camêrdan mebî?

Nîlufer Akbal: Nê çand serranê pêyanan de halê cênî-
yanê kurdan tenê (binê) ver de şî. Mucadeleyê rizgarîya ne-
tewî cênîyanê kurdan ser ro xêlê tesîr kerd. Cênike kî hêdî
hêdî nê cemaatî de cayê xo cênê. Waxto ke ma tarîxê dinya
de û tarîxê rizgarîya şaranê bînan de nîyadame, vîneme ke
waxtê mucadeleyî de cênike tewr virêndîye de, çekê xo dest
de, lej (lec, lez) kenê, peşmergan re çekan benê; la xelasbi-
yayena welatî dima cênike wuncîya kî şona kulinde, kona
wertê çar dêsan. Ma de kî no taluke esto. Nika tayê ambazî
vanê: «Nika ma hunî şêrî mîyan de, ma ver verî Kurdîstanî
bixelesnê ra, dewleta xo ronê, wayîrê nasnameya xo bê,
naca ra tepîya ma heqa cênikan kî danîme ci.» Verî çepanê
tirkan vatêne: «Ma verî şoreş bikerê, sosyalîzm biyarê Tir-
kiya, naye ra tepîya heqa kurdan danîme ci.» Senî ke no
fikir xelet bî, fikirê nê ambazan kî xelet o. Gereke ewro ra
cênike tedbîrê xo bîcêro. Cênike gereke ebi mêrdê xo, bi-
rayê xo, ambazanê xo, pîya eynî sevîye de û zê jûbînî her ca
de ca bîcêro. Cênike gereke xo nas bikero, cênikîya xo ra
meşarmo, meterso û xo qij mecêro; heqa xo bizano, wayîrê
heqa xo vejîyo; xo medo rê pilixnayene. Xêlê komê cênîyan
estê, kovarê cênîyan estê; ez texmîn kena zafê cênîyan nê
guran ra xebera xo esta. Gerek cênike îtawûn de cayê xo bi-
cêro û tim û tim biwano, xo avêr bero. Gerek cênike ce-
maatî de her ca de, muzîk de, tîyatroy de, sînema de, polîtîka
de cayê xo bicêro.

Seyîdxan Kurij: Tewr zaf kam dengbêjanê kurdan tu ser o tesîr kerd?

Nîlufer Akbal: Ti zana mi zaf herê xo nas kerd, mi herê fam kerd ke ez kurd a. Hatanî o waxt mi zaf goş nidêne muzîkê kurdî ser. Vero cû mi ebi Şivan Perwerî muzîkê kurdî nas kerd. Tesîrê Nîzametîn Ariçî mi ser ro bî, çimke muzîkî ra famkerdena (anlayiş) dê ya mi ra nêzdî ya. Wertê min û Nîzametîn Ariçî de zaf çîyê muşterekî estê. Ciwan Haco ebi hacetanê rojawanî muzîk virazeno, ez muzîkê dê hunera modern vînena. Dengbêjanê klasîkan ra ez goş nana Meyrem Xane ser, Hesên Cizrawî ser û taybetî ez ebi zewq goş nana Mehemed Arif Cizrawî ser. Ez zaf qîmet dana muzîkê Mehemed Arif Cizrawî. Ewro dengbêjanê kurdan ra keso ke tesîrê xo mi ser ro bibo, mi rê bibo nimûne (ornag) çîno. Ewropa ra çend komê muzîkî yê şoreşgerî estê, tesîrê dînan mi ser ro esto. Mesela ez ebi Offra Haza, Sarajevo û Beatles zaf qayîl bena. Ez zaf goş nana muzîkê klasîkî ser. Gorê bawerîya mi gereke hunermendî goşê xo rind perwerde bikerê. Însan ke goşê xo perwerde nêkero, nêşikîno muzîko weş virazo.

Seyîdxan Kurij: Ma newe dest kerd ci ebi namê «Vate»yî yew kovare vecenî. Ez nê pîyaqesêkerdişî na kovare di vecena. Wendoxanê «Vate»yî rê çî mesajê to esto?

Nîlufer Akbal: Zonê ma hatanî nika her daîm pey (pê) de mend. Rîyê kamî ra? Rîyê ma ra. Wertê kurdan de soranî estê, goranî estê, kirmancî (kirdî, zazayî), kurmancî (kirdasî) estê. Ez bawer kena kurmancan ma ser ro xêlê hakîmîyet no ro. Kovar û rojnameyê kurdan zafêrî dînanebi zarava (lehçeya) kurmancî yê. No xebatê şima, ebi zonê ma kovarevetene zaf çîyêde rind o. Ez şima zaf zaf pîroz kena.

Ez wazena ke ebi na kovare ez kî zazakîyê xo tayîna avêr berî. sipas kena. Ez dînan ra pawena ke çîyode rind bikerê, zazakî avêr berê; çimke zazakî re hewcetîya ma esta.

Seyîdxan Kuriy: Zaf sipas kena.

Nîlufer Akbal: Ez zaf sipas kena*.

*No roportaj kovara Vateyî (nr. 2, payîz 1997) de vejîyabi.

RÊZAN: “DÊNGBÊJÊ WEŞ A, LA MIYÛNÎ ŞARÎ XWI DI”

Roportaj: Seyîdxan KURIJ

Seyîdxan Kurij: Kerem xwi ra ti eşkenî semed wendo-xanî Vate ya xwi bidî şinasnayîş?

Rêzan: Çimûn mi ser. Ez 1962 di dewê Depî (Karakoçan) Sarcani di amêya dinya. Sarcan ha bênatê Çewlîg û Depî d' a. Çewlîg ra 50 kîlometre dur a. Ez hema şenik bîya, pîy mi Sarcan ra bar kerd şî Yex. Dewê Yexi zî ha kiştê Sarcani d' a. Sarcanij pîyeri kirdkî (zazakî) qisê kenî, la Yexi di him kirdkî him zî kurmanckî yenî qisêkerdiş. Ez him kirdkî him zî kurmanckî qisê kena. Qijkekê mi Yexi di vî-yert. Mi mektebo verîn (ilkokul) Yexi di wend. Cuwa pê ez Depe di şîya mektebê mîyanîni (ortaokul) la mi niqedîna. 1979 di ez ameya Almanya, o wext ra ez Almanya di ciwî-yena. Ez inkê bajar Bremen di mûnena û muzîk ser o xebî-tiyêna.

Seyîdxan Kurij: To çî wext û sinî dest bi muzîk kerd û ti çî wext ra kurdkî vûnî?

Rêzan: Hunermendê binê dayîşî tabîat o, gerek kî (kesî) di bibo. Mi di heskerdiş hunêr, heskerdiş muzîk qijkekê ra bi. Vîr kot mi nikot mi ez kilamûn ra hes kena û kilamûn vûna. Ez qic bîya mi pêş ver di, sêr gil koyûn a, mîyûn dewi di tim û tim dêr vatîyenî. Ez mîyûn dew ra şînî mi dêr va-tîyenî, şar pê mi wuyayinî. Ez mekteb di tim û tim berpir-sîyar gurê muzîk (müzik kolu başkanı) bîya. Melîmûn tim û tim dersê muzîk di mi ra waştîyeni ki ez kilamûn vacî. Mi

o wext hacet nicinayinî, mi Almanya di dest ci kerd ez ve-
cîyaya sêr sehnî û huzur gel.

Seyîdxan Kurij: Ti kam lehçeyanê kurdkî ra kilaman
vûnî?

Rêzan: Ez kirdkî û kurmanckî him qisê kena him zî
wird lehçûn ra kilamûn vûna. Zûn may mi kirdkî yû û ma
keye di kirdkî qisê kenî.

Seyîdxan Kurij: Tesîrê kam dengbêjanî kurdan to ser o
zaf o?

Rêzan: Mi qijkekê xwi di tim û tim radyoya Erîvan, ê
Bexdad û ê Tehranî ra kurdkî gueştarî kerdîyenî. O wext
tabî her keye di radyo çinyê bî, tena çend keyûn di radyo
bî. Wext vilakerdiş program kurdkî di dewij inî keyûn di
amênî pîyeser û kurdkî gueştarî kerdîyenî. Mi sayê inî prog-
ramûn ra Mihemed Arif Cizrawî, Hesên Cizrawî, Kawis
Axa û M e r y e m x a n gueştarî kerdîyenî.

Ez hema zaf qijkek bîya mi inî dengbêj şinasnayinî û
gueştarî kerdîyenî. Mi Ayşe Şani zî gueştarî kerdîyenî. Mi
kilamûn Ayşe Şan ra zaf hes kerdîyenî. Hela gi Meryemxan
haway kuey (uzun hava) vatîyenî, dêrûn yay zaf ez giroti-
yenî.

Dengbêjûn herêm (mıntıqa) ra mi Şakiro (Hûma rehmê
xwi pê bikiro, şî rehmet), Ehmed Byertêyij (Ehmê Bêrtî) û
Sidiq Baxçeyij gueştarî kerdîyenî. Inî hîrye heme dengbêjî
zî herêm ma di (Çewlîg, Depe û Pali) meşhur î, herkes şî-
nasnenû.

Ez bawer kena inî dengbêjî ki inî serrûn peyenûn di
dêrûn polîtîkûn vûnî, zafin ser o tesîr Şivan Perwer estû. Sê
herkes mi ser o zî tesîr Şivan Perwer zaf bi. Sê şûep polîtîk

ez zaf bin tesîr Şivanî di menda. Ez eşkena vacî ki mi pê kilamûn Şivan xwi şinasna, pê tesîr Şivan a mi zûna ez kurd a û ma yewna millet a, welat ma Kurdîstan a.

Esas hêna zaf ez bin tesîr pîy xwi û biray xwiyê pîlî di menda. Pîy mi zaf dêr zûnayinî û tim û tim dêr vatîyenî. Pîy mi hela gi nêweş bikotîyenî, wi şûnd ra hetûn sêr sibay zerrê wadî di şînî-amênî û dêr vatîyenî. Pîy mi destana Memê Alan, Xec û Sîyamend û ê kilamî bîn vatîyenî.

Mi zî inî rucûn di hetûn sêr sibay pîy xwi gueştarî kerdîyenî. Ê kilamî ki pîy mi vatîyenî pîyeri zî yew hîkayetê yin bî.

Qêdo ki şima zî zûnî mîyûn şar ma di çî bû çî nibû, şar pê kilamûn ardû zûn. Tarîx ma kilamûn ma d' o. Kurdûn tarîx xwi ninuşt la bîyayîşûn (hedîseyûn) ser o kilam viraştî. Inay ra zî ma gereka edebîyat xwiyê folklorîkî ser o zaf vindir. Kilamûn ma di zaf çî estû. Mi wexti ki pîy xwi gueştarî kerdîyenî ez zî ê bîyayîşûn pa ciwîyayinî. Êkilamûn pîy mi ez girotîyenî berdîyenî Kuey Sîpan, ez berdîyenî Cizîra Botan, Xec û Zîn şew amênî hon mi.

Kê ma di hema hema pîyeri dêrûn vûnî, pîy mi, biray mi. Dêmeki inî huner kê ma ra yenû.

Seyîdxan Kurij: Ti kilaman xwi sinî vîcnênî? Ti bi xwi muzîk û tekst nusênî, ço to rî tekstan nuseno, nûn ti şîranî şairanî kurdan gênî û ci rî muzîk virazenî?

Rêzan: Ez guerê îmkanûn xwi kilamûn şar ma yê ki verba vînbîyayîş şînî gena, rîtm dûna ci, şekîl dûna ci, muzîk yînî binêna kena zengîn û vûna. Ez bi xwi zî guerê zûnayê xwi ge-ge tekst nusena inî tekstûn rî muzîk virazena. Umbazî zî ge-ge şîrûn dûnî mi, ez ci rî muzîk virazena û vûna. Semêd kasêt minê verîn a Şeref Xocay di şîr

day mi, mi inî wird şîîrî beste kerd û vatî. (Şeref Xoca dewê Yex ra wû.) Inî wird şîîrî zî kurmanckî yî.

Seyîdxan Kurij: To hera inkê yew kaset vet. Ini kasêt to di dêrî kirdkîyê folklorîkî zaf kê mî. Sebebî inî çî yo, ewro ra têpîya ti wazenî folklorî ser o zî vindirî nûn nîye?

Rêzan: Raşt a, kasêt minê verînî di dêr folklorîk kê mî. Sebêb inî hal polîtîk ê welatî yû û hal şar ma yû. Qêdo ki herkes zûnû her pêrr Kurdîstan di herb estû. Şar ma mecbur mendû war û wirt xwi ra bar kerdû kot xerîbê, tay amê Ewropa tay şîy bajarûn girdûn ê Tirkîya. Ayi ki hê Ewropa de zî ma îta vînenî, zaf sefalet ûncenî. Ez zî çend serr o welat xwi ra dur a. Qij mi hê welatî di, ez nieşkêna bîyarî. Ini hal şarî ma û ê welatî mi ser o zaf tesîr kenû. Verinde ra hetûn êr dengbêj tim û tim verba zalimûn vindertî û kerdişî zalimûn pê kilamûn xwi ya îfade kerdo. Ez zî inîn ra yew a û mi zî waşt ki ez derd û kul gel pê kilamûn xwi ya îfade bikirî. Namê kasêt minê yewin “Dêrd ma giron” û. Raşt a zî derd şar ma giron û û derd ma zî pa giron û. Serrê 1991 di wexti ki Amerîka û Îraq pîyer da û cuwa pê kurdûn sare darit we, Îraq bombê êşt Kurdîstan; pê mîlyonûn a cinî, qij û kokim kot rîyûn. Her ruej televîzyonûn muetîyen ra ki şilî-şepilî di, bin varûn di, pê henzarûn însûn vêşûn, têşûn, zit, per-perîşûn bibi. Ini halî şar ma mi ser o zaf tesîr kerd, ez zaf kota ver. Mi ina dêrê “Dêrd ma giron” o wext vat. Mi waşt ki ez halî a millet bîyarî zûn. Inî sebebûn ra kasêt minê verîn di dêr folklorîk kê mî bî la ez êr ra têpîya wazena dêrûn folklorîkûn ser o bixebitî. Kasêt xwi yê didini di ez wazena tena dêrûn şar ma, dêrûn folklorîkûn vacî. Ini ser o xebatê mi ha rûmena.

Seyîdxan Kurij: Îmkanî to estî ki ti mîyanî gelî ra kila-man arîyedî, dêranî kuhenan bîyarî werte, nûn keso ki to rî ardim bikiro, dêranî folklorîkan bido to esto?

Rêzan: Belê, îta di şar ma zaf o. Ez mîyûn gel ra gê-rena, gorê îmkanûn xwi kilamûn top kena, kena arşîv xwi. Hûnc çend embazî zî estî ki kilamûn dûnî arîye û mi rî şawenî, heta çend kilamî zî tu mi rî şawitî. Abdulmutalîp Koçî inî ruejûn mi rî çend şîr xwi şawit, ez yi rî sipas kena. Kilamûn şar ma her dengbêj sê xwi vûnû, yûnî herkes yewna qêde vûnû. Ez wazena orîjînalûnî inî dêrûn bivînî, ewil mîyûn gelî di yi sinî vacîyayî o qêde xwi dest finî.

Pê wasitê şima zî ez wazena gazî wendoxûn kovara Vateyî bikirî ki kamî di malzeme estû wa bidû dengbêjûn an zî wa kovarûn di vila kirû.

Ma gereka zûn xwi, kultur xwi rî wahar vêcî, nûn nîye kultur şar ma bêenate ra darîyenû we. Tek dêrd ma ow û ki ma zûn xwi, kultur xwi rî waharê bikirîmi. Ruejê êri di, ini demî zûnayîşî (bilgi çağî) di, ma pê edebîyatî folklorîkî tena nişkenî kultur xwi queri kirî. Ma gereka her çî xwi binusîmi, arşîv bikirîmi. Ez kurmanckî hol zûna û tim û timi zî kitabûn û kovarûnî kurdkî wûnena. Çimkî kurmanckî xeylêk çîy wendişî estû la kirdkî di kitab û kovarî zaf kê mî. Ma gereka pê zaravê kirdkî zî zaf neşrîyat bikirîmi ki potansî-yelî wendoxûn zaf bo. Di sey serr a duşmên pê kîştîş û pê surgun û qetlîamûn nieşka ma bêenate ra wedarû la eke ma zûn xwi rî, kultur xwi rî waharê mekirîmi ma sê gel bêenate ra darîyenî we. Inay ra gereka herkes çî dest ra yenû bikirû.

Seyîdxan Kurij: Kasetî to di çend dêrî gelî bi lehçeya kurmanckî zî estî la qet nêamo vatiş ki ti inî dêran sinî pêda kenî.

Rêzan: Kultur şar ma zaf dewlemend û û zaf rengin û. Herêmo ki ez tê ciwîyaya him dêr kirdkî vacîyayinî him zî dêr kurmanckî. Inî kilam kurmanckî ki ewil mi kaseti di wendî, dengbêjûn herêmê ma kasetûn di wendîbî. Mi qij-kekê xwi ra inî dêr zûnayinî. Mi zaf gueş nabi inî dêrûn ser û mi bi xwi zî inî dêr tim û tim vatîyenî. Qêdo ki ma zûnî her dengbêj sê xwi kilamûn wûnenû. Mi orîjînal inî kila-mûn nibedilna la mi enstrumanî gurênay, mi binêna rîtm da ci, melodî binêna kerd dewlemend û tabî ki mi zî sê xwi newe ra inî dêr wendî, mi yorum xwi kerd de.

Seyîdxan Kurij: Inkê çî xebatê to esta, ewro ra têpîya ti wazên se bikirî?

Rêzan: Rol dengbêjûn cemat di zaf o. Wexti ki dengbêj gurê xwi hol bikirû eşkenû cemat ser o zaf tesîr bikirû. Me-sela Şivan Perwer cemat Kurdîstan di tesîro gird kerdû. Heta ki mi Şivan nişinasna, kilam yî gueştarî nikerd, mi di şûûro milî (ulusal bilinç) çine bi. Mi dêr mayê klasîk vatî-yenî la sê muzîko modern ma hêna zaf tirkî gueştarî kerdî-yenî. Pê Şivan a ma kurd û Kurdîstan, xoserbîyayîş (serxwebûn), heskerdiş welat û kultur xwi musayî. Ez inkê hêna kirdkî ser o xebitîyena, xebatê minê muzîk ha rû-mena. Ez wazena kasê xwiyê didin vecî. Semêd inî kasê a dêr mi hedre yê, ez wazena dêrûn hêt Çewlîg, Palî û Depî vacî. Semêd kasê xwiyê didin a mi hêna zaf dêr folklorîk vîcnayî. Inî kaset di zî ez wazena çend kilamûn kurmanckî vacî la ez se di 70-80 ca dûna dêrûn kirdkî.

Seyîdxan Kurij: Ti Hamburg, Bremen û bajaranî bînan di şînî vêvan, vêvan di zî vûnî, elaqey şarî ma sinîn a?

Rêzan: Belê, derdûmarê ma di (Bremen, Hamburg,

Celle, Lear, Osnaburg di) şar ma vanda mi dînû ez şina vêvûn. Ez vêvûn di him kurmanckî vûna him zî kirdkî vûna. Çend serr cuwa ver şar hêt ma kom muzîkî yê tirkûn dawet kerdîyenî, vêvê xwi pê muzîk tirkûn a kerdîyenî. Inî serrûn peyenûn şar mayê hêt Palî, Depî û Çewlîgî vêvûn xwi di miheqeq vanda mi dînî. Ez a mintîqa ra ya, herkes mi şinasnenû. Alaqay min û şar ma zaf hol a, şar ma mi ra zaf hes kenû. Ez zî şar xwi ra zaf hes kena. Ez xwi malî gel hesibnena. Guerê fikrê mi gereka dengbêj mal gelî bî, ne mal Partî û rêxistinûn (organîzasyonûn). Ray-ray vêvûn di nerehetê bena, sebêb inî gurûn zî bêtehemulê û bê toleransê cemat ma ya.

Partî û rêxistin kurdûn gereka yewbînûn rî tehemul bikirî, yewbînûn qebul bikirî. Qêdo ki mi cuar ra zî va, ma dengbêj nieşkenî mal partî û rêxistinûn bî, ma gereka mal şar xwi bî. Wexti ki yew dengbêj bi mal yew partî, wi nieşkenû guerê sarê xwi serbest xebatê xwi bikirû. O wext o dengbêj hêna zaf a partî rî xizmet kenû, xebatê yi şar xwi ra zafêr semêd partî ya bena. Çi xebat kenû wa bikirû gereka sîyasê partî bigîrû xwi çimûn ver. Ez wazena xebatê dengbêjûn teng nêbû, netewî bû. Normal û ki dengbêj zî yew partî ra hes bikirû, fikir yi yew partî ra hêna nîzdî bû la gereka ini semed fikirîyayîşî milî ya asteng nêbû. Dengbêjî gereka yew partî ra ziyed xizmêt şar xwi bikirî. Ez sîyaseto rojane nikena. Ez wazena zûn xwi rî, kultur xwi rî xizmet bikirî û dêrd şar xwi pê kilamûn xwi ya îfade bikirî. Vêvûn di ray-ray tûn merdim vûnê "ini merdimî filûn partî yû, wa ini vêve di kilamûn mevacû". Inî çî mi nerehet kenî, ez hêvî kena ki ina bêtoleransê bêenate ra wedarîyû.

Seyîdxan Kurij: Inî serranî pêyinan di Dêrsim ra zaf

dengbêjî vecîyayî û kilaman şarî ma vûnî, hetî Pali, Depe û Çewlîgî ra zaf kêmbê dengbêj vecîyênî, guerê fikrê to sebeb inî çi yo?

Rêzan: Belê raşt a, hêt Dêrsim ra zaf dengbêj vecîyayî û kultur xwi xeylêk ver di benî. Ez cuwa ver Dêrsim di menda, însûnûn wexti ki kirdkî qisê kerdîyenî tede zaf qal tirkî bî. Inî serrûn pêyinûn di ez wexti ki dengbêjûn Dêrsimicûn gueştarî kena, ez vînena ki pê ina xebat a zûn xwi xeylêk ver di berdû. Şar mayê Dêrsim hêt kultur ma ra xeylêk ver di şû. Guerê o zulm û a tedayî ki Dêrsim ser o bî, yin hûnc xwi ver ro da, zûn xwi, kultur xwi vîn nikerd. Guerê fikrê mi îta di rol elewîyê zaf o. Dêrsim di hema hema her kîye di yew saz dardikerde bi û her kîye di zî keso ki saz bicinû bi. Xwira îbadet yin cem û. Cem di saz dûnî pirye û kilamûn vûnî. Tradîsyon şar mayê Dêrsimî di cay muzîk zaf muhîm û. Ma hetî di saz pîryedayîş gune hesibîyayinî. Mi qijkekê xwi di zaf waştîyenî ki ez yew hacetê muzîk bicinî. Mesela melîm ma yew mandolîn ardîbi dew, mi inî mandolîn yi ti ra tirawitîyenî, berdîyenî kîye û xwi bi xwi cinaynî. Mi çend ray saz girot û ard dew ki ez hêdîhêdî cinayîş saz bimusî la pîy mi wexti ki şînî mîyûn dew, dewicûn ti ra vatîyenî “Lac tu saz ardû dew, saz cinenû; wi ûmîn dew kenû herûm”. Inî ser o pîy mi amênî ez kutîyênî û saz şiknaynî. Her çi ma rî gune bi. Inî sebeb ra ma nieş-kaynî xwi ver di berî. Ma hetî di zî dengbêj bî, la inî dengbêjûn kilam xwi bê enstruman vatîyenî. Mesela Şakiro yew dengbêjo zaf hol bi la kilam xwi bê enstruman vatîyenî. Halbukî enstruman kilam hêna zaf kena weş û gueştarî hêna zaf gueştarî kenî. Ma xwertî bî, ma yew mudet gueş-naynî inî dengbêjûn ser, eciz bînî û ma kasê dengbêjûn tir-kûn gueştarî kerdîyenî. Eger ma hetî di kilamî pê hacetûn

muzîk bivacîyaynî, kilamûnî ma ra hêna zaf amênî heskerdiş û hêna zaf mîyûn şarî ra bînî vila. O wext miheqeq dengbêjî zî bînî zaf. Çimkî ina zî meselay arz û telebî ya. Eger teleb bi, arz zî benû. Guerê fikrê mi, sebêb inî zî dîn bi. Mîyûn şar ma di çalgi herûm amênî qebulkerdiş. Herkês guerê sarê xwi fetwa daynî. Halbukî dîn di çîko inayin çin û. Êr ez ûnîyena ki bisilmûn pê çalgi ya kilamûn, marşûn û qesîdûn vûnî. Ma hetî di zî qesîdê amênî vatiş la bê çalgi amênî vatiş. Ray-ray derwêşûn elbûne kuwaynî.

Serrê 1979 ez welat ra vecîyaya, ameya Alte Land. Alte Land Almanya di yew mintiqay Stade ya. Qij ma o wext ra yenî îta baxçûn di sayûn, gerazûn, çîlegûn çinenî. Mi 1979 di Alte Land di dest kerd ci ez xwi bi xwi cinayîşî saz musaya.

Inî sebebûn ra ma hetî di zaf dengbêj çin î. Yew Rencber Ezîz bi, yi zî ro ma mîyûn ra bar kerd şî. Yew band Rencber Ezîz estû, owi zî Çewlîgi di kê herkesî di estû. Şarî yewbînûn ra kopya kerdû. Şar ma ti ra zaf hes kenû. Mintiqay ma di sê Ezîz dengbêjê holî zaf çin î. Mîyûn şar ma di tay-tay dengbêj amator estî la veng yin hend vila nibû.

Inî problêm şar mayê Dêrsim çinê bî. Qe nêbû pîlî dengbêjûn yin verba yin nivindertîyenî. Ma wexti ki xebatê muzîk kerdîyenî pîl ma verba ma vindertîyenî. Pîlûn ma vatîyenî "Kilamûn vacîyenî la wa çalgi tê çinîye bû". Ma het sê çalgi tena def û zurna bî. Def û zurna zî vêvûn di aşîkûn cinaynî.

Inkê ma vînenî ki şar ma tertelê Dêrsim ser o her çî pê kilamûn vatû. Şar ma pê kilamûn tarîx xwi nuştû. Ma êr ruej kiştîş Şahan Axay, bêbextê cehşûn, zulm dewlet inî kilamûn ra musenî.

Seyîdxan Kurij: To yew kaset vet. Kes to rî ini semed ra ardim kerd nûn nê? Ini kaset sinî rueşîya?

Rêzan: Nê, çoy semêd inî kasê a mi rî ardim nikerd, çoy dest mi nieşt; mi ini kaset pê îmkûnûn xwi ya vet. Ê umbazî ki gurê kasê idare kerdîyenî (yönetmen) binê kemûnê yi bî. Mi zî rayê verîn yew kaset vet. Ini sebeb ra kaset guerê zerrê mi nibi, înaşallah kasê didin hêna hol benû. Mi îta di yew kaset viraşt û mi ini kaset şawit Îstanbul, kerd ziyed. Mi 4000 kasê vetî, 3000 mi Almanya di kerdî vila. Mi kasê nida ço firma, tena Kom-Kar guerê îmkûnûn xwi kasê mi kena vila. Kasê xwiyê didini zî ez wazena bidî yew firma ki welat ma di weş vila bû.

Seyîdxan Kurij: Sey yew dengbêjî yo ki teberî welatî di ciwîyeno, problemî to çi yî?

Rêzan: Tebêr welatî di ciwîyayîş semêd dengbêjûn a zaf zehmet û. Dengbêj sê masî yû. Dengbêjo ki mîyûn şar xwi di nebû benû sê masîy ki ti mîyûn owk ra vecenî. Dengbêjê weş a, la mîyûnî şarî xwi di. Dengbêj Şakiro welat di ruejêk bi mîmûn ma, çend ruej kê ma di mend. Mi tede xeylêk sohbet kerd. Şakiro zî kîyê xwi bar kerdibi şibi Îzmîr, Îzmîr di ciwîyaynî. Mi ti ra va "Xalo, ti Îzmîr di daymîş benî, owca di kêf tu sinîn û?" Şakiroy va "Cay mi welat min o, mîyûn şar min o. Ez berda eşta mîyûn tirkûnî Îzmîr, nê yi mi ra taway fûm kenî, nê zî ez yin ra taway fûm kena. Ez owca di sinî rehet bî? Zûn yin xerîb û, kultur yin xerîb û. Ez ûncax mîyûnî şarî xwi di bî, ez dêrûn xwi vacî, ez rehet bona." Hal ma zî hema hema sê Şakiroy o.

Ma hê xerîbê d' ê la hûncî zî îta di şar ma bû zaf. Ma şinî vevûn, ma şinî şewûn di dêrûn vûnî, binê benî rehet. Ma yew parçê şar xwi yê. Şar ma bû serwurd, bû macîr, her

pêrr dinya ra bû vila. Perr bîn ra ridî sîyasêt ra şar ma bû duşmên yewbînûn. Eger sîyasetçî ma xebat bikirî ina duşmenê mîyûn şar ma ra wedarî, şar ma verbi cîye (cê) bîyarî, mîyûn şarî di biratî û yewbîyayîş bibû, problêm ma zî hêna kê m benî.

Seyîdxan Kurij: Ti kam hacetanê muzîkî cinenî?

Rêzan: Ez bi xwi tena saz cinena. Sazi zî ez îta di musaya. Ez wexti ki şewûn di vûna an zî vêvûn di vûna ez pa kom a vecîyena sehne. Komê mi esta, ez tena pê saz a nivûna.

Seyîdxan Kurij: Ez zaf sipas kena û to rî sefirazî wazena. Weşî di bimûni.

Rêzan: Ez zî semêd inî pîyaqiseykerdiş (roportaj) a tu rî zaf zaf sipas kena û umbazî ki kovara Vateyî vecenî ci rî sefirazî wazena. Ez wazena inî umbaz hêna fedakarî bî, wa Vate bişawî her ca ki şarê ma ti ra îstîfade bikirû. Ez hêvîdar a ki Vate kultur şar ma rî xizmetêko ercîyaye bikirû. Ez wendoxûn ra zî wazena ki kovara Vateyî rî wahar vêcî, vila bikirî, semêd wendiş Vateyî ya şinasîyûn xwi û umbazûn xwi teşwîq bikirî*.

*No roportaj kovara Vateyî (nr. 5, hamnan 1998) de vejîyabi.

Dengbêj Memed Çapan:
“PERÊ TIRKÛ NE WERÎNO NE SIMÎNO,
AXU YO”¹

Roportaj: Turan TEKÎN

Turan Tekîn: Kek Memed ti bi keremê xo bi kilmekîyê xo dana naskerdene? Ti koti ra ya? Hona ke ti nîyama Almanya to çi kar kerdêne?

Memed Çapan: Ez Dêrsim ra wû. Ez 1945 de amûne dinya. Dêrsim de ju dewe esta, nameyê xo Qilaçî ya, ez uza ra ên. Piyê mi bêmilîk bî, moraba bî. Ma jê zafîne hîn wertê çîncbîyayêne de bîme pîl. Peyco ma şîme mektebê tirkû. Mekteb de malimê tirkû bî, înu tirkî misna ra ma. Mi wend, ez bîyû malim. Na bado mi ca verda. Rind ke mi ca verda.

–Yanê to welat de malimîye kerdêne, karê to o bî?

–Heya.

–Ameyena to ya Almanya çitur bîye? To qey malimênî ca verdê ti ama Almanya?

–Ez tirkû ra qarîyûne, mi lingê dê ve ewk ro, dê ve o kar ro; mi va “Naletî şêro ra karo nîyanên” û mi ca verda. Lawike de kê esta; ma de vanê ke “Naletî şêro ro perê tirkû, ne werîno ne simîno, axu yo”. A mi linge dê ve her çî ro û

1-No roportaj hetê Turan Tekînî ra amo kerdene. Hevalê ma Aydin Bîngolî kî band (kaset) goş dayo, tekst nuştio, seba weşanayîşî (neşkerdişî) hazir kerdo.

kewtûne ra raye. Çike mi bese nêkerd vindîne. Domanê mi, çênê mi bî, ancîya kî mi bese nêkerd, ca verda. Mi lingê dê piro, ez o memleket ra remûne.

–Ti Tirkîya ra key vejîya?

–Ez 1985ine de vejîyûno. Tayê kar-marê mi bî, mi o kar kî ca verda. Ez vejîyûne, amûne be Unan.

–Yunanîstan?

–Unan.

–Uca kotî yo?

–Unanîstan.

–Ha, yanê Yunanistan.

–Ma vame Unanîstan. Ez Unan de di serrî û nê-m-hîrrê serrî mendûne. Ez uza ra rayê-di reyî amûne îta, Almanya. 1989ine de kî ez bine ra amûnê Almanya. Çi ra amûne ita? Çike uza ez “azul” bîyûne. Mi bese nêkerdêne karêde rind bivînîne. Ge-gane mi kar dîyêne ge-gane nêdîyêne. Mi bese nêkerdê nata-bota şêrîne. Na sebeb ra kî mi na ro xo ver ke ez şêrîne Almanya. Mi va eke ez şêrî Almanya, uza ewk esto; ci ra vanê çi? Sîgorta esta, nêzo çik esto, nêzo çik esto. Mi va “Ez uza gureyen, qe ke nê ke bîyûne kokim, werte de nêmanen”.

Nika mi qeda, ez ke Tirkîya de bîyûne, mi malimênî kerdênê, mi lawikî kî vatêne. Sifte ez hayî ro çîyê nêbîyûne. Bado pede-pede ez hasarê (hêşyarê) xo bîyûne. 1970 de 75ine de ez hasarê xo bîyûne ke no çik o. Na lawikî o waxt mi kerdî xo çim ra, kerdî zerê xo, kerdî qafika xo û qelvê xo ke vajîne.

–Yanê to 1975ine de dest na pira, kilamî vatî?

–Ya. Çike tenê vengê mi bî. Mi nîyada ke ez rind vanû. Nat-dot ra olvozû (embazan) kî mi ra vatêne “vaze”. Daye ra gore mi welat terk kerd, Tirkîya terk kerde. Mi welat terk nêkerd; welat hona zerreyê mi der o. Mi va “Şêrî cayê, qe ke nê xo rê sitarê vînen, vînden, na lawikû kî vanû”.

Nika ez amûne îta, des serrî yo ez Almanya de gureyon. Beledîya de gureyon. Pero ke danê, îdare keno, heq ci ra rajî bo. Endî ke peyê Almanya çik o, ney-nesî ya, çiqas hîle tede esto, qarîsê dayê nêbenûne yanê. Pero ke danê mi, xo pê îdare konû, hemî kî na lawikûnê xo ser o gureyon.

–Yanî noca (naza) de gureyayîş tayêna rehet o?

–Daha rehet o.

–Nika ez wazen ke ma karê to yê muzîkî ser o vindîme. Mi nika fam kerd to 1975ine de dest kerdo ci. To senî devam kerd?

–75ine de nê, dayê ra avê. Yanî, nika ma muzîk mevajîme, lawikî vajîme, lawikî. Ez lawikû ser o gureyon. Tabî o kî muzik o hama muzîk ke vame, 77, 80-90 çeşît muzîk esto. Hama nê lawik ê, zona? Ez lawikû ser o gureyon. Nê lawikî kî kulturê ê milletî yo. Kulturê ma wo, kulturê Dêrsimî yo.

–Yanî ti wazena dest berzê kulturê ma, hen bo ke vîndî mebone, aver şêrone.

–Ya

–Honde ke zoneme muzîk de stîlê to ê Ruhî Su yo. Mordem şîkîno vajo ke ti ekolê Ruhî Suyî ra ya? Alaqê to û Ruhî Suyî çik o?

–Nika o jê pîyê min o. Tayî cawû de kî mi ge-gane nîya vatêne. Mi vatêne “Di pîyê mi estê. Pîyo mino ke ez ardo dînya, namê xo Îvrayîm o.

Yîv vanê ci ra. Ez ci ra zof kî hes kon. Heq rahmetê xo re ci kero. O bî sebeb ez ardû dînya. Kîlamû ser kî, lawikû ser kî, pîyê mi Ruhî Su yo. Pîyê mino didîyin.” Nika Ruhî Su, torê deyî, ûsulê deyî seroşîyayene zor a. Ci rê gureyayîş lozim o. Eve serrû, eve serrû, eve serrû... Gereke îso eve can, eve famkerdayene bigurewo. Yanê hen qolay nîyo. Gereke qelv bibo însônî de; yanî ci ra hes bikero, mîletê xo ra hes bikero, senate ra hes bikero. Zona vatena ey çik bîye? Vajîme ke sarayîyû xelk xor dîyêne. Tayê kî bî, kerdêne tinge-tinge, vinge-vinge, nêzû çik; çîyê nêvejîyêne ci ra. Hama Ruhî dest kerd ve tomirê xo ro, eve vengê xo, lawikî ardî werte.

–Yanî to o ra aver Ruhî Su goş dênê coka?..

–Nê, nê, nê! Mi lawikî rew ra vatêne. Nîyade ez to ra se vanû. Ez ke amûne ra xo ser, ez ke genc bîyûne, ma di zonî qesey kerdêne. Zonê ma û tirkî. Mi xo de va “No çik o? Çi ra nîya ro?” Mektev de virênde ma vatêne “Ma tirkî me, tirkî me, tirkî me”, mi nîyada ke ma kerdîme tirk şîme. Bado mi Silo Qij hesna, Alaverdî hesna, mi Rayver Heylo hesna. Mi nîyada ke ma tirkî nîme.

–Ma çîyêde bîn îme.

–Ya, ma çîyêde bîn îme. Mi ke lawikî vatî, na ra kî mi vatêne “Ez jê Alaverdî vajîne, ya kî jê Silê Qijî vajîne”. Mi tayê lawikî qafika xo de hîn ardêne-berdêne hama nêbî. Dêmak ke awo ke zerê mi de bî çîyêde bîn bî. Çitur ke mi Ruhî Su hesna, o waxt mi raya xo dîye. Ju kî koroyê bî,

1977 ra dime ponc serrî ez ê koroyî de gurewûne. Ma 40-50 gencî bîme, ma lawikî vatêne. O malimê ma bî. Oostomol (Îstanbûl) de bî.

–Kam malimê şima bî?

–Ruhî Su. Koro de malimê ma bî. Ey ma rê salix dêne, kulturî ser o vatêne, xelkî ser o vatêne, Nazim Hîkmetî ra vatêne, Fazil Husnuyî ra vatêne, Hasan Huseyîn Korkmazgîlî ra vatêne, ey ve xo vatêne. Yanî hem ma musêne hem kî lawikî vatêne. Mesela çor-ponc pîlakûnê dey de vengê mi kî esto.

–Tenê kî qalê kirmancîye bikerîme. Muzîkê kirmancano ke wertê şarî de vajîno, ti ey ser ro çi vana? Kamcî het ra pê qayîl bena? To ra gore kamcî het ra rind o yan nîyo?

–Ez krîtîk nêkon. Herkes awo ke zono, va (wa) vazo. Vatena herkesî kî wes a. Vatena mi nîya ya, na çeşît a, ez na çeşît vanû, owo bîn çeşîtêna vanû. Hama nê pêro kulturê xelkî vanê, anê werte. Ez naye rind fam kon. Kesî ra kî nêvan ke “Ti naye çayê nîya vana, çayê nîya nêvana?” Çike zobînaçeşîtvatene destê herkesî der a. Zona? Ez çayê ey ra vajî ke “Nîya-nîya mevaze, nîya vaze”?

–Yanî ti vana “Va (wa) herkes gorê xo bigurewone”?

–Eve xo, goreyê xo. Çike ez kî hînî yo. Kesî mi ra nêvato ke “Ti nîya vaze, nîya vaze”. Mi qerar da ve ci.

–Ti halê muzîkê kirmancî ewro çitur vînena?

–Ewro muzîkê kirmancîye zof rind o. Çike zof vatoxî estê. Kasetê kirmancî vejînê. Ci ra se vanê? Ayê ke na lawiko vanê, înan ra vanê çi?

–Hozan?

–Hozan! Hozan nê, dengbêj.

–Dengbêj.

–Ya. Ez naye rind vînenû. Gereke kultur bêro werte. Yanî tenê dey ra bijêrîmê tenê ey ra bijêrîme, tenê ey ra bijêrîme ke kultur bêro werte.

–Ti muzîkê kirmanckî ser o gureyena. Nika şîmayê ke nê karî kenê, şîma wazenê ya kî şîkînê bêrê tê lewe, problemanê xo ser o qesey bikerê? Goreyê fikrê to seba nê karî ganî (gere) kamcî game sifte bêro eştene?

–Bira, nika xêlê dengbêjî estê. Yê ma, problemêde ma çîn o. Yanî wertê ma de problem çîn o. Yanê ke bêrîme pêser, ju kome de bêrîme pêser, rind beno. Kam ano pêser, kam nê karî keno, kam bese keno, ez nêzon. Eke kar ju merkez ra bêro kerdene rind o, çayê nêbo? Kotî sewe (şewe) bena, kamcî dengbêj kamcî hetî ser sono, merkez va bizano. Yanî buroyê bibo, uza de namê dengbêjo bêro nuştene. Vajîme ke ju Silêman o, ju Memed o, nêzon kam o; pêro bêrê nuştene.

–Yanî ti vana va çîyêde merkezî bibo, no merkez nê karî bikero?

–Merkezê de va butin dengbêjî qeyd bibê. Ma vajîme ke ju çayê şewe virazeno. Va nê merkezî rê telefon bikero, pers bikero “Kamcî dengbêj kotî yo, ma bese keme kamcî bîyame?” falan. No merkez Almanya de beno, Ewropa de beno, o çîyêde bîn o. Hama gereke çîyêde merkezî bibone. Mesela nayê ke na karî ser o gureyenê, bese bikerê serrê de reyê, aşmê de reyê bêrê têlewe, pîya bugereyêne.

–Na ra tepîya ti wazena hetê muzîkî ra çi kar bikerê?

–Muzîkî ser o kar zof o. Nika to na kasete mi hesna?

–Nê, mi na newîye hona goş nêda. Hama mi zovîna kasetê (sewbîna bandê) to goş dê. Vatena to weş a, stîlêde to esto. Nika na kasete toya newîye key vejîna, kasetêda senên a? Çond lawiki tede yê?

–Nika nê lawikê ke to gos dê, tede zof kar esto. Tayê estê, heştay qese wertê ju deqa de anê pêser; tak, tak, tak... vanê. Dest danê tomir ro; o tomir kokê xo esto çîno, o muhîm nîyo. Eve tomir cinitayena qeydî hurêndî der o hurêndî de nîyo, o kî muhîm nîyo. Hama gereke muhîm bo. Ju kî muzîk de waxt esto. Gereke o hurêndî de bo. Gereke vatena ke ti vana, a vatene hurêndî de bo. Muzîkî ra gore gereke lawike hurêndî de bo. Lawikê ma zof vajîyê. Hem kî amê nuştene, kitabû de estê. Bira Mûnzûr Çemî ê ardê werte. Zovîna Usên esto, Törnêcengî esto, ser o gureyeno. Zofîne nuştî. Hama çitur ke kitab de amê nuştene hîn vatene, ez bese nêkon; yanî torê mi nîyo. Ez wertê ra çînenû we, ayê ke mi bese nêkerdî, nêardî hesav, nan pa. Mesela wertê na kasete de esta. "Çay berbena çay zîvena", daye de mi qeseyî nayî pa. Zofîne de mi qeseyî nayî pa. Mesela kasete mina virêne de lawika "Duzgin Baba"yî esta, a lawike mi nuşte, ê min a. Qeydeyê xo kî ê min o. Ez qeyde kî virazon. Ez ke qeyde virazon, ez tomora milletî xo vîra nîkon, aye ser o virazon. Mesela ez pop muzîk nêvirazon, qe pop nêvanûne yanî.

–Pekî na kasete to key vejîna, nameyê xo çik o?

–Na kasete ke to hesnê, qedîye, tamam a. Hama gereke qapax bêro werte. Hona o hazir nîyo. Name kî ez van

ez “Axdat” panîne. Lawika Qemer Axayî teder a, aye de “Axdat o, Axdat o” vajîno. Aye ra kî ez van name va Axdat bone.

–Ma goreyê texmînê to kasete key vejîna pîyase?

–Pîyase vejîyayene ez tam nêzon hama nêzdî de vejîna.

–Ma o ra dime? Rotîşê xo se beno?

–Gereke naskerdoxî û olwozî dest berzê ci. Yanî gereke ma axme kerîme, vila kerîme ke do dima kî di-hîre qurîşî bêrê ke no kar tayêna rind bone.

–Ma programê to de esto, to no ro xo ver ke na kasete xo welat de kî vejîne?

–Welat de vetene... Ez zof vazen hama zor o. Vetene, vilakerdene û tayê çiyê bînî. Hem kî ez nêwazen ke juyode bîn na lawikû îstîsmar bikero, bikero hacetê qezencî xoyê şexsî.

–Eke yew (ju) vejo, mesela têlîfî se bena? Ti wazena ke têlîf to de bimano tabî, hen nîyo?

–Ya. Kam ke biwazo vezo, gereke heqa têlîfî bidone mi. Çike zof lawikî estê ke ez vanû. Kasete nê, ponc kasetî şexş kasetî lawikê mi estê. Ez gereke emelîyênî ra vejîne ke xo rê ronîşîne na lawikû ser ro bigureyîne. Problemê mi u yo. Nika ez emela wûne, emela. Nika ewro bazar o, ez meşte saate poncine de urzen ra, zengen (difek) mi dest der o, huy mi dest der o; ez wertê wele (herre) der ûne, hata son (şan). Ez gereke o ra dime bêrî lawikû ser o bigureyîne. Ez ge-gane qarîn nêgureyen. Geganekî vindon, vindon, van “Hala meke meste se beno?” Yanê çimê mi teder o ke na

lawikû ra tenê pere bêro. Tenê pere bêro ke ez nê karê xo ser o vindî. Yanî herkes, her senatkar hen duşmîş beno. Awo ke nuseno kî henî yo. Yanê wazeno ke kitavûne xo biroso, pere ra dest kuyo ke devam bikero.

–Kaseta to ser o zovîna vatena to esta?

–Mi eve zonê ma di kasetî ardê werte. Hata nika didi yê.

–No yê didîyin o?

–No didîyin o. Kaseta virêne “Ele Ele” bî. “Ele Ele” de tayê lawikê ma ameyî werte. Ma vajîme ke Duzgun Baba, Daye, Welat. Nê lawikî amey werte, amey naskerdene. Omidê mi esto ke na kaseta didîyine kî rind a. Yanî vengê xo rind vejîno. Eke no kar rind şêro, kasetî biroşîyê, hem ez rehet kon hem kî naye ra tepîya senata mi avê şona, ez lawikonê bînû anû werte.

–Pekî kulturê ma de kovara Vateyî û rolê Vateyî ser ro fikrê to çik o?

–Ez virinde Mûnzûrî rê selam van. Ma zovînê dî, ey mi ra va “Ti pîr a”, mi ey ra va “Ti pîr a”. Ma hen yarenîye kerde, verdîme ra şîme. Nika Vate, ez wanen, ez fam nêkon. Hama ez van “No kî zazakî yo, tawa nêbeno, va nîya şêro”. Hama ez van “Na çêşîto ke ma Dêrsim de qesey keme, o kî gereke Vate de bêro nuştene. Di hetî ra kî bêro nuştene. Hen tayêna wes êno.” Ez Vate cenû (gêno), tey nîyadon, hama zof fam nêkon. Çetin o. Zon zonê ma nîyo. Zono ke Dêrsim de êno qesey kerdene o bo, tamam. Hama ê Sîvereke ma bese nêkeme. Ê xo ra vanê “Ma zaza yîme”. Nika no kî problemê ma wo. Ma ke Dêrsim de vajîme “Ma

zaza yîme,” vanê “Nê”. Vanê “Ma alevî me”. La-lawo, ale-
vîbîyayene zovîna çî yo, ma kî zaza yîme!

Zu kî na mesela esta: Ma bîme parçe. Mûnzûr zaneno,
waxtê de Dêrsim ra şîvî tertelê zazû. Yanê xo ve xo zuvînî
qir kerdêne. Tirkû Dêrsim ra millet rusnêne tertelê zazû.

Ma zaza yîme. Nika kirdaskî vajîno, o kî esto. Hetê
Hekkarî, Wan, Muşî de esto. Ez qe fam nêkon. Zê almankî
mi ra durî yo. Hama xelasbîyayena ma pîya ya. Ma gereke
binê bandûre ra vejîme. Kurmancî kî vejîyê, ma kî vejîme.
Kamcî zon ke kotî amo werte va uca o bimano. Na mesela
zof muhîm a. Yanê ma vajîme ke se serre ra dime ozgurluk
ame werte, ez wazen ke ma zonê xo ser o bimanîme. Yanî
serbest raverdê milletî.

–Ez seba roportajî zaf sipas kena, berxudar be. Wendo-
xanê Vateyî rê qeseyêda to esta?

–Ez ci rê selam van. Îta olvozêde ma esto, ressam o.
Vate de roportajê xo vejîya. Ci ra vanê Mahmut Celayîr. Ma
ke ameyîme têlewe, zuvînî de zazakî qesey keme. O mus-
neno ra mi, ez kî tenê musneno ra dey. Vate kî va vejîyo,
devam bikero. Hama tenê kî na zonê ma ra, zono ke ma
Dêrsim de qesey keme dey ra di-hîrê pelgû ci kerê?

2-No roportaj kovara Vateyî (nr. 12, hamnan 2000) de vejîyabi.

SOZDAR: “EZ WAZENA KIRMANCKÎ KÎ ZÊ LEHÇEYANÊ BÎNAN RAVER ŞORO”

Roportajkerdox: Aydin BÎNGOL

Aydin Bîngol: Ti xêr ama. Sifte ti beşê kena wendoxanê ma rê xo biderê naskerdene?

Hunermende Sozdar: Namê min Sozdar a. Ez serra 1975 de Gimgim (Varto) de ama dinya. Pîyê mi malim bî. Seba naye ra ma Tirkîya de zaf cêrayme. Namê mi asil Mavîş Güneşer a.

–Qeyî muzîk? No fikir kotî ra vecîya? Cuya (heyatê) to de çî tesîr kerd ke ti muzîk de elaqedar bîya û to lawikî (de-yîrî) vatî?

–Qey muzîk? Herkes belkî nê cevabî dano. Mi kî (zî) domantîye (gedeyî) de kilamî vatêne. Zaf tesîrê pîyê mi mi ser o bî. Hertim waştêne ez şorê mektebê muzîkî, ez muzîkî ser o bivindî. Zaf bawerîya xo bi mi estbî. Vatênê “Çêna mi zaf weş vana, mihaqaq va çêna mi nê karî ser o bivindo”. Waxta ke ez şîyêne ortaokul pîyê mi ez berda ju (yew) musabeqaya “Türk halk müziği”. A waxt mi tirkî vatêne. Ez uca bîya bîrîncî. Uca zaf malimî bî. Yanî muzîkî ser o. Înan pîyê mi de qesey kerd, va “Na çêneke bere, va qurs bicêro”. Uca muzîkî ser o ju mekteb bî, ez peynîya hefteyî de şîyêne uca. Hinî (winî) mi dest kerd karê muzîkî. Amator bî ama mi waştêne lîse biqedênê, pey do konservatuvar de biwanê. Hinî proje-plan serê mi de ame viraştene. Ama kulî (pêro) tesîrê pîye mi bî. Ê fikir dênê mi.

–Pekî, çê to ra kesêde hunermend bî? Yanî kesê en-

strument (enstruman) de elaqedar bîyêne? Saz kuyêne (cenaynê), yan kî beste viraştêne?

–Nika xalê mi a waxt ju band viraşt. Xalê mi Almanya de şîyêne veyvan de, şewan de vatêne. Yanî Gimgim de destê zaf kesî de saz esto.

Çê ma de vengê herkesî weş o. Pîyê mi weş vatêne, maya mi weş vatêne. Pîrika mi zaten Gimgim de serê me-yîtan de zaf weş axitî wendêne. Mesela ju dewe de jukek merdo. Pîrika mi nas mekerê kî, kulî cinîyan amêne lê (leyê) daye, a guretêne pîya şîyêne serê mezele de axit vatêne. Aye kî mi ser ra zaf tesîr kerd. Zonê (ziwanê) ma bî. Mi rê zaf temaşe amêne. Mi zaf çî hîs kerdêne.

–To çî waxt dest bi muzîkê kurdkî kerd?

–Nika ê mi zaf têwerte bî, Ez tayê xêxe bîya. Şima zanê, ciwanî tayê xêx ê. Însan ciwanîye de her çî keno. Ez şîyêne lîse. A waxt pîyê mi merd. Psîkolojîyê mi zaf xirabin bî. Serra 1992 de. A waxt mi hevalê welatperwerî nas kerdî. Înan dinya mi zaf kerde weş. Hetê psîkolojî ra wertê dîna de mi xo kerd top. Mi dîne rê kî kilamî vatêne. O taw kirmancki, yanî zonê ma tayê vecîya meydan. Ma domantîye de goş nêne Şivan Perwerî, Gulîstane ser. Ama çend serrî yanî hetanî serra neway ma qe goş nina (nêna) kurdkî ser. Ama neway ra tepîya kurdkî defêna (reyna) kewt çê ma. Tirkîya de bandê kurdkî vecîyayî. Tesîrê înan kî mi ser o zaf bî. Hîrê serrî hinî derbaz bî. Mi hesna ke Îstanbul de Mezopotamya Kûltür Merkezi (MKM) esto. Ez şîya uca û mi uca de raşte-raşt dest kerd muzîkê bi kurdkî.

–Sozdar, instrumento ke ti kuna (cenena) esto?

–Ez şîkîna teyna tayê gîtar bikuyî.

–To hetanî na roje çî kar ardo huzbar? Ti şîkîna tayê qalê gureyê xo bikerê?

–Ez ju serr û nêma Koma Agirê Jîyan de xebetîya. Uca de ez zaf çî musa. Pîyê mi malim bî, ma zaf cêrayme. Coka kî ez welat de nêbîbîya pil, kulturê min ê kurdkî zayif bî. MKM de mi o guret. Mi zaf goş na kurdkî ser. Kewta zerrê miletî, kewta wertê şarê xo. Verê coyî mi de xorabawerîye çîne bî. Uca de mi bawer kerd ke ez şîkîna muzîk virazî. Mi MKM de dî ke însan biwazo şîkîno çîyê bikero. Pey do 1996 de ez kewta zîndan. Ez ju serre zîndan de menda. Ez zîndan de zaf berba (bermaya). Mi va “Îndî ez nêşîkîna muzîk ser ra bixebetîyê, her çî qedîya, ez hertim îta de manena”. Zaten zîndan de psikolojiyê henên kewt mi ser ke, mesela ver de ez qe nêfikirîya ez kilaman virazî. Zerre de ez xo bi xo gîtar musa. Bi gîtarî mi kilamî viraştî. Uca de mi kilamê kirmanckî (zazakî) viraştî. Mi qayîr kerd fekê mi ra kirmanckî vecîno. Mesela însan hevalanê xo ra durî yo, maya xo ra, birayê xo ra durî yo. Teber (tever) nêvînenno, teyna asmên vînenno. Yanî însan zaf beno pîrr. Mi bi o hîs ra kilamî viraştî. Ju serre ra dime ez vecîya teber. Teber ra kî ez kilamanê xo ser ra xebetîya. Şenerî¹ mi rê zaf alîkarîye kerde. Ma pîya kilaman ser ra xebetîyayîme. Serra 1998 de mi ju band (kaset) viraşt. Namê bandî Kejê yo. Zerrê bandî de hîrê kilamê Şenerî estê, juye gelêrî ya, ê bînî kî ê min ê. Teyna kilama gelêrî bi kurmanckî ya, ê bînî kirmanckî yê.

–Fikrê to ra gore kam zaf goş dano bandê (kasetê) to ser? To senî reaksiyonî guretî?

1-Şener hunermendê kurd o. Demê endamê Koma Agirê Jîyan bî.

–Ez vana pîr û kalî qe goş nînanê ser. Înan ci ra hes nêkerd. Çunkî ez tam nêşikîna name pira nî ama çîyo ke mi virašto modern o. Ya kî giraniye de tay slow o. Enstrumentê ke amê gurênayene ê rojawanî (batî) yê. Kilamî giran ê. Heto bîn ra mi zaf bi qirika kurdkî nivato. Yanî muzîkê mi karê kurdkî nêbî, teyna vateyî kurdkî bî. Seba naye ra kî mîletî ci ra zaf hes nêkerd. Vanê “Vengê to zaf weş o ama to qeyî hinî vato?” Ama gencê ke goş danê “rock”, “jazz” û “pop”î ser, înan ci ra hes kerd. Ju kî kaset de performans çînê bî. Yanî ma zaf giran şîme. Ama waxto ke mi kaset viraşt mi zanitêne hinî beno, hinî reaksiyon cêno. Mi waşt ke ez teynîya xo bîyarê werte. Yanî Sozdare çik a? Sozdare çi virazena?

–To ser o tesîrê kamcî welatan yan kî stîlan esto?

–Zaten nika kulî dinya de çîyêde henên esto, teyna kurdan de nê. Mesela “Wört musik” vanê. Mesela Afganîstan, Îran, Îraq, kulî welatê Rojhelatêmîyanênî (Ortadoğu) muzîkê Ewropa de sentez virazenê. No tesîr ma ser ra kî bî. Ciwanî vecîyê zê “pop”î vanê, “rock” vanê. Formê “rock”î cênê kenê “halk müziği”. No çî kulî dinya de esto. Çünke kulturî kunê têwerte û tesîrê xo jubînî ser o esto. Mi ser o ki tesîr esto. Mi MKM de otantik vatêne. Pey do tesîrê Şenerî mi ser ra zaf bî. Serê sahneyî de hunermendê kurdî zaf ciddî bî. Sereyê ma de tayê tersî bî. Ez lê Şenerî de hêdî hêdî bîya rehet. Mesela teze no di serrî yo ez vengê xo nas kena. Ez se şîkîna vacî? Mesela ez şîkîna “jazz” kî vacî, “rock” kî. Yanî ez xo sinasnena. Ez nêşikîna vacî ke “Temam, mi terzê xo dîyo” lê ez raver şona. Fîkrê “jazz”î nika sereyê mi der o. Mi kerdo qafika xo ke gere ez şorî mektebê “jazz”î.

–Sozdar, ti bi çend ziwanan kilaman vana? Repertuvarê to de bi çend ziwanan kilamî estê?

–Nika repertuarê mi de kirmanckî û lewe de kî kurmanckî esto. Gegane tayê cayan de tirkî kî wazenê. Ez wazena sorankî û ermenîkî kilaman bimusî. Ez hes kena fariskî kî vacî. Zaf meraq kena, hem wazena bimusî hem kî kilamê dîna zaf şonê weşa mi.

–Lawikê ke to bi xo viraştê estê?

–Ez bi kirmanckî besteyan virazena. Hem mi rê berbersîyarî ya hem kî ez kirmanckî ra zaf hes kena. Mesela ez kurmanckî kî vana ama ke kirmanckî vacî hîn zafêrî hîs kena. Seba naye ra kî ez wazena pêro besteyanê xo bi kirmanckî virazî. Kejê, Lawo, Domano, Bêrî û Asîman besteyanê mi ra tayê yê.

–Tesîrê kamcî hunermendê kurdan to ser o esto?

–Şivan Perwer, Ciwan Haco. Ez doman bîya, kilama kurdkiya en verêna ke ez musa Kurdistan Min Kurdistan bîye. Aye ra tepîya mi zaf goş da Şivanî ser. Tesîrê na kilame mi ser ra zaf bî. Nika kî Ciwan Haco mi ser ra zaf tesîr keno. Ez goş dana Şakiroyî û Meyremxane kî ser. Ez Meyremxane zaf meraq kena. A mi rê zaf cinîkêda jêhat û weş êna. Heto bîn ra ez wazena goşê mi de hertim vengê muzîkê klasîkî bibo.

–Kovara Vateyî ser o fikrê to çik o?

–Ez hona Tirkîya de bîya ni kovara Vateyî dîye, gurete û wende. Zaf şîye weşa mi. Lê no problemê kurdan o herhalde. Mesela Ez Gimgim ra wa, ez fekanê bînanê kirmanckî ra fam nêkena. Mi ke reya verêne wendî fekê bînî mi rê zaf temaşe asayî. Dima ez fikirîyaya û mi va “Gereke seba fekê Dêrsimî, Çewlîgî (Bîngolî) û ê bînan kî toleransê

mi bibo; ez gereke zaf biwanî ke înan kî fam bikerî”. Ez wazena kirmanckî kî zê lehçeyanê bînan raver şoro û bibo zono netewî. No xebatêde zaf hêca wo.

–Wendoxanê Vateyî rê çî mesajê to esto?

–Ez vana “Ma kovara Vateyî ra hes bikerîme, biwanîme, bidîme wendene û wayîr vecîme”.

–Seba roportajî ez to rê zaf sipas kena, berxudar be.

–Şima no derfet da mi ke mi bi wendoxanê Vateyî xo da naskerdene. Seba nê ez şima rê zaf sipas kena û xebatê şima de serkewtene wazena².

2-No roportaj kovara Vateyî (nr. 13, payîz-zimistan 2000) de vejîyabi.

“DERDÊ MA ZÎ O YO KE GANÎMENDIŞÊ NA LEHÇE DE WA TENÊ FAYDEYÊ MA BIBO”

Roportajkerdax: C. ZERDUŞT

C. Zerduşt: Merheba şima rê. Şima xo û koma xo wendoxanê Vateyî rê danê şinasnayîş (naskerdiş)?

Ayfer: Ez 1996 de ameyo Navenda Çanda Mezopotamyayê (NÇM). Mi weyra (uca) panc-şeş aşmî qursê gi-rewt. O wext embazan ra Hesên û Huseyn bîy, înan dest bi xebata na koma kirmanckî (zazakî) kerdbi. Badê ê seba sewbîna xebate aqitîyay (abirîyay). Min û Xidirî û Şengule ra pey Nûrcan û embazê bînî amey.

Grûba Vengê Soderî 1997 de bunyeya NÇM de virazîyay. Ma komanê bînan ra cîya, kirmanckî muzîk virazenê. No ware de vêşî (zaf) xebate çinê ya. Mîkaîl Aslan, Metîn û Kemal Kahraman û çendna tenan ra teber (xaric).

Çi heyf ke ma edebîyatê kirmanckî de zî vêşî xebate nêvînenê. Virazîyayîşê koma ma -tay (tikê) zî bibo- semedê dekerdişê nê venganeyî yo û nê kulturî rê wayîrvejîyayîş o.

Verê mi cûra cenaynê. Dima ez yew dem (wext) şîya mi Lîseya Huneranê Rindan a Pera (Pera Güzel Sanatlar Lisesi) de ders girewt. Ez nika koma ma de solo, vokal û keman de ya.

Çîgdem: Ez zî NÇM ra, koma domanan (gedeyan) ra yena. Ez hemahema sere (vernî) ra na kome de ya, ez Sêwas ra ya. Kome de wezîfeyê mi, cenayîşê basgîtare yo.

Mehmed: Ez serrey 1974î di Pîran di mardey xo ra

bîyo. Mi hetonî lîse Pîran di, tira pey teknîkerey ser o Afyon di wend. 1997 di ez omewo Îstanbul. Ino hîrê serrî ra vêşêr o ki ez Koma Vengê Sodirî di xebeîyêno. Imsar (emser) zî ez ha Akademîya Îstanbulî di muzîkî ser o woneno.

Xebatey ma hetey netewîyey (milî) ser o ya. Ma wazenî ki lehçeya ma zî heway (sey) lehçeyonê bînon aver şêro, bibo netewî, heme ca bireso. Rayîrê ma, xo (xwi) şinasnayîş û xo resnayîş o. Ma wazenî ki kulturê xo, zonê (ziwanê) xo, muzîkê xo bi dinya bidî şinasnayîş.

Xidir: Ez zî sey Çîgdeme koma domanan ra yena. Ez zî Sêwas ra ya. Ez kome de binê viraştişê notayan hazir kena û şelpe, saz û cûra cenena.

Nûrcan: Ez Amed ra wo. Hêni ra...

C. Zerduşt: Yanî ti hemşerîya Mele Ehmedê Xasî ya?

Nûrcan: Nêzono, ez yê nêşinasneno. Ez kome di perkusyon û vokal d' o.

C. Zerduşt: Çirê muzîk? Çirê "Vengê Sodirî"? Nameyê bandê (kasetê) şima "Wayîr" o, çirê? Yanî şima vanê "Ma hema (hona) zî bêwayîr î"?

Ayfer: Muzîk mîletanê bînan rê zî muhîm o la seba kurdan hîna zaf muhîm o. Edebîyatê nuşte yê kurdan hîndasî (ende) çinê yo la edebîyatê fekkî zaf pêt (zengîn) o û coka muzîk zaf muhîm o. Muzîk tarîxê ma de ciwîyayîşê bêrîyan û dejan o, heskerdişê aşiqan o, pêrodâyîşê eşîran o. Bi kil-mîye, muzîk bîyo wesîle ke hedîseyê merdiman û mîletan fek ra fek, ziwan ra ziwan, nesîl ra nesîl hetanî ewro bêrî û bîmanî. Muzîkî semedê naye (ina) qasidîye (elçîyîye) kerda.

Goreyê tayêne lehçeya kirmanckî merda. Dêrdê ma zî o yo ke ganîmendîşê na lehçe de wa tenê (tikê) faydeyê ma bibo.

“Wayîr”, wayîrvejiyayîş o. Xebata kulturî ya. Ma wazenê şîweyê ke nê welatî de qisey (qalî) benê, ma înan bîyarê têhet. No band, yew şeklê ciwîyayîşî yo. Yew “qîrrî” ya.

Mehmed: Ez eyeleydey (domanîya) xo ra muzîkî ra zav (zaf) hes keno. Cêko ki mi vîrî yeno ez deyîron (kilaman) vono, goştareno. Ez ki haydarê xo bîyo, omeyo xo ser, mi hinî qerar da, mi va “Ez gonî zondê xo di deyîron vajo”. Des serrî esto ki ez deyîronê kirdkî (zazakî) arê dono, ser o xebe-tîyêno.

Ez ki omewo Îstanbul, ez pey hesîyawo ki yew grûbi newe omeya pêser ki kirdkî muzik virazo. Ez şîyo mi konserê yînî goştarit, ez ewnîyawo ki fekê Pîranî reyra deyîron nêvonî. Mi gore kirdkîya ki bê kirdkîyey Pîranî, Çewlîgî, Xarpêtî, Palî, Sêwregî û ay cayonê bînon bo, temom nîya.

NÇM yew cawo netewî yo. Kulturê netewî ser o xebe-tîyêno. Komê ki NÇM mîyon di yî, yê (ê) zî gonî inê fikirî rî xizmet bikî. Hacey ma, hacey mileta ma ina ya. Ma zonî ki semedê ferqê şîweyon ra, fekon ra ma nişnî (bese nêkenê) weş yewbînon fam bikî. Gonî kê (kes) fekon bîyaro têhet ki kê yewbînon bişinasno, yewbînon ra hes biko. Rayîrê ma gonî ino bo.

Mi gore “Wayîr”, yew serzenîş o. Veyndey (venga) wayîrê inê zonî dono, inê kulturî dono. Ma pêro zonî ki bîyayîşê ma sayedê kulturê ma di yo. Ma ino saye di inê rojon resay.

C. Zerduşt: Hazirkerdişê bandê şîma de Metîn û Kemal Kahraman, Okay Temîz û Îzzet Kizilî şîma rê ardim kerdo. Çiyê şîma ardî têhet?

Ayfer: No ware de kesanê ke tewr (en) zaf ma ra fam kerdênê, ma rê xerîb nêbîy, Metîn û Kemal Kahraman bîy.

Kirdkî hetê rîtmî ra zaf zengîn a. Semedê naye ra Okay Temîz û Îzzet Kizilî ke muzîkî ser o otorîte yî û dinya de namedar îma rê gelek yardım kerd.

Mehmed: Mi gore zî xebatey Metîn û Kemal Kahramanî muzîkê kirdkî mîyon di yew cawo muhîm gêna. Tecrubeyê yînî (înan) ma ra vêşêr o. Ay semed ra ma yînî reyra xebetîyay. Ma yînî ra zav çiy bonder bîy (musayîme).

Okay Temîzî terzê xo reyra eyro (ewro) dinya di xo dawo qebulkerdiş, heme kes yê şînasneno. Deyîronê ma di raştâ zî rîtm zav zengîn o, zav serbest o. Ay semed ra Okay Temîz qayîl bi ma reyra bixebetîyo. Îzzet Kizilî zî abiason.

Ma wazenî ki încey (nika) ra pey heme enstrumononê xo ma bîcenî. Ma tecrubeyê inê imbazon (hevalon) ra zav çiy bonder bîy, zav aver şîy.

C. Zerduşt: Deyîrê şîma behsê çiy kenê? Çiy ser o, kamî ser o vajîyayî? Mesajê deyîranê şîma çî yo?

Beno ke no pers, perso zaf weş nêbo. Beno ke weş bi şîma nêşi. Seke (hezeki) merdim yew ressamî ra yan zî şaîrî ra vajo “To tîya behsê çiy kerdo? Manaya na şîra to yan zî nê rismê to çî ya?” Şîma se vanê?

Ayfer: Ma tewr zaf dîqqetê fekanê cîya-cîyayan kerd. Nê bandê ma de diwês (des û di) hebî deyîrî estî. Nê deyîrî behsê pêrodayîşê eşîran kenê, behsê qalînî (qelendî) kenê, behsê bêriya welatî, dejê eşqî; bi kilmîye behsê tarîxî kenê. “Wayîr”, xebata vîrî ya.

Mehmed: Wexto ki ma "Wayîr"î ser o xebetîyaynî, ma waştîni ki wa heme kes ma ra, zonê ma ra fam biko. Zerrey ma di çi bi ma da teber. Ay semed ra ma deyîrê Dîyarbekir, Koçgîrî, Gimgim, Xarpêt, Dêrsim û Pîranî ardî pê ser. Ma heme fekon ra deyîrî vatî ki wa mîletey ma yewbînnon xerîb nêveyno, yewbînnon ra durî nêmono.

Heyatê (cuyê) ma ra heme çî inê bandî mîyon di esto. Deey (duayî), semahî, deyîrê warî, deyîrê karî, deyîrê doze û ey (yê) eşqî estî. Ma formê muzîkê kirdkî ser o xebetîyay, ma kokonê xo ra qewet girewt. Ma waşt ki zonê ma di çi vengî estî wa vejîy raşte (meydan).

C. Zerduşt: Gelo hunermendê (senetkarê) ke şîma binê tesîrê înan de mendî estî? Eke estî, kam î?

Ayfer: Ez tim şîna (bese kena) vaja "Ayê ke gelêrî yî, mî ser o tesîr kenê". Coka vatişê deyîrbazan (dengbêjan), qirrika înan seba ma çîmeyêko muhîm o.

Mehmed: Eki muzîkê kurdon eyro weş aver şîyo se, ino xeyrê muzîsyenon ra wo. Xebat û xizmetê yîni zav o. Xebatey Şivan Perwer, Mehmed Çapan, Ciwan Xaco, Koma Kamkaran, Serdar, Nîlufê Akbal, Huseyîn Doganay û Zeynel Kahramanî raşt a zî rind a. Ma bi xeyr bê zavoney inênon (nînan), verênonê xo ra qewet gêni. Raşteya ma tim û tim kok û reyondê ma di ya. Dengbêjê mayê verêni inkeyinon (nikayinan) ra hina aver î, yê rayîrê ma roşn kenî. Sewbîna zî dinya di çi esto çi çîni yo, ma gonî (ganî) taqîb bikî. Mesela Îran di û erebon mîyon di hunermendê başî estî. Mavajî Susan Deyhim, Şahan Hezerî, Kayhan Kelhorî, Zohre Beyat, Ummî Gulsum.

C. Zerduşt: Embaz Xidir, ti seke qiseykerdiş (qalîkerdiş) ra zaf hes nêkî. Ez vana ti vanî "Herûnda mi de sazê mi qisey keno".

(Embazê ey hiwenê/wîyênê, vanê "raşt a".)

Xidir: Merdim şîno wina (ana) zî vajo. Bêguman kesê ke tesîrê înan ma ser o bîyo estî. Mesela saz de Arîf Sag, Mehmet Erenler, Zeynel Kahraman û sewbîna sazbandî estî ke zaf weş şelpe cenenê. Mesela zaf hunermendê bênameyî estî, ez înan şînasena.

C. Zerduşt: Şima yew roportajê xo de vanê "Qirrika dormeyê (çorşmeyê) Dêrsimî, Gimgimî, Çewlîgî, Pîranî ûsn. Cîya ya, mabên (beyntar) de ferq esto." Raşt a zî no ferq hîndasî esto?

Ayfer: Ney, ney, vatişê ma tam no nêbi. Qirrika dêrsimîjan ser o tikê (biney) tesîrê "deyîşan" esto. Mavajî ferqê mezhebî (mezhepsel) estî.

Mehmed: Toy (tayê) roportajonê ma di biney xelet fam bîyo. Meqsedê ma ferqê şîweyon bi. Hetey ma di bineyna qirriki ra qalî beno. Cumhûriyet û 1938î ra pey semedê asîmîlasyonî ra Dêrsim di gironeya tirkî zav a. Gironeya kirdasî (kurmanckî) zî zav a. Dêrsim di hina maykkî (makkî) qalî kenî. Mi gore zî biney ferqê mezhebî estî lablê hîssî eynî yî.

Yewna çî zî ino yo: Mîntiq a ma di zavkulturey esta. Kurdî, suryanî, erebî, tirkî, farisî ûêb. Biney zî tesîrê inênon esto.

C. Zerduşt: Gelo şima, ge-ge xo mîyan de pêşanênê (munaqeşe kenê)? Şima ra tayê yan zî şima heme (pêro)

vanê wa filan deyîra filan mintiqa band de bibo? Inasar (winasî) çîyan ser o?

(Pêro piya hiwenê. Seke ez pay reyaya/damara înan na. Vanê "E, e, ma rey-rey munaqêşe kenê".)

Ayfer: Munaqêşeyî benê, him zî zaf rey. Mesela ma vajî ma şonê Festîvala Dêrsimî yan zî Festîvala Dîyarbekir. Ma wazenê ke wa şarê a mintiqa zî fekanê, şîweyanê mintiqa-yanê bînan ra xeberdar bibo, înan zî bişinasno. Seba çîyanê inasarênan û sewbîna çîyan...

C. Zerduşt: Goşdaritoxê şima tewr zaf kam mintiqa ra yê? Dêrsim ra yê, Gimgim ra yê, Erzingan ra yê, Sêwregi ra yê, Pîran ra yê? Ciwan î, pîr î (kokim î)? Nînan ra kamî yî?

Ayfer: Na game hema ma niştê (nêşkenê) zaf çîy vajê la şîyayîşê nê festîvalan ra pey, ma pêhesîyênê (eşnawenê) ke Dêrsim ra, Dîyarbekir ra gelek goşdaritoxê ma estî.

Nûrcan: Ma hema zaf nêşinasîyênî (nînê naskerdene).

Mehmed: Zonayîşê mi gore, pîli zî şinikî (qijî) zî ma goştarenî. Ez şîyo Pîran ki dapîrey (pîrika) mi zî, cîronê ma zî bandê ma goştarenî. Hewawo ki mi fam kard weş bê pêruni şibi. La hezeki (seke) hêşê xorton biney muzîkê Ewropa ser, hetey Rojawonî ser şêro.

C. Zerduşt: Şima yew roportaj de vatbi "Muzîkê ma sentez o", sentezê Rojawanî û Rojhelatî...

Mehmed: Ney, ney. Qestê ma tam ona (wina) nêbi.

Nûrcan: Esas tikê xelet fam bîyo û nusîyawo. Raşta yê

sentez nê, la toy mecbûrîyetî estî. Ma wazenê ki muzîkê gelêrî virazî. Ma nêwazenê xo cayonî bînon ra zaf zî biqerrefnî. Merdim nêşkeno xo ende Rojawonî ra zî cîya bitepîşo. Peynî di ma enstrumononî yîn zî cenenê. Mesela basgîtar, keman û sowbîna enstrumonî yîn; vokalê hîrêyin di, çarin di. Tabî ason nîyo. Kê tam nêşkenî vajî “Muzîk xoser o”. Yew hewa ra binê tesîrê yobînon de moneno.

C. Zerduş: Zanayîşê mi gore şîma şonê veyveyan zî. Veyveyan de rewşe (durum) senîn a? Şîma ra senî ewnîyenê (nîyadanê)? Çunke zafî banderê kirdaskî bîy...

Nûrcan: Raştay yê ma raştê problemon yenê. Tikê hukîno pêşîn esto. Verî nomey ma eşnawenî, yînî rê xom yeno la badî, programî ra pey no hukmê yînî ra çî nêmoneno, weş bi înan şono. Yanî gurey ma biney zor o. La ez bawer keno ki ino problem wextêk ra pey nêmoneno, hewa nêno...

C. Zerduş: Nîyetê şîma yê klîpantişî esto?

Mehmed: Wilay rewna nêrê ma esto la ma nêşîya bi-oncî. Semedê şînasîyayîşî rî avantajê klîpî zav o la qewetê mayê maddî çin o.

Nûrcan: (Hiwena.) Ti raştî perşî, ma nêşkenî sponsor vînî.

C. Zerduş: Pê muzîkî debare (geçîm) bena? Yanî îdareyê şîma beno, muzîk şîma fînanse keno? (Pêro pîya hiwenê.)

Ayfer: Yanî qet meperse!

Mehmed: Heme çîy ra ver, hinzar (hezar) û yew bend ma var (ver) di esto. Hem bendê dewletî hem kirdkî (zazakî) indi zav nêzonîyêna, hem zî ma vêşî nêşinasîyênî filon. Yonî ina gomi qezenc çin o.

C. Zerduş: Şima hunermendîye û sîyasetî ser o çî fikirîyênê?

Ayfer: Huner (senet), îfadeyê komelî (toplumî) yo. Ne komel bê hunerî beno ne zî huner bê komelî. No bêîmkan o. Eke huner xo bêro (bêro xo ser), komel zî xo yeno. Şoresan (dewrîman) de rol û para (bara) hunerî û hunermendan zaf a. Huner û sîyaset yewbînî ser o tesîr kenê. Yewbînî ra cîya fikirîyayîşê (duşunmişbîyayîşê) nê her dîyan zehmet o.

Mehmed: Mêrdim biwazo zî nêwazo zî qismen sîyasetî mîyon d' o. Sîyasetê kê (kesî) çî beno wa bibo, gonî kê nasnameyê (kîmlîgê) xo xo vîrî nêkî. Hunero bênasname, bêtam o.

C. Zerduş: Xortê ke hewesê înan muzîkî ser o esto, çî şîretê şima înan rê estê?

Ayfer: Wa verê verkan (verê heme çî) ziwanê xo bimusî. No zaf mûhîm o. Badê zî wa deyîrbazan taqîb bikî.

Xidir: Herçî dengbêjî zaf-zaf mûhîm î.

C. Zerduş: Şima kovara Vateyî senî (çitur) vînenê? Mesajê şima wendoxanê ma rê esto?

Mehmed: Vate yew kovara (dergîya) qîymetlî ya. Gonî ma pêro ina kovare rî wayîr vejîy. Rayîrê ma zî, mantiqê ma zî gonî sey Vateyî bo. Esas ona (wina) ya zî. Ma deyîronê

heme fekon, heme mintiqayon vonî. Sey Vateyî. Eki her kes fekê dewdey xo esas bigîro, ma çi ray (esla) nêşînî aver şêrî, bibî netewî.

Wa heme kes Vateyî biwono, vila biko, bido şinasnayîş û Vateyî rî binuso.

C. Zerduşt: Şima nêwazenê ma rê derheqê muzîkî de binusî?

Ayfer: Beno tabî.

Nûrcan: Çirê nêbo? Beno.

Mehmed: Mi gore zî zav baş beno.

C. Zerduşt: Çîyo ke mi şima ra pers nêkerd la şima wazenê vajî, esto? Qala (qisaya) şimaya peyêne?

Nûrcan: Ney, berxudar bî.

Çigdem, Ayfer, Mehmed û Xidir pîya: Berxudar be.

C. Zerduşt: Şima ma nêşikitî û wextê xo ra fedakarîye kerde, keyeyê şima awan bo*.

*No roportaj kovara Vateyî (nr. 17, wisar 2002) de vejîyabi.

ÇEWLÎG RA SENETKARO NAMEDAR: SEÎD ALTUN

Roportajkerdox: W. K. MERDIMÎN

Seîd Altun, Çewlîg ra dengbêjo namedar o. Ma hama 13-14 serre bîy, nameyê ey mîyanî çewlîgijan de bibi vila, amebi şinasnayîş.

Çewlîg de hamnanî ma ocaxê tuxla de xebitîyênî. Seke mi cor de zî va, ma qicî bîy. Hol ho mi vîr de. rojêk Seîd Altun amebi verî ma ra vîyertîni şîni. Yew dezayî mi bi, hemserrî Seîdî bi. Va: "Seîd, de ma rî yo (yew) lawik (deyîre) vaj!" Wilay Seîdî yewê ey di nêkerd û "gîşt est gues". yew lawika tirkîya weş vati. Aya bema zî ha mi vîr de ya. Ez ha 36-37 serrî ciwa ver ra qalî kena.

Seîd Altun, hetî vengî, huner û senetkarî û îcra (yorum) ya hol o. Çi beyf ke semedo ke hêwayîr mendo, cayo ke nika ho tede layîqê ey nêyo. Ganî hîna cor de û hîna namedar bibînî.

Rencher Ezîzî rehmetî dima, çewlîgîjo ke kirdkî (zazakî) de xo "kerdo eşkera" Seîd Altun o.

Ziwanî ma ser o çiqas aşîq û veşaye yo. şima ko cêr ra bivînî.

Komeleyê (Dernege) Çewlîgijan semedê "Şewê Çewlîgî" veng dabi Seîd Altunî. Mi komele de tede qalî kerd.

Nê roportajî dima. Seîdî "Şewê Çewlîgijan" de vernî ra beta peynî kirdkî vatî. Zerrîya ma û xo pîya kerd rehet.

W. K. Merdimîn: Ti bi xeyr ameyî. Ma biney ti eciz kerdî. Ti pawê ma vindertî. Qusurî ma meewnî. Ez qayîl a ti xo bidî ma sinaşnayîş. Bikilmî ti heyatî xo ra behs bikerî. Ti ça ameyî dinya? Heta nika to se kerdo?

Seîd Altun: Ez Saîd Altun. Ez Luatûn de bîyû. Inkê

(nika) nûmê yi kerdû “Gülpınar”. Luatûn yo (yew) dewê Çolîgî (Çewlîgî) ya. 1968 ra nat mi dest kerd pê, heta hîrê sê-çar sê parçê mi vatî.

W. K. Merdimîn: To tirkî vatî?

Seîd Altun: Mi tirkî vatî. Mi 14 hebî bandî tirkî kêrdî de. Hetta yo bandî mi zî almankî yo. Nîmê yo almankî yo.

W. K. Merdimîn: To kerdo de?

Seîd Altun: E. Parçê min o. Hetta CD zî, ti gueştarî birerî tedi estû. Ez şîbîya Almanya. Now-des serrî mi Almanya de konserî dêy. Ez vejênî turne. Ma pûnc-şes aşmî mîndînî, hûnê gêrênî a, ûmênî. 1987 de ez gêrawa a, ûmeya Tirkîya û hinî nêşîya. Almanya de mi çahar hebî bandî kêrdî de. Yanî ez dewamlî şînî konser. Mi di hebî bandî Köln de, yo zî Dortmund de kerd de.

W. K. Merdimîn: Verî hewtayî, yanî serranî 1967-68 de ma Çewlîg de tuxla de xebitîyênî. Ti amênî serî cehdî ra vîyertînî şînî. Yewî va “Seîd, de ma rê yew lawik vaj!” To ca de dest kerd pê yew lawik vati. Ma pêrone kar û gureyê xo ca verdabi û goşdarîyê to kerdbî.

Seîd Altun: Hama zî yenî mi ra vûnî “De yo vaj!”

W. K. Merdimîn: Na xebatê to ya muzîkî bî çend serrî yo ke to dest kerdo pê?

Seîd Altun: Hîris û şes serrî yo, belkî hîna zêd o ez ha muzîk de xebitîyena. Ma ewîl Elazîz (Xarpêt) de, Yalçın Plak de dest kerd pê bandî kerdî de. Ez bîya, rehmêtî Kenan Temîz bi. Îbrahîmî (Îbrahîm Tatlisêsî) uja başli kerd.

W. K. Merdimîn: Çîyanê resmîyan de to nêşkênî kirdkî (zazakî) vajî? To bandî xo tirkî kerdî de?

Seîd Altun: Mi serrê 1971 de çend qalî kurmûncî zî eştî mîyûn. Mi nîgêrêy. Eskerîya mi nîgêra, yasax (qedexe) bi. Mi hinî o tir ca verda.

W. K. Merdimîn: Veyveyan (veywûn) û sewbîna pêserameyîşan de to kirdkî vatîn?

Seîd Altun: Almanya de mi zazakî êştî mîyûn. Inkê ina zazakî qey mi başle kerd? 1984-86 de ez ûmeya Dîyarbek (Dîyarbekir). Ez ûmeya Îstanbul. Serr û nîm ez Yalova de menda. Mi uja de vatîn. Mi da pirû ez şîyû Dîyarbek. Ez şîyû key xwi. Can TV de ewîl mi zazakî va. Kurmûncî zî Mehmedşahî va. En ewîl ma wir dîn (her dîyan) patlama kerd.

W. K. Merdimîn: Can TV kamca de yo?

Seîd Altun: Dîyarbek de, verî Îstasyun de yo. A şew polisûn ma çî kerdî. Mehmedcan rema, ûmi Îstanbul. Hama zî ho îtya. Ayê ser ez remû (remaya) şîyû Çolig.

W. K. Merdimîn: Şima vatbi se, şima remay?

Seîd Altun: En ewîl bi. Zuar (zor) û. Şewê ruaşûnî qirbûnûn bî. Ma seat now (new) de başle kerd, heta yowî şew zazakî û kurmûncî va. Yow herfê tirkî zî ma nîvatîn. Tabî pîyorê dinya wirişt we. Va "In çî yo? Ho se benû?"

W. K. Merdimîn: Şima sînayîşî (heskerdişî) ser o xo rê lawikî vatîn. Se bîyo?

Seîd Altun: Lawîk vatîn hama cesaret lazim û. Newzat (Nevzat Bîngöl) û Can TV de Memed bi. Va "Şima imş (emşo) zazakî û kurmûncî vûnî! Heta seat yo." Va "Se benû wa bibû!" Welhasil eya şew ma patlax da.

W. K. Merdimîn: Kam serre bî?

Seîd Altun: Heşt serrî estû. Ewîl ma zazakî va. Emnî-yet gêrênî ma. Mi va "Felek ûnî ma ser, ma erzenî de (hebs)". Va "Qet metersîn! Gure pîl mekîn! Dewam bikîn!" Ez nêzûna qey ina (ihna) bi. Ma hin (winî) zûna g' tehlîke çin û.

Cuwa pey, wextûna g' polîsî kaset ard muet (musna) mi, ez ûnîyawa ez ha lawikê "De Gidî Gidî Xûnê Hecî" vûna; ay keynê îraqijî zî hey ma wa (ra) pey guevend kay kenî. Lîya şima in se kerd, senî kerd? Ti nîvûnî ay zî Emnî-yetî kerdî ser. Emnîyet de mi ra va: Şûn de ti gueştarîyê ATV û Kanal D kenî. Şûn de mi hen dî lajî apî mi Samsun ra telefon kerd, va "Seîd, Kanal D de ti hûnî zazakî vûnî!" Almanya ra umbazî mi rî telefon kerd, va "Seîd, çi gurê tu bi ti kotî aya televîzyon? Ti hê zazakî vûnî. Ti g' vînî, gurê tu dîyenû ci! Saro w' belate wa (ra) ti tede şinî!"

Emnîyetî ardib' klîp eştib' pey lawikûnî ma û ma dêbî televîzyon rê.

W. K. Merdimîn: Çira wina kerdibi?

Seîd Altun: Semêdî Med Tv. Her kesî xwi o het a gu-retbi. Pîyorin Med Tv sêr kerdîn.

Ma kerdî serbest. A ruej (roje) a pê ez ûnîyawa pira-pira kanalûnî bînûn de zî zazakî û kurmûncî vejîyê, ters şikîya. Yalniz Çolîg de ez şîya zazakî program virazî, nêverda. Halen zî nêverdênî.

W. K. Merdimîn: Ma bêrî bandî kirdkî (zazakî) ser. Bando ke kirdkîyê Çewlîg ser o to ewilî veto. Fekî Dêrsimî de, ê cayanê bînan de beno ke bandî kirdkî bibî la ê Çewlîgî ser de bandî tewr ewilî to veto.

Seîd Altun: Ez inkê ho yenû uja. Ez ûnîyawa, almankî mi vata, kurmûncî mi vata, tirkî mi vata; la zazakî çin a.

Keyo g' ti şîn bandî kurmûncî estî. Ê min û biray min û babî mi, çoras hebî bandî kurmûncî keyûnî ma de estî. Ez duşmiş biya, la in memleket de çar-pûnc mîlyûnî zazay estî. Gûnî (ganî) ma vajî. Belkî tayê qayil nîy ez vajî la mi va "bîsmillahirrehmanîrrehîm" û bandê zazakî vet.

Firmey verîn pîyore mi şinasnênî. Yo firma ra mi va "Ez zazakî band ken de", va "Seîd, nêrueşiyenî!" Bo (biewnî) in umbazî mi Sedat zî şahadî min o. Mi va "Şima qey nêvejenî?" Va "Nêrueşiyenî, zazay tay ê; ço nîgenû!" Mi va "Bonî bira! Ez semedî şima wa nê, semedî zazûn a ken de! Eleqey şima pê çin û! Eg' rueşiyê (roşiyay) se xwi ra ti heq mi dûnî. Eg' nîrueşiyê, ez tu ra toyê (teba) nêwazenû!" Mi zûna rueşiyenî. Band vejîya nêvejiya, zê horêsi (vewrêsi), her teref ra zaf eleqê muet ra. Xarpêt û Dîyarbek de ay firmayûnî g' cuwa ver nîwaştinî -mesela Aşanlar Fırması, zaf firma w' gird o, Zaza Şexmûsyîn-, ez ûniyawa pîyore yîn kotî mi dim a. Çira? Bandûnî mi firmayê yîn ra wazenî. Ewîl ma da Canan Fırması. Sedatî da ci. Heqî xwi zî te (ci) ra guret. Mi xwi kerd qirbûn zazûn, mi va "Ez toyê nêwazenû. Hendo g' wa in zazayî gues lawikûnî xwi ser nî". Bo, inkê hinî ez bimirî zî xemî mi nîyo. Tu di yo dêyrê (deyîrê) mi esta, ez vûn "Heta in Seîd nîmirû çow qîymetî yi nêzûnû".

W. K. Merdimîn: Ti vanî zaf roşiyayî? Mi bi xo çend embazanî xo rê bandî to crînayî, şawitî Almanya.

Seîd Altun: Ez inê zûnû, des henzarî (hezarî) bandî mi aşmê ewilî de qediyê. Des henzarî hûnê vetî, kerdî zerê bandûnî Bedrî Ayselî -bandî yi nêroşiyaybî-, des henzarî inaruetî. Dima, hûnê hot henzarî ûmey, hama zî hûnî yo rueşenû. Terekî (refî) kerdî fekî ver ra, ho rueşenû. Eg' nêrueşiyênî bandê diyin nîvetînî, sûretî îtay ra zî nêûnîyênî.

Ez ûniyawa, Fırmayê Aşanlar şew û ruej ha mi r' telefon

kena, vûna “Seîd, qicê ra ti senetkarî ma yê. Vîst-hîris serr a ma hey bandûnî tu rueşenî”. Ez ûnîyawa firma xîret a, eşkena her terefi Tirkîya ra, dinya ra vila kirû. Ez şîya mi bandê dîyin uja kerd de. Tabî, wexto g’ bandî mi yîn ra waştî, yîn hinî zûnabi ke in çita wo. Zazûn rî maşallah, ez yîn rî teşekur kena. Ez hinî mecbur biya. Çunkî extîyarî ma tirkî nêzûnî. Babî mi hûnî yo dew d’ o. Babî mi tirkî nêzûn. Mi hend bandî tirkî kerdî de, babî mi gueştarî nêkerdîn. Inkê mi hîrê hebî bandî zazakî kerdî de, heta şûn gueş nûno ser. Extîyarî dewê ma pîyore hûnî zazakî gueştarî kenî. Ez şinû Musîyûn -dewêk 500 keyî ya-, keyo ke ti şinî bandî mi hûnî yo tede. Tayê hê serî holûn (holîyûn) a guevend kay kenî, tayê hê gueş nûnî ser. Başqe (sewbîna) band çin o. Xarpêt de kuço g’ ez şin, bandî mi “Dayê Willay Ez Zazûn ra Hes Kena” cenenî.

Ez şîya Adana, hîrê-çar mehleyûn de bandê mi pîyor estî. Bandî bînî çin î. Bandî tirkî kerdî “yasax”! Yew erebey destî ûmi, tirkî cenênî; şîy bandî mêrik qelday (qelibnay). Posterî mi berdû kerdû zerê balqûnûnî xwi wa. Mersîn, Îskenderûn, Dortyol de ez ûnîyawa Guneydoxû guretû şîyû.

W. K. Merdimîn: Çend rojî ra ver ez Çewlîg ra amênî, otobus de CDyê to nabî ser. To weş vato. Tede govend û lawikî bîy. To o senî kerdî de? Uca de to bandê yewin û dîyin ardî pêser, kerdî yew ca.

Seîd Altun: Bandî hîrin (hîrêyin) o. Ayê çarin zî nîzdî ra vejênû.

W. K. Merdimîn: Ma bêrî uca. To çend hebî bandî kirdkî (zazakî) kerdî de?

Seîd Altun: Çar hebî. Yo (yew) “Day Vûno”, yo “Adir Korû Dewûn Ma”, yo CD, yo zî nîzdî ra vejênû: “Ax Lê Lê

Wayê". Yalnız, mi vernî de di hebî lawikî Çolîgî vatî. Yo tirkî ya, yo zî zazakî ya:

"Heywax lawo, heywax lawo!

Willay mi nêzûna ti hê çawo!"

Cinêkê mi muzîk ra weş fûm kena. Mi hend lawikî dertlî (derdini) vatî, cinêkê mi çirey (caran) nîqêrrawa (nê-bermaya); mi Çolîgî ser o inî di hebî lawikî vatî, gueş no ser û qêrrawa. Inî di lawikî bandê minî newî de estî, zerê new-des ruejûn de vejênû.

Mi çira CD viraşt? Ez ûmeya Çolîg, şîya Darê Yenî (Dara Hênî), Qarliowa (Kanîreş), "Yüzen Ada" (Girawa Asnawkerdoxe). Mi guevendê Çolîg, Eli Pîrûnyîn, ay extîyarî dîy. Ez memleketî xwi r' bermawa. Ez memleketî xwi ra hes kena. Pîyorê dinya bidî mi, ez yo dêrey Çolîg nêdûna.

W. K. Merdimîn: Heskerdişî welatî bandanê to de xo dano teber

Seîd Altun: Ti bandûnî min ê verînûn zî bivîn, pîyor Çolîg ser o yê. Darê Yenî, Qarliowa, Suelaxûn (Bongilan), Gêxî. Çarês (des û çar) hebî bandî min ê tirkî estî. Xarpêt de, serrê 1971 de mi bandê ewîl kerd de. Mi memleketî xwi ser o vatî. Ti zûnî, xwira mi bandê xo yê zazakî de vatû:

"Dayê wisar dîyo ma şîn dewûno

Çi kênê başî estî yîn mîyûn d' o

Werrey aya heli g' ez şêrî yîn mîyûno

Dayê willay ez zazûn ra hes keno

Vengûn' ma kowtû dinyawo

Her kueyî ma bî xirabo

Adir kowtû cîgêr mawo

Ay birawo, ay birawo!"

Hinî mi êştî pêdima. Înûn (bawer) bikirîn, bo hevalî mi zûnû, di-hîrê serrî yo ez nêşkena rakuwrî (rakewa). Ez bîyû sewdalîyê zazakî. Mi zerrê xwi kerd rehet.

W. K. Merdimîn: Ti nê lawikanê xo senî anî pêser? Nê tayê xora mîyanî şarî de vajiyênî. Rewên î. Ti ça ra anî?

Seîd Altun: Kulturî Çolîgî ma çita wû, ewîl mi ay îfade kerdî, mi ay vatî. Tayê lawikî ma bîy vîn. Bo, "Esmerim Biçim Biçim" lawikê Çolîg a; Dîyarbekir rî bîy mal, Xarpêt rî bîy mal. Zafî mi xelesnêy. Şeştî hebî lawikî, ezgî Çolîgî ma dê arê. Ewîlî, ê dêyrî mayê ke şarî ma şinasnenû, mi ay vatî. Yalniz, tayê kelîmeyê ke tede bîy, ay nêbînî, mi kelîmeyî newe ra viraştî. Ay ezgî ma, mi binê qedîney. Inê bandê peyin de zî hinî nata-weta, çi parçe k' weşî mi şî, mi guret, mi qalî kerdî ser.

W. K. Merdimîn: Gufteyî (qalî) nê lawikan to yewî ra girewtî, yan to bî xo viraştî?

Seîd Altun: Nê, nê! La in ca ra meslegî min û. Çi parçe k' ti vajî zerê yo-di seatûn de ez eşkenû virazî.

W. K. Merdimîn: To dî, nê gureyanê şîma de, yew ganî qale vajo, yew beste virazo; yew zî xora vano.

Seîd Altun: Mi zaf zehmet dî. In umbazî mi zûnû. Mi pîyorê yî nuştî, mi tirkîyê yîn zî nuşt, manêy yîn çita wa. Welhasil, vîst-hîris serrûnî xwi de, hendê in di-hîrê serrûn peyinûn mi zehmet nêdî. Zazakî zaf zehmet a. Parçe bi ma pey heftûn a ser o xebitîyênî, mana dênî ci, parçe zî bi ma yo-di ruejûn de qedînenî.

W. K. Merdimîn: Yanî ti vanî profesyonelkî yewî to rê ardim nêkerdo?

Seîd Altun: Nê, nê! Îhtîyacê mi çewî çin û. Her kes mi ra yardim wazenû, 35 serrî yo ez ha xebitîyenû.

W. K. Merdimîn: Ney, wina mevaje! Yew melodî bena, beste beno, ça ke bibo ti ihtîyac vînenî. Mavajî, ti eşkenî yew şairî ra şîrê ey bigîrî, yew bestekarî ra besteyê ey bigîrî.

Seîd Altun: Ez şînî gêrênî, vatîn filûn ca de yo dengbêj estû, hol zazakî zûnû. Ez şîn mi vatîn "De vaj!". Ez qebadayîyê nîkû, ez memleket ra gêrênî, mi vatîn "De vaj! Tu de çita estû, vaj". Gire ginênî zûn rê, nêşkenî çîk (çîyek) vajû.

W. K. Merdimîn: Yanî ti xo rê xebitîyê?

Seîd Altun: Tabî. Mavajî "Dezawo Dezawo". Ez zûn ina dêyr esta. Hetî Xeylûn ser. Hinî mi kelîmê kerdî ser, mi pî-yeardî. Mîsal: "Dayê awkê Çîrrê Usmûnî serd a." Dewê ma de yo Usmûn bi, verî berî d' çîrrê yi bî û awkê yi serdin bî.

"Mi pê çeng û wirdês werda

Barî xûnimû mi nêverda."

Yanî her parçe, melodîyê yi bî.

W. K. Merdimîn: Pêroyê lawikan melodîyê înan bî, yan tayê zî to bi xo viraştî.

Seîd Altun: Nê! Zafî mi viraştî. Mesela "De Gidî Gidî", cuwa ver bî. "Awkê Kaşûn" bî. "Wî Day Wî Day" bî. Bo, "Xûnê Hecî" de vatîn "Çaplê Xûn bîr (bigîr) hetî merek a". Bo, kelîmey yîn nêbînî.

"Qedayîfê Dîyarbek" ayê min a. Mi veta. Ez ûnîyawa dewijî ma pîyor qedayîfçî yê. Qedayîf Dîyarbekir de vejî-yena la ayê g' virazenî pîyor Çolîgij î, dewê mi ra yî. Ina hewi nûmey Dîyarbekirî nîya pa.

“Qedayîfê Dîyarbek çî weş a!
Nîwenû, ha nîwenû
Dayê zerrê xwi genû.

Qedayîf kowt memleketû
Nîwenû, ha nîwenû
Qedayîf nîwir, nîkuwenû
Dayê zerrê xwi genû.”

Hinî otir mi memleket îşlemîş kerdîn.

W. K. Merdimîn: Yanî ti her hetî memleketî ra gêrayî?
Seîd Altun: Inkê yo merdim şêrû Çolîg, zûnû çitayî yi meşhur û. Helawê Sîwûnî meşhur a, guazî Şûmbegûn, baklê weverî, ayê Birrî meşhur î. Murey Çolekî, rûnî Mîyalûnî, sayî Azî, peynîr Suelaxûnî, masey Tarbasûnî meşhur î. Peynî de zî, “In Seîd ho şîma rî çî vûn? Seîd ho şîma rî zazakî vûn”. Inî pîyore mi ardî pêser.

W. K. Merdimîn: Ti nika zewijnaye yî. Çend qicî to estî?

Seîd Altun: Eg’ ti qalî ê gurûn bikirî, ez zaf zewijîyawû. Mepers! Ayê ti nîpersî hol benû.

W. K. Merdimîn: Temam. Ez aye nêpersena. Nika îrtibatî to û Lotanî esto. Kesî (çewî) to uca esto?

Seîd Altun: Ê, ê! Elan ez şînû-yenû. Îrtibatî mi estû. Dadî û babîyê mi hey uja. In ûmnûnî ez şîya, di aşmî uja menda. Çolîg de mi konserî dey, ez şînî veywûnî Çolîgî. Ûmênî zerê keyî ra ez eştîn erebi, berdîn, hûnê pê erebî ez ardîn keyê xwi d’ nênî rû. Ez şînî Çolîg, asî g’ (seke) yo şêx bêrû uja, senî g’ yo merdimo pîl bêrû. Allah pîl û, Çolîg de

mi ra zaf hes kenî. Ez zî Çolîg ra zaf hes kenû. Ez ûnîyenû yew plaka 12 şîna, çimî mi ho tey, heta ya bena vîn.

W. K. Merdimîn: Ti hes kenî, hema no (in) tenya bes nêyo. Hela bîn to va, wexto ke merdim weş o ganî qîymet bizanîyo. Wexto ke şî, hinî dima faydeyê ax û waxî esto?

Seîd Altun: Mi lawikê xo de vato:

“Heyvax dayê, heyvax dayê, zimistûn û

Derdî welatî kowtû Seîdî gûnû

Heta Seîd nêmirû, çow qîymetî yi nêzûnû.”

W. K. Merdimîn: No eşqê to yê zazakî ça ra yeno?

Seîd Altun: Ez zazûn ra hes kena.

W. K. Merdimîn: Ti bi xo zaza yî?

Seîd Altun: Ez zaza wa. “Dayê Wisar Dîyenû”, in parçeo ke mi va, mi 25 serrî cuwa ver viraştû. Wexto g' ez şînî Almanya, dayê mi qêrrê, varar kerd mi mil ra, gina erd ri, xwi ra şî.

Cuwa ver mi tirkî vatîn, inkê mi kerdî zazakî.

W. K. Merdimîn: Ti kirdkî hol zanî? Ti vanî “Ez kirdkî weş zana”?

Seîd Altun: Nê willay! Ez ayê nivûna. Tu hen dî şîma ra yo vejîya, vengî yi dinya guret, yorum yî...

W. K. Merdimîn: Nê, nê! Ez zanayîşî ziwanî ser o vana.

Seîd Altun: Ez hol zûna yanî.

W. K. Merdimîn: Mesela ti kirdkîya nuşteki (yazılı) ser o teba (toyê) zanî?

Seîd Altun: E! La ez ho nusenû.

W. K. Merdimîn: Ti nuştiş ça ra musayî?

Seîd Altun: Lîya willayî, ez ha ina xwi bi xwi nusena. Zaf zehmet û. Allah zûn, ez ha nusenû la mi zaf zehmet pa dîyû.

W. K. Merdimîn: Serî bandanî to de tayê kirdkî nusîyaya. La hetî rastnuştişî (îmla) ya tede xetayî estî, kirdkî rast nênusîyaya.

Seîd Altun: O xetay mi nîyû. O xetay firma wo. Mi de pîyorê yi hê nuşte yî.

Sedat (Embazî Seîdî): Ez bandanî kek Seîdî de saz cenena. Eynî wext de yew studyoyî mi esto. Ma tede veng qeyd kenî. Ez Dîyarbekir ra wa. Ez zazakî hol fam nêkena labelê wexto ke mi lawikî Seîdî cenay, mi hinî hedî-hedî fam kerdi. Vîst û şeş serrî yo ke ez ha saz cenena. Kek Seîd hîris û pûnc serrî yo ho muzîk virazeno. Ma wexto ke yew lawik kenî hedre, ma wazenî wa qafîye pîyebêro (pêbêro). Ma wexto ke xebitîyayî, mi fam kerd ke zazakî zaf zor a.

W. K. Merdimîn: Nê, nê! Ez to ra çî vajî. Kirdkî zaf ahengdar a. Bêguman merdimî ke nêzana, ey rê zor yena.

Sedat: Çewlîgî ra heta ewro ço nêvejiyo zazakî ser o nêxebitîyo.

Seîd Altun: Serrê 1972 ra nata mi pîyorê plakûn xwi de temayê Çolîgî xebetnawa.

Sedat: Kek Seîd teyna mendo. Mesrefê yi cêwê yi ra, kaset kerd hedre, berd da firma; firma teyna mesrefê sazûnî ma da. Kek Seîdî te (ci) ra yew faydeyêk nêdî.

Seîd Altun: Fîrma gûya se ra hîris dênî mi. Heta inkê mi toyê nêdî. Mîletwekîliyûn va "Ti ina yo senetkarî Çolîgî yî, tu Çolîg da dinya sinaşnayîş. Ma tu rî yo kupa vira-zenî". Va, la qal uja de mend. Toyê çin û.

W. K. Merdimîn: Kupa bidî baş o la ganî pîzeyê merdimî zî mird bo. Yewo ke dûrî ra biewnîyo (banîyo) to ra, vano "Seîdî gureto şîyo".

Seîd Altun: Wa ina bizûnî. Allay rî şikir.

Sedat: Mesela, lertzê (crdlertzê) Çewlîgî ser o, pûnc-şes aşmî cuwa ver Seîdî tayê lawikî vatibî. Çi heyf ke firma heta inkê hedre nêkerdî. Felaketê Çewlîgî wexto g' hama germin bî, gereka aya kaset bivejîyênî. Çunkî Seîdî lertz ser o wexto ke hama darb germin bî, hîsî xwi vatibî.

W. K. Merdimîn: Ti vanî şarî Çewlîgî, xortê çewlîgîjî wa kirdkî ser o se bikirî?

Seîd Altun: Xetay senetkarûnî çolîgijûn zî estî. Mesela Mahsun Kirmizigul, nivûnû "Ez Çolîg ra wa". Kenan Temîz dewijî min û, madragij û. Yi zî nivatû "Ez çolîgij a". Servetî (Kocakaya) va "Ez Çolîg ra nîya!"

Merdim gereka memleketî xwi ra hes bikirû. Ez wexto g' vejîyawa lewê Çolîgî, zerrê mi helîyena. Ez qayîl nîya hinî agêrî. Keyê mi ho Diyarbekir d' o la ez Çolîg ra hes kenû. Cayî yi weş û, însûnî yi nemr û.

W. K. Merdimîn: Şarî ma wa se bikiro?

Seîd Altun: Şarî ma wa senetkarûnî xwi rî waha vejîyû. Çolîg, bandûnî min ê tirkî de waha mi nêvejîya. Yal-niz inê hîrê hebî bandûnî min ê zazakî de Çolîg waha mi vejîya. Îtya de hinî pîyorê çolîgijûn zûna ez ha se vûna. Televîzyonê Çolîg de mi va "Wa senetkarî Çolîgî lawikûnî Çolîgî vajî!". Vûnî "çin î", Mudirî Halk Egîtîmî va "Seîd Altunî qal û muzikî 46 hebî lawikûnî Çolîgî nuştî. Kûm biwazû ez fotokopî ci rî şawen!"

Inkê hinî xwi hesîyê. Yew rueji ez şîbîya verî otobusê

Çolîgî, ez ûnîyawa bandî mi ho tede cenenû. Çim giney mi, ûmê mi ver a, varar şîy mi ra, asî g' dê kûm ûmo.

W. K. Merdimîn: Ewro ra pey çî projeyê to estî?

Seîd Altun: Inkê halîhazir de yo bandî mi zazakî vejî-yenû. Yo hetî yi ay (deyîrê) verîn î. Heto bîn zî, heway' guevend î. Yo lawik tede tirkî ya, ê bîn pîyore zazakî yî. Cuwa pey ma yona (yewna) band kenî hazir. Mi başqanî Derneg (Komeleyê Çewlîgijan) ra va "Şima wazenî ez band bidî şima, bigîrîn, vila kirîn". Mi xwi kerd qirbûnî zazûn. Ez çewî ra toyê nêpawenû. Radyoyê Îstanbulî ra maaşî minî emeklîyê estû. Kîrayê mi esta...

W. K. Merdimîn: Ma to rê zaf teşekur kenî.

Seîd Altun: Ez zî zaf teşekur kenû. Tî zî hey Çolîgî rî xebitîyenî. Başqûnî ra mi va: Îtya Îstanbul de çeşît-çeşît et-kînlîk virazyenî. Şû bimus, îştîrak bikir; ven (veng) di mi, ez bêrî biwûnî*.

Îstanbul, 25.10.2003

*No roportaj kovara Vateyî (nr. 23, zimistan 2004) de vejîyabi.

Mikaîl Aslan:

“MI KITABÎ TOP Kerdî û Ez Fekê Palî,
Çewlîgî, Sêwregî û Pîranî Muso”

Roportajkerdox: Seyîdxan KURIJ

Seyîdxan Kurij: Verê her çî ez wazeni to bişinasnî.

Mikaîl Aslan: Ez serra 1972 de Xozat de amo dinya. 1980 de darbeya Kenan Evrenî ra tepîya hukmatî ma ser o zaf zulim kerd. Zereyê kê (keycyê) ma de birayê mi rê îskence kerd... Xeylê tengîyê ra tepîya ma bêzar bîme, bar kerd şîme Qeyserîye. O dem ez dessorre bîyo. Mi lîse uza (uca) wende û mi di serrî kî unîversîteya Melêtiye de matematîk wend. 1993 de mi xo mîyanê qewxa de dî. Îdareyê unîversîte ez mekteb ra esto (eştö). Aye ra tepîya ez amo Almanya û mi îltîca kerd. Almanya de mi endî matemetîk ca verda, ez muzîkî ser şîyo. Ez bajarê Maînzî de kuto (kewta) konservatuar, mi gîtarö klasîk wend. 2005 de mi dîploma gurete (girewte), ez bîyo malimê gîtarê klasîkî.

Seyîdxan Kurij: To senî yan zî çî şertan de û bi hîsanê senînan dest bi karê muzîkî kerd?

Mikaîl Aslan: Pîyê min ê rametî (rehmetî) tembur cinitêne, deyîşî vatêne; royê (ruhê) xo royê dewrêso bî. Dormeyê pîr û rayberê xo de zê perwaneyî çerêxîyêne. Kê ma de domano pêroyîne kî tembur cinitêne. Henî yêno mi vîrî ke muzîk ma de çîyo de jarge (fîraz) bî. Siro ke tayê kamilo kilamî vatêne, xof nîstêne ma ser, ma tersêne. Muzîk zereyê ma de bî, hewes û qeydê ma bî.

Seyîdxan Kuriy: Tirkîya de zaf hunermendê kurdî verê bi tirkî muzîk virazenî, cuwa pey dest bi kurdî kenî. Prosesê destpêkerdişê muzîkê to senî bi?

Mikaîl Aslan: Mi kilamê xo yê siftênî (verênî) pêro zonê (juwanê) ma de vatî. Zereyê mi ra nîamêne ez kilamonê xo biçarnî tirkî. Ju (yew) kî qeydeyê ke mi êmîs kerdenê, bingeyê xo kirmanc bî; mi ke nî qeydeyî biçarnêne tirkî, herçî ke şî bîyêne xirabe û sivik. Mî gos na xo ser û kilamê xo her daîm zonê xo de vatî. Universîte ra tepîya ez amo Estamol (Îstanbul), koma çepone tirkî Grup Munzur de gurîyo. Uza de kî mi zonê xo de vatî. Tayê hevalonê mi wastêne ez ebe tirkî kilamo êmîs kerî û vacî hama (labelê) zereyê mi ra nîamêne. Mî o dem fikrê netewî kî nas kerd û vengê zereyê mi tayêna bî qewîn (pêt).

Seyîdxan Kuriy: To heta nika çend bandî vetî?

Mikaîl Aslan: Heta nika mi şeş bandî pirr kerdî. Ju Grup Munzur de, ju kî Grup Tôhum de. Nî albumî zafane tirkî bî hama mi uza de kî ebe zonê ma vatêne. Bado îmanê mi ke peyda bî, mi albumê xo bi kirmancî kerdî hazir: Agêrayîs, Kîlîtê Kou, Mîraz û Zernkut.

Seyîdxan Kuriy: Helbet wendoxê ma to û muzîkê to şînasnenî, la wexto ke ti biwazî muzîkê xo tarîf bikerî yan zi bi name bikerî, ti eşkenî se vacî?

Mikaîl Aslan: Tayê “Muzîkê Dêrsimî” tayê kî “Muzîkê Zazakî” vanê. “Muzîkê Zazakî” vacîyo daha rast beno, çike Zazakî xora ju (tena) Dêrsim de nêno qesîkerdene.

Seyîdxan Kuriy: Mi rê winî yêno ke ti nê demê peyênî de hîna zaf kulturê ma yê kehenî ser o vîndenî, yanî muzîkî

to hîna zaf otantîk o. Xebatanî to yê verênan de seke giranî temayanê politîkan ser o bo. La nika motîfî folklorîkî hîna zaf î.

Mikaîl Aslan: Eslê xo de muzîkê mi her wext otantîk bî, yanî mi tayê elementî muzîkê modernî ra guretî hama mîrazê muzîkê mi her daîm otantîk mend. Elementê modernê ke mi Ewropa ra guretê, kamîya (nasnameyê) muzîkê mi nêvurna. Na ebe wastena mi nêbî, xozaye (tebîetê) royê mi nîya bî. Ma ke gos na albumonê verêno ser, vînenîmc ke royê muzîkê mi her daîm otantîk mendo.

Seyîdxan Kurij: Nameyê bandanî to zî enteresan o. "Kîlîtê Kou, Mîraz, Zernkut." Ti nê nameyan senî vîjnenî, yew hikayeyê înan esta?

Mikaîl Aslan: Tabî yê pêroyîne manê xo esto. No mane xora ju hetê muzîkî ra nîyo, her het ra: Mesela ebe Agêrayîs mi wast xo biçarnî zon û zagonê xo, raya xo belî kerî. Mi wast ke kamîya xo doz bikerî (bivînî).

Mi xo çarna qomê (qewmê) xo, mi dî ke qomê mi tarîx de ceng kerdo hama kerdo vîndî, kuto bine bandura hukmatê tirkî. Ebe Kîlîtê Kou, mi no name trajediyê Dêrsimî areze kerd. Mitolojî, tarîx û kamîya xo ya vîndbîyayîye saye kerde. "Mi kîlîtê kou vîndî kerd." Hîris û Heştî ra tepîya ju demenic nîya vano. Na çekuye de trajediyê Dêrsimî tam yêno vatenc.

Mi ke kamîya xo doz kerde, aye ra tepîya mi ferq kerd ke kamîya ma, zon û zagonê ma, azo verên ra nêno nêreseno azê peyênî. Gereke (ganî) şair û ozanê ma, pîlonê ma ra nî zon û zagonî bicêrê (bigîrê) biresne azê nikayinî. Ebe nî fikrî mi Mîraz vet meydan. Mîrazî mîr ra cênê (gênê), seba mîrê bînî danê we. O mîraz ke nêbo mîr kamil nêbeno,

non mîste (mîraz) nêbeno û nêpocîno. Mîraz, mîrê verênî ra reseno mîrê peyênî, nîya dewr û daîm keno sono. Mi vat ke: "Azê ma rê mîraz lazim o; eke mîraz nêbo azê ma kamil nêbeno, nêreseno eslê xo û ci ra reyna az peyda nêbeno."

Mi mîrazî ser o fikir kerd. Mîraz, mîrasê ma wo hama ma nî mîrasî ser o çitur (senî) bigurîme, bikeme hasil. Ebe Zernkut, mi na raye saye kerde. Mi wast ke mîrasê ma zelal bikerî. Maya mi nîya vana: "Qesîya raste, wertê awka hawt derî de bena juya yêna." Zernkut, gereke hawt rey zernê xo bikuyo ke zern vecîyo meydan.

Seyîdxan Kurij: Wexto ke ma Dêrsimî û mintiqayanî bînan ê Kurdîstanî muqayese bikeri, Dêrsim ra zaf hunermendî vejîyênî û zafê înan zî populer î. Heta êyê ke tirkî vanî, ê zî populer î. Ti naye ser o wazenî çi vajî?

Mikaîl Aslan: Ez vacî no îtîqat ra yêno. Îtîqatê Dêrsimî de muzîk jarge yo. Her kê de tembur esto. Coka domanî hewes kenê musenê, hunerê muzîkî û enstrumancinitene raver benê. Însanê ke rind tembur cinenê û kilamo vanê, zaf hurmet vînenê. Hama cayê ke tesîrê îslamîyetî zaf o, yî (ê) cawo de tembur kerdo tomete, muzîsyenon ra vanê "mit-rib", pê kay kenê ya kî qiz (qij) vînenê.

Seyîdxan Kurij: Çewlîg û Pali de deyîrî govende zaf î, no muzîk yê veyveyî yo. Dêrsim de zî eksê ney o, deyîrî govende zaf kêmi yê, la deyîrî derdan û deyîrî ke meseleyan ser o vajîyayî zaf î.

Mikaîl Aslan: Fikrê mi ra gore, pîr û dewrêso muzîk zaf hetê xo ser onto. Serba (seba) îno, muzîk tembur û deyîşê. Muzîk, raya îtîqatî ya. Ju kî, şîya (sîya) pîr û dewrêso zaf giran bîya, îno muzîkê kay û reqîşî (reqîsî) ya kî muzîkê

muhabetî dustê xo ra nêdiyo. Çiyo nîyanên, demêmiyanênî (ortaçağ) de Ewropa de kî bîyo. O wext tesîrê muzîkê kilîseyî giran bîyo. Kilîseyî, muzîkê însanê normalî xo ra cêr dîyo. Faktoro ju no yo. Faktoro bîn kî Hadîsa 38î ya. Milletê ma no qirim ra tepîya zaf bîyo mirozin, ti vanê keyf û reqîs dardo we. Veyveyo de bile şuyarî varê û berbê (bermayê). Sîya girê do, coka şîn û şîwanî, serê govende û keyf û reqîşî nimito.

Scyîdxan Kurij: Kulturî kurdan de dengbêji yew cayo zaf muhîm gêna. Wexto ke ez qic bîya, ma het cemat girêdîyaynî la nê cematana de timûtîm kilamî kurmanckî vacîyaynî. Ma het, sey kurmanckî kilamê ke hedîseyan ser o vajîyayî, yanî deyirî winî dergî bi kirdkî çin î. Dêrsim de senîn o?

Mikaîl Aslan: Mi kî nîya fikir kerdêne, hama mi ke kilama Firik Dedeyî "Dêsa Kurêsa" (Deyîşa Kurêşan) nas kerde, fikrê mi vurîya. Dêmax ke kilamê nîyanenî ma de kî estbîyê hama bîyê vîndî.

DÊSA KURÊSA

bide, bide, bide mi seda
min o qelbê pakî ya veng da
ced û celalê ma

desmîş bîyo vayê qulba
danga de qedîyo kinkorê mîya
kinkorê mîya
domana tawigî guretî dere ro rada
ama çixê peyê waranê ma

berdê di bira û ju zama
çixê des û di koya
birno vengê nêw tena

çixê yêno, çixê nî şuya
di tenî biray û ju zama
berdê kerdê koka tuya
Duzgi, meyîtanê ma mede lu û kuza
mede lu û kuza

xormeçikî vecîye serê silonda
destî kerdê cêba
nêdanê ma bêl û huya
vanê “Meyîtanê kurêsa danîme lu-kuza
danîme lu û kuza”

ezo vecîya be dîyarê gedîga
mi ban kir o hîrê se û şeşt û ses ewlîya
verê xo çarna qulba
Mihemedî ko de silam da
kokim şî ver riza
mi va “Ya Mihemmed Mistefa
derdê mi rê ti çêber nana pira
ti çêber nana pira”

kokim, bekçiyê koyan o tepîya
bekçiyê koya vecîya
sewle da çar kosê dinya
ko û gerîsa de kerd va
tozike kerd çimanê ma
Bozatli Xizirî boxaz de huzur da

mi derdê xo ci rê va
Duzgi ver be ci lewna
peyê ma de amê seda
seda Îmam Sênê Kerbela
hudê Kerbela

qelbê zatî bî hîra
vengê ma şîyo Dîwan
Sêyd Elî ve Sêyd Hesenî ra wazenê şêrê qirbana
şêrê qirbana

çixî ser o girê da
elayîya gerçega
Zilfiqar sana ci tey terqa
Sêyd Elî venga mi da
mi va "Bawo, ez o îta
ez be qirbanê sima"
min o hîrê roc o hîrê sewî veng da
çayê bîya sebebê ma
hurendîya ma hurendîya gerçega
carê ma de resa
Xizirê serê kelek û gemîya
Ax huuu...

Tekst: anonîm
Vatox: Pulir ra Firik Dede
Qeydkerdox: Cemal Taş

Seyîdxan Kurij: Seke ez zana, ti Dêrsim de kêmî ciwî-
yayî la muzîkî to de ruhê kurdayetîye esto. Wexto ke ti vanî
"Ez o Mikailê Axayê Rizayî", ez hîs kena ke muxatab yew

kurd o. Çunke tena kurdî xo wina danî şînasnayîş. To bi ruhêkî senîni no gure kerdo?

Mikaîl Aslan: Ez naye nêzana, hama ma ke şîme Qeyserîye, uza de mi ebe zonê ma bandî top kerdî; xerîbîye de ez bi nî bando teselî biyêne. Zereyê mi de her daîm welat estbî, ez qe ci ra nevişîyo. Bado, ez ke biya vîstserre, ez şîyo welat; mi dewiconê ma de zazakî qesey kerdêne, ê sas biyêne. Hende serrî ma xerîbîyê de mendîme hama ma zonê xo terk nêkerd.

Mi namê xo henî vat, çike sima kî zanê raver ma de soyadi çin bî, mi wast ke ez namê xo mîyanê kilama xo de vacî hama namewo ke tirkî no mi ra yî nê, namê kirmanckî.

Seyîdxan Kurij: Yew wext zaf bibi mode, tayê koman bi kurdî rock, pop viraştîyen la muzik de ruhê kurdî çin bi. Tena qalî kurdî bî la muzik yewna çî bi.

Mikaîl Aslan: Yê ke rock ya kî pop virazenê gereke ebe xo êmîs kerê. O wext belkîya çiyê vecîno meydan. Hama tayê estê ke kilamonê kano gênê, yîno çarnenê pop. Nîya muzîkê ma yo otantik beno xirab. Muzîkê sarî (xelqî) zobîna wo muzîkê pop û rockî zobîna wo. Ez na mesela ser o zaf konservatîf nêfikîrîno hama gereke royê (ruhê) muzîkê ma her daîm orîjînal bimano. Ju kî, kulturê ma hêsîrîye der o, kilam û lawikê ma tam nêvecîye meydan; mîrasê ma talde der o, ma nêşkînîme ze hunermendonê sarê bîni henî serbest deneme bikîme, çike domanê ma ma ra muzîkê zelalî pînê (pawenî). Gere (ganî) ma zaf dîqet bikeme.

Hunermendê ma tayê kî zanawox nîye, muzîkî ser nêwendo. Mîsal, ju koyê Dêrsimî ra yeno mi rê vano, "Ez jazz virazeno" ya kî "Ez rock virazeno". Nîya nêbeno; telebeyê

Ewropa des serrî mekteb de wanenê, oncîya kî zor destebere ra yêno. Yanî henî rehet nîyo, ê xo xapnenê.

Îta de meselêda bîne esta, ez gereke aye ser o tenê qesey bikerî. Sima kî zanê, fikrê Ewropa her daîm ma ser o tesîrê xo esto. Polîtîka û hunerê ma binê bandura fikrê Ewropa der ê. Aqil û royê Ewropa, dinya manîpule kerda. Heya, ma wazenîme evrensel bîme hama gereke mordem pers kero: Aceba modern bîyayene û evrensel bîyayene ju ya? Hunermendê ma vanê, ma ebe tembur a nêşkînîme evrensel bîme, o wext temburê xo qiz vînenê û kunê (dekewenî) kompleks. Wazenê ke xo muzîkê modernî ra girê dê. Na raye xelet a: Dinya de xeylê hunermendî estê ke bê muzîkê modernî bîye evrensel. Vacîme, Mohammed Reza Sadjeryan, Nusret Fateh Ali Kah ya kî Jivan Gasparyan.

Seyîdxan Kurij: To unîversite de muzîk wend û bajarî Maînzî de bi orkestra gure kerd. Ancî to karê senfonî zî kerd. Muzîkê kurdkî semedî zafvengi û orkestrayan musaît o?

Mikaîl Aslan: Muzîkê ma de tayê tonî estê ke muzîkê modernî de çin ê. Nî tono rê vanîme "koma ton". Coka ma ke ebe senfonî pîya cinit, mabênê ma de tenge vecîna. Gereke însan harmonîyê yîno ser o xorî bifikirîyo. Harmonîyê ma zobîna wo.

Hunermendo ke ebe senfonîya kar keno, gereke hem harmonîyê ma rind bizano hem kî yê yîno. Na mesela ser o kêmyê ke bîye, muzîkê ma beno xirabe. Muzîkê ma hetê melodî ra tenê teng o. Hama însan şîkîno varyasyon bikero.

Seyîdxan Kurij: Wexto ke ti yew xebata newê kenî, yanî ti wazenî yew album virazî, ti parçeyanî xo senî vîjnenî? Ti kam krîteran gêni verî çiman?

Mikaîl Aslan: Kilamonê orîjînalî hem hetê qeyda ra hem kî hetê rîtmî ra. Ju kî, albume de gereke meqamê ma pêro kî ca bigêrê. Tekstê kilamo gereke xorî bo, yanê hetê edebîyatî ra bingeyê xo qewîn bo. Nî krîtero ra tepîya mesela aranjeyî yêna. Eke aranje rind nêbo, kilame kamil nêbena.

Seyîdxan Kurij: Tayê hunermendî dêrsimijî Dêrsimî sey welatêdê cîyay vînenî û xo mintiqayanê bînan ê Kurdîstanî ra îzole kenî. To kasetî “Mîraz”î de mintîqa Çewlîg û Palîyî ra yew deyîre wendibî. Kasetî peyênî de kî to Rençber Ezîzî ra di parçeyî wendî. Ti senî amey nê fikrî ser û reaksîyonî şarî senîn bî?

Mikaîl Aslan: Zafê hunermendonê ma na mesela rind nêzanê. Ê vanê qa (qey) zazakî xora ju Dêrsim de yêno qesîkerdene. Ju kî, her kes vano “Zonê mintîqa ma en orîjînal o, en pak o”. Na cayîlî (cahîlî) ya. Fekê her kesî xo rê şîrin o. Sîndorê zonê ma kî zaf hîra yê. Mi albuma xo ya verêne “Agêrayîs” de şîira Malmîsanijî vate, ju kî “Nîna” ye. Mi kitabî top kerdî û ez fekê Palî, Çewlîgî, Sêwregî û Pîranî muso. Nî pêro kî fekê zonê ma yê û mi rê zaf şîrin ê.

Dêrsim ra teber, zazayî mi ra hez kenê, çike ez kî yîno ra hez keno. Kilamê yî heto zaf dewlemênd ê û mi rê zaf wes yêne. Mi kilamê Rençber Ezîzî vatî, her kesî mi rê va: “To nî kilamî kotî ra vetî?” Çi hêf ke nî hunermendê ma Rençber Ezîzî nas nêkenê. Tayê kî vanê: “No senê zon o? Ma taba fam nêkenîme. Ti zonê ma kena xirabe!”

Nî vanê “Ma her çî zanîme” hama yîyê (êyê) ke nîya vanê qe raver nêsonê. Zaf zanayoxîye mordemî kena cayîl.

Ez emser şîyo Çewlîg. Konser ra raver, mi mezela Rençber Azîzî zîyaret kerde. Qomê Çewlîgî ma rê henî wayîr

vecîya ke qe mi vîrî ra nêsono. Ez zaf bîyo bextîyar. Ma dezayê jubînî me hama hukmatî nêverdo ma jubînî ra hez bikime. Na ra tepîya gereke ma mabênê xo ra na kanperestîye wedarîme. Zonê ma ju yo, dawa ma ju ya.

Seyîdxan Kurij: Derheqa xebata peyêne de reaksiyonî şarî senîn bî?

Mikaîl Aslan: Qomê ma zaf pê qayîl bî. Her het ra mi rê mailî rusnayî û çimê mi roştî kerdî. Hama rexneyî kî estê.

Seyîdxan Kurij: Hema-hema her albumî to de yew parçeyo "hît" esto, sey "Dilbera Dêrsimî", "El Qazîyê". Nê albumî de kam parçe "hît" o, yanî zaf populer o?

Mikaîl Aslan: "Durî Mendo" zaf bîye populer, ju kî kîlame Rençber Azîzî "Way Way Ninna".

Seyîdxan Kurij: To yew mudet cuwa ver Çewlîgî de yew konser da. Nê konserî de hewa senîn bî?

Mikaîl Aslan: Egîtim-Sen de ju mualimî mi rê va "Ez des û di serrî yo îta der o, hende hunermendî amayî şî, mi hona konsero nîyanên nêdîyo". Hama yî (ê) hunermendê ke yî (ey) vatî, ya ebe kirdaskî vanê ya kî ebe tirkî. Mi ci rê va "Ez ebe kirmanckî vana, coka". Rastî kî qomê ma zonê xo rê hesret bî.

Kamil û doman, her az ra millet ama konserê ma. Alaqayê çewlîgîzî (çewlîgîjan) ma sas kerdîme. Hende cayo de mi konser da hama na heskerdene û wayîrvecîyayîne mi qe cayê de nêdîye. Ez sehne de berbo (bermaya). Mi zanîtene, Çewlîg de mi çîyê pîno. Texmînê mi rast vecîya. Ebe tirkî û ebe kirdaskî nê, gereke ma giranîye bidîme kirmanckî ser, qom naye ma ra wazeno.

Seyîdxan Kurij: Rojanî vernîya ma de çi projeyî to estê?

Mikaîl Aslan: Hirê projeyê mi estê: Juye destan a, hetê Qoçgîrîye ra ebe Tevfîq Şahînî ya pîya gurînîme. Juye kilama hermênîyonê Dêrsimî ya. Juye kî albumêda instrumental a.

Seyîdxan Kurij: Ti eşkenî projeyî kilamanî armenîyanî Dêrsimî ser o agahdarî bidî ma?

Mikaîl Aslan: Siro ke ez hona qizkek bîyo mi maya xo ra pers kerdêne, "Dayê, no namê dewe çayê (çira) Şorpîyan, Axtuge ya kî Axcnige ya?" Çike nî nameyî mi rê zaf xam amêne. Hukmatî çiqas nî nameyî vurnabî, çarnabî tirkî, sarê ma oncîya kî namê kanî vatêne. Namê ke nifuse ser o bî, kêşî nêzanêne. Maya mi vatêne, "Lacê mi, nî nameyî hermênîyo ra mendê. Yî zemanê cîranê ma bî hama hukmatî pêro qir kerdî".

Na vatena maya mi qe mi vîrî ra nêşîye. Bado, mi Ewropa de hem hermênî hem kî hermênîyê Dêrsimî nas kerdî. Heta 50-60 kilamê yîno dayî arê. Nika wa zonê yîno ra ju albume vecî meydan. Ma şahidê nî qomî me û yî zemanê cîranê ma bî. Ma gereke derd û kederê nî cîranonê xo rê wayîr vecîme. O wext vîcdanê ma tayêna beno serpay (rehet)*.

*No roportaj kovara Vateyî (nr. 32, zimistan 2009) de vejîyabi.

ÎSMAÎL BEŞÎKÇÎ REYDE SUHBETÊK
NASYONALÎSTÎYA TIRKAN SER O

MALMÎSANIJÎ VA

WEZÎRÊ KULTURÎ FELEKEDDÎN KAKAYÎ: "KURDÎ NIKÂ
DINYA DE NETEWEYA EN GIRD A KE BÊ DEWLET A Û
WELATÎ AYE AMEYO PARÇEKERDIŞ"

"WEŞANXANEYÊ VATEYÎ YEW ÎHTÎYAC BÎ"

DENİZ GUNDUZ: "EKE ÎMKANÎ BIBÎYÊNE, MI KLASÎKÊ
EDEBÎYATÊ DINYA DAYÊNE AÇARNAYENE Û BI
KIRMANCKÎ NEŞR Kerdêne."

MAHMUT CELAYÎR: "EZ WAZENA Ê CENETÊ VÎNBÎYAYÎ
HÊNA VÎNÎ"

WAYÎRÊ WEŞANXANEYÊ DOZÎ ALÎRIZA VURAL: "MA
VANÎME... MA ÎNA RÊ MÎRAS VERDÎME, RAYE BIMUSNÎME
DÎNA."

WEŞANXANEYÊ BÎRÎ RA

NÎLUFER AKBAL: "LAWIKÎ RUHÊ MI ÎFADE KENÎ"

RÊZAN: "DÊNGBÊJÊ WEŞ A, LA MIYÛNÎ ŞARÎ XWI DI"

DENGBÊJ MEMED ÇAPAN: "PERÊ TIRKÛ NE WERÎNO NE
SIMÎNO, AXU YO"

SOZDAR: "EZ WAZENA KIRMANCKÎ KÎ ZÊ LEHÇEYANÊ
BÎNAN RAVER ŞORO"

"DERDÊ MA ZÎ O YO KE GANÎMENDIŞÊ NA LEHÇE DE WA
TENÊ FAYDEYÊ MA BIBO"

ÇEWLÎG RA SENETKARO NAMEDAR: SEÎD ALTUN

MIKAÎL ASLAN: "MI KITABÎ TOP Kerdî Û EZ FEKÊ PALÎ,
ÇEWLÎGÎ, SÊWREGI Û PÎRANÎ MUSO"

Vate

